

B
4 ÜLKÜ

HALKEVLERİ MECMUASI

Bu sayıya ilâve: İNKILÂP ÇOCUKLARI (manzum temsli)
İlâve parasızdır ve mecmuadan ayrı verilmez

ÜLKÜ, MAYIS 1933

Kemal Yeri	Fahrettin	257
Cümhuriyet Ordusu	S.	259
Fert ve Cemiyet	Ahmet Nesimi	264
Halk Dükkânları	Nüsret Kemal	268
O Geliyor	Celâl Sahir	274
Milliyetçi ve Taazzuvcu İktisat	Aydoslu Sait	276
Türk Sermaye Yaratıyor	Nuri Adil	283
13. ve 14 üncü Asırlarda Anadolu'da Ticaret	İsmail Hakkı	287
Dolar	M. Reşat	292
Garp Memleketlerinde Halk Terbiyesi	R. S.	295
Türk Dilinin Bölümleri, Edebî Lehçeler.	Hasan Ali	307
Asırlarca	Behçet Kemal	313
Çoruh	Ömer Bedrettin	314
Dil Seferberliği		315
Hav., Hav	Celâl Sıtkı	318
Ege	Enver Behhan	322
İlim ve Âlim	Murat Salih	325
Kanser bulaşık mıdır	Dr. Zeki Nasır	330
Arıcılık	Celâl Davut	334

Abonelere:

- 1 — Abone bedelleri Ankarada ÜLKÜ idarehanesine gönderilmelidir.
- 2 — Birinci, ikinci sayılar kalmadığından bazı abonelere gönderilememiştir. Yeniden basılmaktadır.
- 3 — Abone bedeli peşin ve yıllıktır. Taksitle ödenemez.

İmtiyaz sahibi Nusret Kemal; umumî neşriyatı idare eden Necip Ali Ankara Hakimiyeti Milliye matbaasında basılmıştır.

ÜLKÜ

HALKEVLERİ MECMUASI

KEMAL YERİ

FAHRETTİN, *Birinci Ordu Müfettişi*

25 NİSAN 1915 gecesı, Geliboluda III üncü Kolordu Erkânı Harbiye Reisiyim, karargâh binasında yatıyorum. Odamın karşısındaki odada da kumandan Easat Paşa yatıyor. Sabah, fecir vakti, kapım vuruldu, kumandanın sesi "Reis Bey kalkınız düşman ihracatı başladı, Mustafa Kemal Bey telefonla bildiriyor.., Yataktan nasıl sıçradım, nasıl giyindim bilmiyorum; telefon başında kumandan ile birleştik. Herkes iş başında. Lâzım gelen emirleri verdikten sonra Maydos mıntakasına gitmeğe hazırlandık. Kumandan bir aralık ordu kumandanı Liman Paşayı görmeğe gitti. Dönüşünde bir küçük vapura dolduk ve hareket ettik. Yarı yolda rasladığımız Barbaros zırhlısı bizi işaretle yanına çağırıldı; bitişerek süvari kulesine geçtik. Bize diyor ki: Az evel bir düşman denizaltı gemisine rasgeldik, çok dikkatle gidiniz... Ya, demek düşman denizaltı gemileri boğazı geçebilmişler? Ay-

rıldık, ve yolumuza devam ettik. Bir saat kadar tehlikeli bir yolculuktan sonra Maydos yakınında Kilya iskelesine çıktık. Gelibolu yarımadasının garbında yükselmiş bir düşman balonunu görüyorduk, düşman balonla bizim her yerimizi, her şeyimizi görüyordu, ve harp gemileriyle istediği yeri dövüyordu. Top ateşleri çok şiddetli idi. Kilya iskelesinden Maltepeye çıkarak karargâhımızı kurduk. Muharebe olanca şiddetiyle devam ediyordu. Yarımadanın garbu Arıburnu ve Seddülbahir sahilleri iki yüzden fazla düşman gemileriyle kaplanmış görünüyor. Her iki tarafla telefon irtibatı yapıldı, muharebe tafsilâtı alındı:

Düşman karaya çıkmağa muvaffak olmuş, lâkin ilerlemesine meydan verilmiyor, ileri sokulmağa muvaffak olanları da geriye sürülmüştür. İhtiyat kuvvetleri yetişince denize dökülecektir. Yakınlarımızda 19 uncu fırkanın yaralıları toplan-

mağa başlıyor. Evvelâ yüzlere sonra binlere çıkan bu gaziler mütemadiyen artıyor. Arasına Kuvın Alizabet zırhlısı 38,5 luklarını bulduğumuz tepelere kadar da yollıyor. Seddülbahir tarafından gelen haberler daha sıklıkta. Akşam da yaklaşıyor. Bir aralık önümüzde, 19 uncu fırkanın bulunduğu yere gitmek, kumandan Mustafa Kemal Beyle görüşmek ve onlara ne gibi yardımlarda bulunabileceğimizi tesbit etmek için kolordu kumandanından izin aldım. Yanımda bir emir zabitiyle ayrıldım. Nerede olduklarını bilmiyordum. Yalnız düşmanın yanbaşı ve şiddetli ateş altında, bir sel yarıntısı içinde, çalılıklar arasında bulduklarını bildirmişler. Arazi çok fundalıktı, hiçbir yol ve hiçbir iz yoktu. Nihayet ilk hattın arkasında bir dereye sokulduk, atlardan indik, sırta çıkar çıkmaz şiddetli bir makineli tüfek ateşine tutulduk, pek ileri sokulduğumuzu anlıyarak hemen geri geri sıyrıldık ve biraz daha sağa saptık. Bir nefer bize fırka karargâhını gösterdi, oraya eğile eğile girdik. Fundalıklar arasında, düşmandan bir kilometre kadar mesafede iki metre kadar yükseklikte bir sarı toprak yığın-

tısı içinde bir telefon ve bir ayaklı dürbün!

Dürbünün başında seferî kıyafetiyle kumandan Mustafa Kemal (Pş. Hz.) telefon başında da erkânî harbi İzzettin (III. O. Mf. Pş. Hz.) Beyler, yanlarında da birkaç zabıt ve nefer... beni görür görmez sarıldılar, öptüler. "Aman çok iyi zamanda geldiniz, dürbün ile bakınız bizim kahramanlar düşmana nasıl atılıyorlar, görünüz., dediler. Ben o anda gördüğüm manzarayı anlatamam. Kendilerine: "Karargâhınız hep burada mı kalacaktır?," diye sordum. "Evet şimdilik öyle," cevabını verdiler. "Buranın adı nedir?," dedim. "Sel yarıntılarının adı mı olur, dediler, gülüştük.. Derhal beynimin içinde bir şimşek çaktı... Gazalarını tebrik ettim. Gene öpüştük, ayrıldım. Karargâhımıza geldiğim zaman 19 uncu fırkaya yazılacak bir müsvedde getirdiler. Baş tarafına şöyle yazdım: "Kemal Yerinde 19 uncu fırka kumandanlığına., Kumandan Esat Pş. bunu görünce gülümsedi: "Güzel isim buldunuz., dedi. Kâğıdımızın cevabı derhal geldi. İmza yeri şöyle yazılmıştı: "Kemal Yerinde 19 uncu fırka K. Mustafa Kemal., Yer Kema-lini bulmuştu.

CÜMHURİYET ORDUSU

S.

TÜRK ordusunun milli varlığı ve Türk yurdunu korumak hususunda güvenilecek bir kuvvet haline getirilmesi gerekliği Meşrutiyetle beraber tam bir iman ile anlaşılmıştır. Ordunun esaslı bir surette teşkili, teçhizi, yetiştirilmesi hususunda 1908 senesinde alınmağa başlanan ilk tedbirler Osmanlı hükûmetinin haris komşularını ve Türk yurdunda doymaz emeller besliyenleri hemen harekete getirmişti.

İkinci Hâmit zamanının — Yunan muharebesi müstesna — uzun süren sulh senelerinde ihmal edilmiş olan orduyu canlandırmak teşebbüs ve tedbirlerini akamete uğratmak hususunda Avrupanın büyük devletleri gecikmediler. Saltanatın her şeye boyun eğmekle temin eylediği sulh, milletin bütün haklarını paymal etmişti. Bu hal orduda silâhtan daha müessir âmil olan maneviyatı yok menzilesine indirdiği gibi millette de efkârı harbiyeyi zâfa düşürmüştü.

Meşrutiyet yeni ordusunu manen kırılmış millettten, ihmal edilip şuraya buraya atılmış diyebileceğimiz küflenmiş, paslanmış silâhlardan teşkil edecekti. Fakat Avrupalıların hasta adama teşbih ettikleri köhne Osmanlı idaresinin böylece canlanmak hususundaki teşebbüslerine karşı ilk hareketi memleketimiz dahilinde

yer yer isyanlar çıkartmak, içeri gailelerle bizi meşgul ederek teşebbüslerimizi akamete uğratmak oldu.

Daha sonra 1911 de İtalya Trablusgarp ve Bingaziye istilâ ederek iptida, 14 senedir devam eden sulh vaziyetine nihayet verdi. Ertesi sene Bulgar, Sırp, Karadağ ve Yunanlılar harekete gelerek henüz doğup inkişafa başlayan ordumuzu Rumelide mağlûp ettiler.

Nihayet 1914 senesinde büyük harp Avrupa afakında birdenbire zuhur etti. Henüz Balkan seferinden mağlûben çıkmış olan Türk ordusu daha mağlûbiyet yaralarını sarmağa zaman ve imkân bulmadan memleket-te umumî seferberlik ilânı zarurî oldu. Kuvvetli bir bitarafılık için buna lüzum vardı. Fakat o zamanın zımmıdaranının ihtirasatı bizi acele ile harbe sürükledi. Böylece Türk ordusu 30 Ağustos 338, 1922 zaferi nihai-siyle biten azim mücalede ile millet ve memleketi kurtardı.

Şu halde kısa veya uzun fasıllarla devam eden sükûn safhalarını küçük veya büyük mütarekeler gibi telâkki edersek ordumuzun on iki sene süren bir muazzam cidalden sonra 338 Ağustosunda kazandığı zaferi bir mucize saymakta çok hakkımız vardır. Bu zafer on iki sene mütemadiyen boğuşan ve bu sebeple birçok

kıymetli unsurlarını ve maddî vasıtalarını kaybeden menabii millîye ile ve erişilmez bir azim ve irade ile faik kuvvetlere karşı ihraz edilmiş, bir memleketi ve bir milletin istiklâlini kurtarmış olmak itibarıyla tarihin nadiren kaydettiği bir hadisei fevkalâdedir.

İşte bu harika yaratılırken maddî ve manevî son kuvvetler de sarfedilmiş bulunuyordu. Bu sebeple Cümhuriyet, dayanacağı orduyu vücuda getirmek için daha evelki zamanlardan ancak yüksek şerefleri ve uzun harp senelerinin tecrübelerini tevarüs edebilmişti. Yoksa birçok zabıt ve kumandanlar on iki sene harbinde zayı olduğu gibi bakiye kalan esliha ve harp malzemesi de yeniden kuvvetli bir ordu yapabilmek için lâzım olan mertebenin çok dununda idi .

Milleti idare eden büyük başlar askerî zaferi takip eden Lozan siyasi zaferiyle sermest olmadılar. Kazanılmış bu iki büyük zaferin teyyüdü'nün ve böylece atılan ilk temeller üzerinde bina ve ihya edilecek Türk medeniyetinin inkişafının devamlı bir sulha ve haricî ihtirastan masun bir çalışmağa muhtaç olduğunu takdir ettiler.

Sulh halinde yaşamak ve bir milletin medeniyet sahasındaki inkişafını ihtirastan korumak için güvenilir hürmet edilen teşkilâtlı millet kuvvetlerine ihtiyaç vardır. Ordu yenilebileceği göze alındığı zaman muhterislerin şikâri olur. Yenilmesi imkânsız görülen odruları olan memleketler ve onların medenî inkişaf ve terakkileri ve böylece kuvvetli olan milletlerin hakları ve istiklâlleri da-

ima emin ve masun bulunur. Büyük zaferi kazananlar devlet idaresine yeni bir şekil ve millete medenî terakkî yollarında inkişafı verirken her şeyden evel Cümhuriyet ordusunun kuvvetli ve masun bulunacak bir tarzda teşkiline en büyük gayret ve himmetlerini sarfettiler. İşte bu tarihte (933) onuncu yaşını idrak eden Cümhuriyet ordusu maddeten eski ankazdan az istifade gören ve fakat son senelerde cidden tekâmül eden yepyeni güvenilir ve hürmet edilir bir mühim teşekküldür.

Cümhuriyet ordusu kara, deniz, hava kısımlarını şamildir. Bu kuvvetlerin teşkilâtını yapanlar her şeyden evel şu umdeyi göz önünde tuttular:

"Ordu, hiçbir mektep ve müessesesi irfanla mukayese edilemeyecek bir terbiyetgâhtır. Kışla, asker ocağı efradı milletin hayatı müstakbelesini temin eden, müsavvı öğretin bir mekteptir, millet hayattaki mevkiini temin edecek olan cesaret ve teşebbüs fikirlerini orada öğrenir, fakir ve servet, kıyafetin yeknasaklığı altında orada birleşir, zengin ve fakir hep aynı mevki medeniye haiz bulunur. Zengin gençlere fakir vatandaşlarını tanımak ve takdir edip sevmek için askerlik en iyi, belki yegâne bir vasıttır. Orada bütün vatandaşlar hep aynı toprağın evladı olduklarını, hepsi bir suretle oraya hadim olmanın lüzumunu hissederler. Orduya köylü tahammül, amele gayret, mütefekkirler tahsil ile müzeyyen bir zekâ getirir. Bu suretle bütün efrat gayet kuvvetli bir hüzmeye teşkil eder. Diğer cihetten hizmeti

maksure imtiyazatı orta ve âli tahsilin en büyük saik ve müşevvikidir. Bunların gittikçe tekessürü ise memleketimizin kuvvet ve şevketine ezher cihet yüksek kıymetler bahş ve ilâve eder.,,

İşte Cümhuriyet ordusunun mayası bu fikirle yuğrulmuş teşkil ve tesisleri bu umdeye uydurulmuştur. Ordudan her sene bilgi veya yapabilmek kudretiyle yüz bini müteceviz vatan evlâdı geçer. Okuyup yazma biliriyerek orduda öğrenenlerin miktarı peyderpey artarak son senelerde 75 bine kadar çıktı. Bir sanat sahibi olmaksızın orduya girmiş gençlerin askerliğini bitirince memleket ihtiyacı olan sanatlerden birine vakıf olarak millî hayata atıldığı görülür.

Fikrî terakkiyat meslekî hayata olduğu kadar serbest ve içtimai hayata da âmili muvaffakiyet olduğunu büyük teşkilâtçılarımız gözden uzak tutmamışlardır. Orduyu mektep haline getirdikleri gibi bu mektebe hoca yetiştirecek olan ordunun mekteplerini de yükseltmeğe büyük himmetler ettiler. On iki sene harbinin tarumar ettiği askerî mektepler terakkiyat ve tekâmülâta dayanarak âdetâ yeniden vücade getirdikleri gibi Harp ve Deniz Akademileri, Levazım ve Yüksek Levazım mektepleri, Askerî Fen Mektebi gibi yüksek ilim ve irfan müesseseleri Avrupadaki emsalinden geri kalmıyan bir tarzda tesis edildiler.

Velhasıl ordu camiasında küçük ve büyük fikir adamı, hayırlı ve yarar vatandaşı yetiştirmek esas oldu.

On iki sene harbi askerlikten usanç getirmemiş değildi. Babasını,

kardeşini kaybetmiş aileler evlâdını şehit vermiş ana, atalar vatandaşlar arasında ekseriyeti teşkil ediyordu. Bu sebeple şerefli cümhuriyet ordusunda yetiştirileceklerle hizmeti sevdirmek ve kolaylaştırmak için tedbirler almakta kusur edilmedi. Eski zamandaki kışla hayatının ağır şartları hafiflendirildiği, medenî ve insanî bir şekle sokulduğu gibi askerlik müddeti ekser sınıflar için bir buçuk seneye indirildi. Bundan başka sık sık neferi mezuniyetle ailesi nezdine göndermek usulleri kondu. Eski zamanlarda askerlikte bulunan bir adam memleketinden çok uzak yerlerdeki garnizonlarda hizmet ederdi. Uzun süren askerlik müddetini iklimiyle kolay ünsiyet edemediği uzak yerlerde yapar, ailesiyle mektuplaşmak, haberleşmek imkânını bulamazdı.

Cümhuriyet ordusunun teşkilâtında bu mahzurlar, millî ve insanî ihtiyaçlar nazarı dikkate alındı. Millet evlâtlarını doğup büyüdükları mevkiin yakınında bir garnizonda askerlik ettirmek üzere mmtaka usulü kabul olundu. Garnizonlar yer yer bütün memleket içine dağıtıldı. Bu tedbirle askere girenlere uygun bir iklimde vazife görmek, arasına izinli gitmek ve daima efradı ailesiyle mektuplaşmak imkânı verildi.

Memleket içine dağılan garnizonlarda peyderpey medenî şartları haiz kırsalalar ve orduya ait sair tesisler yapılmaya başlandı. Bunlardan kısa bir zamanda pek çoğu başarılıdır. Böylece millî terbiyetgâh olan cümhuriyet ordusu milletin sevgi ve saygısına lâayık bir hale getirildi.

Ordunun ilim ve irfan, fen ve sanat sahalarında terakkiyatı için yalnız kendi düşüncelerimizle, kendi görgü ve tecrübelerimizle kalmamadır. Müterakki memleketlere bu sahalarda yetişmek üzere zabıtlar ve talebeler gönderildiği gibi oralardan müesseselerimize mütehassıslar da celbolundu. Bunlar az zamanda büyük semereler verdiler.

Ordunun yeni silâhlar ve harp malzemesiyle teslihi ve teşhizi için de büyük himmetler edildi. Hafif ve ağır makineli tüfek ve topların, son sistem gemilerle tayyarelerin en mükemmelleri tedarik olundu. Bu hususta memleket içinde harp sanayiine de vasi bir inkişaf verildi. Tayyareye varısına kadar harp vasıtaları yapabilecek kudret gösterildi. Harp sanayiinin inkişafı memleket sanayiine ve iktisadiyatına da müessir ve nafi olmağa başladı. Askerî fabrikalardan çıkan sanatkârlar serbest sanayi erbabını takviye ettiler. Demiryolu rayı, telgraf direği ve saire gibi memleket haricinden büyük külfetlerle tedarik olunan vasıtaların askerî fabrikalarımızda imaline muvaffakiyet hasıl oldu. Askerî kimya lâboratuvarlarında da adam yetiştirilmeğe başlandı. Böylece ordu, teşkilât ve tesisiyle milletin tam manasiyle ilim, fen ve sanat müessesesini teşkil etmiş oldu.

Teşkilât ve tesislerde talim ve terbiye esasları müttekâmil talimnameler ve talimatlarla tesbit edildiği gibi ilmi ve fenni neşriyata kıymet ve kütüphaneler dolduracak derecede büyük ehemmiyet verildi. Memleketin muntazam haritasının alınması

için yüksek tedbirler ittihaz olundu. Orduda zabıturaptı, salâhiyet ve vezaifi ve adli hakları temin eden vezaif ve mesuliyetleri tesbit eden esaslı kanunlar yapıldı. Bunlarla da ordu tam manasiyle bir nizam ve intizam yurdu haline getirildi.

Cümhuriyet, donanma namına yıpranmış birkaç eski gemi ile büyük harpte sakatlanmış Yavuz ismindeki yeni sistem büyük bir gemiye tevarüs etmişti. Cümhuriyetin daha dokuzuncu yılında bu büyük yeni gemi mükemmel bir hale getirilmiş olduğu gibi ayrıca Avrupada yaptırılan torpito geçerciler, denizaltı gemileri ve takip botlariyle hatırı sayılır bir donanmamız oldu. denizcilerimiz de kara ordumuzda olduğu gibi güvenilecek kabiliyet ve kudrete yükseltildi.

Hava kuvvetlerimizin teşkilâtı hazırısı tamamen cümhuriyetin malıdır. Son zaferden sonra kıymetini kaybetmiş eski birkaç tayyareyi ihtiva eden bir iki bölükten ibaret hava teşkilâtımız cümhuriyetin onuncu yılında son sistem tayyarelerle mücehhez taburlar ve hatta alaylar halinde teşekkül etmiş bulunuyor. Bu hususta millette dayanan Tayyare Cemiyetinin çok büyük yardımları oldu. Her bir tayyarenin lâakal bir pilot ile bir makiniste ihtiyacı olduğu düşünülürse tabur ve alaylarımız için ne kadar adam yetiştirilmiş olduğu anlaşılabilir. Kaldı ki kullanılan tayyareleri daima revizyondan geçirmek, icabında tamir etmek için daha birçok fen adamlarına ve imalâthanelere ihtiyaç vardır. Bu imalâthaneler tayyare yapacak kudrette yüksek fabrikalar haline getirilmiştir.

Ordu için olduğu gibi deniz ve hava kuvvetlerimiz için de mütehassıs birçok fen adamları Avrupada yetiştirildiler. Kezalik kıymetli ecnebi mütehassıslarından da deniz ve hava kuvvetlerimizin talim ve terbiyelerinde, yetiştirilmelerinde, tesislerinin

vücuda getirilmesinde mühim istifadeler edildi.

İşte cümhuriyetin yüksek terbiyetgâhı ve medarı istinadı olan ordusunun henüz pek genç olan tarihçesi bundan ibarettir.

FERT VE CEMİYET

AHMET NESİMİ

FERDİ faal bir içtimâî unsur haline getiren, muhakkak ki şuurudur. Şuurumuz bizzat hayatımızın en birinci duygusunu verdiği gibi her bilgi ve irademizin dahi en birinci şartını teşkil eylediğinden ancak onun sayesinde onlar, duyar ve isteriz. Her şey onun ef'ulelerini yani zekâ, his ve iradelerimizi tatmin ettiği derecede kıymet ve takdir mevzuumuz olur. Velhasıl bütün ruhi hayatımızı teşkil eden sezîş, duygu, meyelân ve gayelerimiz şuurumuzun haletlerinden başka bir şey değildir.

Her şuurî haletimiz ise birçok psikolojik şartlara malik olduğu gibi her şuurlu hareketimiz dahi aynı şuursuz hareketimize göre daha tekâmül etmiş bir ziyadeliği, yeni bir kuvvet ve hayat derecesini ihtiva eylediğinden, bazı âlimlerin iddiasına rağmen, şuur "fevkalhâdise,, geçici bir ışık gölgesinden ibaret olmayıp, haddi zatinde, canlı bir kıymeti haiz faal bir şeniyettir. Filvaki bizim için sezîşlerimizden, fikir ve hislerimizden, sevinç ve ıstıraplarımızdan daha müşahhas bir hakikat ve şeniyet nasıl tasavvur olunabilir?

Bundan başka şuur, tamamiyle ilmi olan ve eşya ile fertlerin fark ve müşâbehet münasebetlerini, müte-kabil tesir ve ihtiyaçlarını tayin etmemize ve iradî bir tesanüt halinde

birleşmemize başlıca âmîl bulunan müşâbehet, illiyet ve gaiyet kanunlarıyla dahi gerek ilmimizin ve gerek içtimâilikle ahlâkiliğimizin en birinci prensiplerini teşkil eyler.

Diğer taraftan, şuur, kendi varlığını tayin ve tasdik için diğer varlıklarla olan fark ve müşâbehet münasebetlerini temyiz etmek zaruretinde olduğundan bu haricî varlıkları kendi düşünce ve iradesinin faal mevzuları yapmak ve kendini bu mevzularıyla beraber daha büyük bir külle bağlamak ihtiyacındadır. Filvaki sırf enfüsülükten ibaret olan bir benlik düşünülecek, duyulacak ve istenilecek bir mevzuu, bir tatbik noktası olmayan bir müfekkire, bir hassasiyet ve iradeden ve bir kelime ile baş ve muhtevassız bir şuurdan başka bir şey değildir. Mücerret bir hayaleti andıran böyle bir şuur ancak intiba ve sezîşleriyle, fikir ve hisleriyle, afakî amel ve aksülâmilleriyle ve, bilhassa, içtimâî münasebetleriyle dolmadıkça ve başka bir ifadeyle gayrin ve küllün unsurlarıyla terkipleşerek aynileşmedikçe şenî ve faal bir benlik hakikatini alamaz.

Binaenaleyh âlemde mutlak benzerlik ve ayrılık olmadığı gibi tam bir fertlik dahi tasavvur olunamaz. Her ferdî benliğimiz, şuurumuzun yayılma ve kavrama kudreti derecesinde

gayir ve kül hadlerini kucaklıyan bir "benlik — kül,, terkebini kurmak zaretindedir.

Buna göre en ziyade münasebette bulunduğumuz cemiyet ve onun daha müşahhas ve filî timsalleri olan vatan ve millet şuurumuzun en çok düşünülmüş ve sevilmiş unsurları ve daha doğrusu büyük benliklerimiz olduklarından hakikatte bizden başka bir şey olamazlar. Onların bugünkü şeniyetlerini bilfiil biz teşkil ediyoruz. Bizim onlarda düşünmemiz, duymamız, istememiz ve yaşamamız bizzat kendi şuurumuzun ve şeniyetimizin tabiatı iktizasındandır. Çünkü mevzusuz düşünmek, duymak, istemek ve yaşamak kabil olmadığı halde onlar en yüksek, en hayatî ve en istenilmiş mevzularımız, benliklerimizdir.

Bu ilmî tetkiklerden şu terkebî kanun hasıl olur ki, "hiçbir fert yalnız ferdi bir benlik olamaz ve yalnız kendi varlık ve hayatına ait şeylerle şuurlu bir insan sayılamaz,,. Bundan başka şu terkebî hakikat daha hasıl olur ki hiçbir fert cemiyetin ve tahsisan vatanın münasebetlerinde illet ve unsurlarını bulduğu şahsî hayır ve tekâmülünü onların müşterek hayır ve tekemmülüyle şuurunda ayrıştıracak bir içtimailik ve ahlâkîliğe yükselmedikçe şuurlu ve insanî hayatının tamamî şeniyetini tahakkuk ettiremez.

İşte bu müşterek fikir — kuvvetlerin ancak nüfuz ve tesiriyledir ki ferdin bidayetteki teemmülsüz hotkâmlığı, otomatik "benlik — merkez,, liği aklî ve ahlâkî bir gayrişahsîlik, bir gayrendişlik içinde ya-

laş yavaş eriyebilir. Şüphesiz bu bir ülkü olmakla beraber her zeki fert onu bir defa duyduktan ve bilhassa, fikir - kuvvet kanuniyle, faal bir fikir ve kanaat haline getirdikten sonra onda tamamî şuur ve insanlığının tamamî tatminini göreceğinden ona yaklaşımdan kendini alamaz.

Hulâsa fert, kendi şuurunu sayesinde, hemen bütün içtimai ve ahlâkî unsurların çekirdeklerini, bittabi, pek iptidai ve fakat zatî bir kıymet olarak, kendi tabiat ve şeniyetinde taşır ve ancak cemiyette ve kendi tekâmülünden ayrılmıyan cemiyetin tekâmülü içinde inkişaf ettirebilir. Çünkü onu saran diğer varlıklarla olan münasebetleri derecesinde şahsiyeti teşekkül ve aklî şuurunu tekâmül eder.

Cemiyete gelince; onun hakkında muhtelif telâkki tarzları vardır, ilk önce mihanikî bir telâkki vardır ki, cemiyeti âdetâ bir makineye ve fertleri onun âletlerine benzetir ve kütleli bir halde haricen birleşen bu unsur ve kuvvetlerden değişici bir tevazün ahengini çıkarır.

Böyle maddî bir toplulukta kendilerine ayrı ayrı sahalâr ayırmak izzatlarında bulunan cemiyet ve fertlerin münasebet ve menfaatleri daima ayrı kaldıklarından aralarında görülen zahiri ittihadâ rağmen dahilen birbirine karşı rakip ve mücadil vaziyetinde kalırlar. Her mihanikî sistemde cüzülerin daima ayrılıklarını korumaları tabii ve zarurî bir kanundur.

Gene böyle bir cemiyette fertler kendi hürriyet ve menfaatlerinin en küçük bir parçasından feragat etmek

mukabilinde en büyük parçasını korumak gayesiyle hareket eylediklerinden, neticede, birçok içtimai kuvvetlerin ziyama badi olan bir haylı sınıf, salâhiyet ve menfaat mücadeleleri baş gösterir. Her halde fertlerin yalnız mütekebil maddî ve haricî yardımlarından hasıl olmuş bir menfaatler ittifakı onların kendi şeniyetlerini tahakkuk ve tekemmül ettirmek için cemiyette aradıkları ruhi ve iradî bir tesanüdün yerine geçemez.

Müfrit iktisatçılık akidesinin, muhakkak, içtimai hayatın bütün âmil ve unsurlarını lâyikiyle kavriyemamasından neşet eden bu kısa nef'iyeci görüşü ne ilmi ve ne ahlâkî sayılamaz. Hülâsa hakikî içtimai kuvvetlerin maddî iştiha ve ihtiraslardan ziyade fikir, his ve iradelerin dahilî ittihadında saklandıklarını ve akli ve ahlâkî tekâmülün dahi maddî ve tarihî terakkinin en büyük bir unsurunu teşkil eylediğini anlamak istemiyen bu ve buna benzer akideler hakikatin yalnız bir cephesini görmüş olmakla iktifa ederler.

Cemiyet hakkında bir diğer telâkki tarzı daha vardır ki, onun uzvi münasebetlerini tamim etmek suretiyle cemiyetten tabii uzviyetin tam ve kâmil bir ifadesini çıkarır. Halbuki yüksek bir cemiyetin bütün münasebetlerini böyle daha dun bir uzviyetin nisbeten daha mahdut olan ef'ulelerine tamamiyle irca etmek kabil olmadığından bu telâkki dahi hakikatin kısmî bir görünüş dairesini aşamaz.

O halde cemiyet nedir? Cemiyet nevi şahsına mahsus "fevkaluzviyet,,

bir kesret birliğidir. Azaları gerek birbiriyle ve gerek kül ile en ziyade dahilî ve ahlâkî bir gayetin temin eylediği iradî bir tesanütle bağlıdır.

Esasen tabii uzviyet içtimai uzviyetten tegaddî, tenasül, ölüm ve doğum gibi birçok noktalarda farklı olduğu gibi dimağ ve şuur noktalarında dahi tamamiyle ayrılır. Birincisi küle kendini hissettiği halde ikincisi yalnız cüzülde, unsur ve azalarında kendini idrak eyler. Hakikatte istitlâl, ve istiksa tamim ve tecrit, mukayese ve muhakeme edenler fertlerdir. İçtimai şuur, onların ferdi şuurlarının — dahilî bir muayyeniyetle kendi kendini tayin etmek iktidarını kazanan — müşterek bir kısmından ve bir kelime ile bir müşterek fikir - kuvvetler içtimandan ibattir. İçtimai hadiseler gelince: onlar dahi evvelâ ferdi şuurların birbirleri üzerine ve ondan sonra bu şuurlar bütünlüğünün bizzat kendi üzerine icra eyledikleri aksülamellerin muhassasasını ifade ederler. Herhalde tasavvurlar, ilcalar, ister ferdi ister müşterek olsunlar, daima ruhi ve dahilî fiil ve emeklerden başka bir şey olamazlar.

Bununla beraber bu mülahazalardan beşerin, asırlar arasında içtimai hayatta kabili izah olmadığı neticesi hasıl olmaz. Bilâkis bunlar cemiyetin ferdi ve içtimai hayatların ayrılmaz bir terkiibini ifade eden zihni bir "fevkaluzviyet,, olduğunu ve aynı zamanda hem uzvi ve hem müşterek fikir — kuvvetlerden müteşekkil iradî bir birlik bulunduğunu ispat ederler. Zaten bu terkipte fer-

din ve cemiyetin müşterek bir halde bulunan hayat şartlarını, tekâmül serilerini ayırmak her ikisini birden yoketmek demektir.

Diğer taraftan, uzviyetlenmiş cisimlerde olduğu gibi cemiyette her şey önceden yapılmış olmayıp her vakit yapılacak daha birçok şeyler ve işler bulunduğundan, onda şuurlar ve iradeler daimî ve mütekabil bir itimat ve taahhüt halinde bulunmak zaruretindedirler. Bilhassa, birlikte yaşamak ve tekemmül etmek müşterek isteğinden doğan bu mütekabil itimat ve taahhüt zarureti, hariçte, zımnî bir mukavele veya bir "şibih mukavele,, mahiyetini aldığından, fertler arasında, daima iradelerini istilzam eden, birçok hukukî ve ahlâkî vecibe ve vazifelerin doğmasını intaç eder. İşte bunun içindir ki, az çok iptidai ve fakat zarurî bir ahlâkiliğe, içtimaileşmeğe hazırlanmış müşterek bir iradeye dayanan hukukî bir nizam olmadıkça hakikî bir cemiyetin vücuduna imkân verilemez. Gene bunun içindir ki, cemiyet tabii bir uzviyet olmakla beraber, aynı zamanda, faal iradelerin, her an, tezammün eyledikleri mukavele veya "şibih mukavele,, lerin bir muhassalası ve "Fuye,, nin tarifince bir "mukavelevî uzviyet,, bir şuurlar uzviyetidir.

Bilhassa, fertlerin hakikat, iyilik, güzellik, adalet ve taahhüde riayet gibi, içtimai münasebetlerini mümkün kılan, müşterek ve gayrişahsî fikir ve gayeleri, cemiyette ahlâkî ve iradî tesanüdün lüzumunu bir kat daha katılaştırmekte ve bu tesanüt içinde ferdin ve cemiyetin tekâmül ve terakkilerini birleştirip

aynileştirmektedirler.

Bu ilmi ve mantikî hakikate rağmen, her yerde, bu esaslı noktada tesadüf olunan tezatlar, ancak mevzuubahs tesanüdün istinat eylediği ahlâkî iradelerin ve daha şamil bir tabirle "şuur iradelerinin,, lâyikeyle kuvvetlenip içtimaileşmesinde görülen tarihî tekâmül noksanlığıyla izah edilmelidirler.

Binaenaleyh, her ferde, hotkâm fertliğiyle değil, kendi şahsiyetinde temsil ettiği cemiyet ve vatan derecesiyle hakikî vatandaş olduğunu öğretmek, "cemiyetin fertlere müterakkî hulûlünü,, aramak, ahlâkın umumî kaideleri ve âlemşümül prensipleriyle gayrendişliğin ve gayrişahsiliğin yüksek zevkini vermek, ferdin sade mihanikî kuvvetlerin bir tevaünü olmayıp aynı zamanda bir vasıta ve bir gaye olduğunu izah etmek suretiyle ferdî iradeleri ahlâkileştirip içtimai- leştirmek iktiza eyler.

En kuvvetli içtimai ve millî bağların en yüksek ve en müşterek fikir ve his — iradelerden ibaret oldukları ve en güç ve uzak görünen gayelerin şuurlarda kendi kendilerini duymak, düşünmek ve istemek sayesinde, dahilî bir muayyeniyetle, bizzat tahakkuk şartlarını yarattıkları bugün bütün sistem ve akidelerce kabul olunmuş ilmi ve tecrübi hakikatlerdendir.

İşte bütün bu içtimai, ahlâkî ve millî inkılâbın fikir, his ve gayelerini yaymak ve semerelendirmek yüksek ülküsünden doğan Halkevleri müessesesini sonsuz bir saygı ve ümit ile selâmlamak ve, elden geldiği kadar, ona hizmet etmek her vatandaş için hakikî bir borç sayılmalıdır.

HALK DÜKKANLARI

NUSRET KEMAL

GEÇEN sayıda çıkan "Halkçılık,, yazısında halkçı bir rejimde dağıtma işleminin ehemmiyetinden bahsedilmişti. Orada geçen bir benzetmeyi genişleterek tekrar edelim: Dağıtma teşkilâtı bir vücudun kan dağıtma cümlesine benzer. Hazim cümlesini de istihsal vasıtalarına benzetelim; kalbe de sevk merkezi diyebiliriz. Şimdi hazim cihazının en kuvvetli, en sihhî gıdaları aldığını farzedelim; eğer devran cümelsi iyi işlemiyorsa vücudun beslenmesine imkân yoktur. Biliyoruz ki devran cümlesinin ana yollarında bir bozukluk bütün vücudu felce uğratar, hatta öldürür.

Cemiyetin içtimaf - iktisadî işleminin bir vücudun işlemlerine benzetilmesi en doğru şekildir. Ve cemiyet işlemlerinin en evvel benzetilmesi icap eden tarafı da dağıtma işlemesidir. Bir vücut düşününüz ki damarları var, fakat kalbi yok; ve damarlar da vücudun muhtelif yerlerinin işlerine göre muhtaç oldukları kanı oralara ihtiyaç zamanlarında sevkedecek çokluk, kalınlık, ve elâstikiyette değil. Bu vücut düşünmek, hazim etmek, kıvılcıdamak gibi muhtelif yaşama işlerini yapacağı zaman bu işleri yapacak uzuvlara kanı sevkedecek duruşlar almağa, mütemadiyen bir taraftan bir tarafa bocalamakla kan dağıtmasını temin etmeğe

mecbur. Tam bir müvazene haline gelmesine imkân yok. Bazan vücudun bir tarafında kan fazla birikip morarır veya bir damar çatlar, öbür tarafı kansızlıktan soğur ve pörsür.

İşte, iktisat liberalizmi buna benzer. İktisat liberalizminin deveran şebekesi bütün dünyaya yayılı olduğu zaman bu şebeke bir tarafta sanayiciliğin ve ziraatçiliğin verdiği emme basma, öbür tarafta ileri ve geri tekniğin verdiği seviye farkı ile otomatik bir tarzda işliyebiliyordu. Fakat bugün emme basma boruları tıkanmış ve seviye farkları azalmıştır. Artık bu şebekenin işlemeyeceğini gören milletler yavaş yavaş, kendi içlerinde teşkilâtlanmağa başlamışlardır. Kendi içinde teşkilâtlanmanın iki mukabil ucunu Sovyet İttihadı ile İtalyada görüyoruz. Bu ikisinin ortasında dünyanın bütün öteki memleketleri geliyor ve bunlar arasında tabii servetler ve sanayi bakımından kendi kendine kâfi, dünyanın en çok servetini toplamış, en büyük kuvei muharrike membalarına sahip nüfus olarak dünyanın en kesif münevver kütesine ve yüksek içtimaf seviyesine malik Amerika var..

Her üç memleket de "dünya buharı,, ismi verilen derde karşı sanayi ve ziraatini yeniden kurmak ve çeşit çeşit muvakkat tedbirler almak ve a-

ramakla, ve "plân,, lar yapmakla meşgul. Şüphesiz sanayi ve ziraati yeni dünya kurumu esaslarına göre yeniden kurmak, buhrana karşı muvakkat dahi olsa tedbirler almak ve aramak, ve p'ânlar yapmak lâzım. Fakat bütün bunları yapabilmek için her şeyden evvel sağlam bir dağıtma teşkilâtına ihtiyaç vardır. İktisadî liberalizmin dağıtma işinde tezi herkesi istediği yerde dükkân açmakta, istediği şeyi alıp satmakta, istediği fiatle satmakta, hulâsa her şeyde, her türlü rekabette, hatta hilede serbest bırakmaktır. Tabii bu şekilde bir manifotracının yanında on tane daha açar, aralarında her türlü rekabet başlar, reklâm israfları yol alır, halkın iyi ve kötü zevkleri ve zaafı körüklenir ve azamî surette istismar olunur, ticarete istikrar olmaz, bankalar müflis aracılara kaptırdıkları paralarının acısını müstahsilin alınterinden çıkarmağa uğraşırlar, milletin parası moda belâsiyle dışarı akar, stok mallar da depolarda çürür, bütün açığı gözler dükkânlarıyla şehir caddelerini kaplarlar, köylü bir okka tuz almak için üç saat yol yürür. Komünizmde ise dağıtma işi devlet inhisarındadır; rekabet, reklâm sebebiyle malı pahalılaştırmak, müstehlikî aldatmak, stok biriktirmek, ihtiyaçtan fazla kimsenin aracılığa malik olmasıyla millî kudretin israfı gibi liberal dağıtma tarzı fenalıklarının önüne geçilmiştir. Fakat, bunlardan geri kalmıyacak yeni fenalıklar meydana çıkmıştır: Bir malın istihsal merkezinden müstehlikin eline gidinceye kadar gördüğü muamele bürokrasi ba-

kımından Osmanlı mahkemelerine taş çıkarmaktadır; kazanç saikinın kalkması memurları alâkasızlaştırmakta ve bu yalnız zaman israfına değil, bazı defa malların açıkta bırakılıp çürümesine ve yanlış yerlere sevk edilmesine sebep olmaktadır; istediği malı arayıp bulmak ve almak külfeti azamî derecede müstehlike yükletilmektedir. Tabii bu kadar tıkanık ve pörsük damarlarda kanın süratle deveran etmesine ve her tarafı varmasına imkân yoktur. Bilirsiniz ki kalbin kanı sevk etmesine yardım eden kalbin adalelerinden daha ziyade damarların elâstikiyeti, kalbin hareketine ayak uydurmasıdır; damar sertliği en fena hastalıklardan biridir. Liberalizmde kalbin bozukluğuna mukabil komünizmde damarlar işlenmektedir. Faşizmin dağıtma işlerindeki vaziyeti ise şimdilik liberalizminden farklı değildir.

Dağıtma işinin istikbal için en ümitli şeklini Amerikada gene fert teşebbüsünün bulduğu bir usul arzetmektedir. Bu usulün adı "zincirleme dükkân,, dır. Zincirleme dükkân usulünün, serbest rekabetin en ezici olduğu Amerikada büyük bir ekseriyetin her çareye baş vuran düşmanlığına rağmen uzun seneler tutunması ve yalnız tutunması değil büyük bir inkişafa da mazhar olması bu usulün muvaffakiyetini göstermektedir. Zincirleme dükkânın iki şekli vardır: Asıl zincirleme ve ihtiyarî zincirleme; asıl zincirleme taraftarları ihtiyarî zincirlemenin devamlı bir muvaffakiyeti olamayacağı söylerler. Asıl zincirlemede bir anadükkân evvelâ bu-

lunduğu semtte kendi tarzında dükkânlar açar ve yavaş yavaş bu dükkânları bütün şehire ve daha sonra bütün memlekete yayar. Bugün Amerikada bütün memlekette yüzlerce dükkânı olan şirketler vardır; hatırla bir tanesi faaliyetini İngiltereye kadar uzatmıştır. Zincirleme dükkânının teşkilâtında sermaye doğrudan doğruya merkeze aittir ve çalışanlar hep şirketin memurlarıdır. Serbest zincirleme taraftarları onlara bu cihetten hücum etmekte, şahsî sermayenin ve şahsî sahipliğin ortadan kalkmasıyla ticaret zihniyetinin kalktığını, binaenaleyh dükkânların azamî verim ve intizamla işlemesine imkân olmadığını söylemektedirler. Maamafih, bu itiraza rağmen zincirleme dükkânlar Amerikanın bugün belki en muntazam ve buhran karşısında en az sarsılan iktisadî teşkilâtıdır. Diğer taraftan ihtiyarî zincirlemenin büyük mahzuru kuruluşu itibarıyla yalnız mevcut dükkânları içine alarak dağıtma işini memleket ölçüsünde nizamlamak gibi bir hedef gütmemesi, birkaç dükkânın elbirliği yaparak siparişlerini ucuza mal etmek gibi basit bir maksattan öteye geçememesidir. İhtiyarî zincirlemede bir tek fayda her dükkânın sahibi dükkânının başında bulunduğu cihetle şahsî alâkanın asıl zincirlemedekinden çok fazla olmasıdır. Biri-birine düşman olan her iki cereyan da Amerikada büyük adımlarla ilerlemektedir; maamafih asıl zincirlemenin daha sağlam ve daha süratli yürüdüğü muhakkaktır. İşin dikkate değer başka bir ciheti de zincirlemeliğin efkârı umumiyeye rağmen

yürümesidir. İktisatta ekseriyetle liberal olan Amerika efkârı umumiyesi zincirlemeciliği bir türlü filli inhisar addetmekte, zincirleme dükkânların rekabet edilemez ucuz fiatlarla serbest ticareti öldürdüğünü söylemektedirler. Maamafih, "efkârı umumiye,, nazârî olarak bu fikri ileri sürmekle beraber herkes zincirleme dükkânlardan alış verişe devam etmektedir. Çünkü efkârı umumiye-yi düşüncesine aykırı harekete sevkeden bir müspet nokta vardır: Zincirleme dükkânların fiatları rekabet edilemez derecede indirmeğe muvafak olduğu. Bir ticaret şekli için bundan daha büyük kuvvet olamaz. Zincirleme dükkâna bu kuvveti temin eden noktalar şunlardır:

(1) Çok miktarda siparişin bir elden yapılması, (2) çok miktarda nakliyenin bir arada yapılmasıyla, ambalaj, sigorta, telef, ambar, nakliye masraflarında büyük tasarruf temin edilmesi, (3) siparişler birkaç yüz dükkân için hesap edildiği cihetle stok marjının azalması, (4) münferit dükkânların zararlarının bütün dükkânlara dağıtılarak hissedilmez bir dereceye inmesi, (5) bir tek reklâmdan bütün dükkânların faydalanması suretiyle reklâm masrafının azalması, (6) tek sermayenin muktedir olmayacağı şekilde iyi yerlerde iyi binâlı dükkânlar açılması, (7) fiatlerdeki ve mal cinslerindeki istikrarın müşteriye emniyet telkin etmesi, (8) işin memleketin en tecrübeli ve ihtisaslı adamları tarafından idare edilmesi, ve saire.

Görülüyor ki zincirleme dükkân geçimi ucuzlatma yolunda büyük hiz-

metler yapmakta ve bu suretle halkın yaşayış seviyesini yükseltmekle beraber millî iktisatta da büyük bir tasarruf temin etmektedir. Memleketimiz için aynı ehemmiyeti haiz ikinci bir faydası da dükkân olmıyan yerlerde dükkân açılmasını mümkün kılmıştır. Bugün kırk bin küsur köyümüzün belki otuz dokuz bininde dükkânyoktur. Bugün orta ve şarkî Anadolu halkının çoğu her insanın en tabii ihtiyacı olan birçok yiyecek ve giyecekleri yemek ve giymek şöyle dursun görmemektedir bile. Her köyde hiç olmazsa içinde biraz touz, şeker, zeytinyağı, gazyağı, kibrit, amerikan, basma, çorap, çarık, zarf ve kâğıt bulunan bir dolap yapamaz mıyız? Bu dolaplar memleketin iktisat nüvelerini teşkil edeceği gibi her köyü de medeniyete bağliyacık ve inkişaf ettikçe medeniyete yaklaştıracaktır. Denebilir ki her köyde bir ilk mektep kadar mühim olan bu göz yoliyle içtimaf ve iktisadî terbiye vasıtası çok kolay, üste de kârlıdır. Öyle kârlı olabilir ki devlet bunda en verimli bir vasıtalı vergi membar bulabilir. Aynı zamanda böyle geniş bir teşkilât memleketin iktisat bünyesindeki bugünkü sertliği giderecek, para tedavülünü arttırarak, istihsalle istihlâki birbirine bağliyerek o bünyeye yumuşaklık verecektir. Kendimize tatbik ederek ismini de "halk dükkânları," yapabileceğimiz bu teşkilâtın köylünün mahsullerini de alması temin edilirse çok büyük faydası da müstahsil halkımızın istismardan kurtarılması olacaktır. Bu dükkânlar sayesinde güvenilebilir iktisadî ma-

lûmat toplanabilecek ve memleketin hakikî mamul eşya ihtiyacı tesbit olunabilecektir. Bu malûmatın devlet sanayicilik siyaseti için ne kadar mühim olduğunu izaha lüzum olmadığı gibi halk dükkânlarının vereceği toplu siparişlerle sanayiinin nasıl inkişaf edeceği de kendiliğinden anlaşılır. Bu dükkânlar memlekette el sanayiinin teşkilâtlanmasına ve bugün boş duran veya azamî verimiyle çalışkunduracılık, çanakçılık ve saire gibi memleketin her tarafında yapılabilecek el ve ev sanayiinde de çalışmasına hizmet edecektir.

Gelelim ileri sürülebilecek itirazlara: (1) İnhisardır, serbest ticareti öldürecektir; (2) bir türlü bürokrasi olacaktır, iyi işlemesine imkân yoktur; (3) suiistimale müsaittir, (4) bu kadar geniş iş için lâzım olacak sayı ve ehliyetle adam bulamayız; (5) sermaye bulamayız; (6) bu kadar büyük alım satım işinin bir elden görülmesi memlekette ham madde fiatlarında anı inip çıkmalar yapacağı gibi ithalât eşyasının birden alınmasıyla paramızın istikrarı kaybolacaktır.

Akla gelebilecek olan bu itirazları tetkik edelim. İnhisardır, sözü kısmen doğrudur, köylerde ve kasabalarda bu dükkânların açılması filî bir inhisar kuracaktır; fakat bu inhisar ya esasen dükkân olmıyan yerlerde, ya da orada bulunan tek dükkânı teşkilât içine almakla olacaktır. Dükkân teşkilât içine girdiği takdirde ortada inhisardan zarar gören kimse yoktur. Şehirlerde ise hedefi köyler olan teşkilâtın az dükkân açması daha doğru olur; bu suretle de inhi-

sar endişesi ortadan kalkar. Halk dükkânları şehirlerde halk eşyası üzerinde ihtikâra karşı bir emniyet sipopu vazifesi görür. Halk dükkânlarının halk eşyası olmıyan şeyleri satmamaları esas olmak icap ettiği cihetle ihtikâra en ziyade elverişli olan lüks eşya tamamıyla serbest kalacaktır. Nihayet yapılacak iş o kadar ekseriyetin faydasınadır ki üç beş kişinin biraz zarar görmesi de göze alınabilir. "Bir türlü bürokrasi olacaktır, iyi işlemesine imkân yoktur.,, itirazına gelince; itiraf edelim ki en büyük tehlike budur. Bu girdaba düşmemek için bütün tedbirleri almak lâzımdır. Dükkânların başında olan adamlara kendi çevreleri içinde geniş salâhiyet, tabii makul bir mesuliyet de beraber, ile aylık ve çok kâr hissesi verilirse tehlikenin önü hemen hemen alınmış olur. Suiistimal ciheti de mühim noktalardan biridir. Suiistimal olabilir. Buna karşı alınabilecek tedbir dükkânları mahallî müstehlikler tarafından seçilmiş bir heyetin fahrî mürakabesi altına koymak, merkezî teşkilâtı da ticaret odaları, malî müesseseler ve hükümet müesseselerinin iştirakiyle teşkil olunacak bir heyetin gene fahrî mürakabesi, hatta halktan herhangi bir istiyenin tetkikına açık tutmak olabilir. Esasen işi birdenbire memleket ölçüsünde geniş tutmak doğru olmayacağı için adam meselesi mevzuubahs olamaz. Bu teşkilâtta mevcut dükkânlardan istifade edileceği gibi birçok yeni dükkânlar da açılır ve bunların idaresinde mütekahterlerden de istifade olunabilir. Eğer

böyle bir işin yapılması istenirse sermaye bulmak güç değildir. Devletin bu işe sermaye konmak üzere ihraç edeceği az miktarda bir para bu işi görebileceği gibi evkafın, belediyelerin ve millî bankaların iştirakleriyle de bu sermaye toplanabilir, sermayenin bir kısmını olsun hisse senetleriyle ve hisse senetlerine karşı kısmen eşya kabul etmek suretiyle temin de kabildir.

Son iritaza gelince; devletin malî vaziyeti sağlam oldukça paranın istikrarlı olup olmamasının büyük ehemmiyeti yoktur, hatta bu istikrarsızlık bazı zamanlarda faydalıdır. Halk dükkânları teşkilâtı ithalât yapacağı gibi ihracat da yapabilir ve hariçle yapacağı alış verişleri o suretle parçalar ve nizamlar ki para dalgalanmalarından büyük kârlar temin eder. Asıl bugünkü şekil fenadır, çünkü ithalât ve ihracatımızın gayet bariz devreleri vardır; bu devreler ihracat mallarımızın değerini düşürdüğü gibi ithalât zamanında ecnebi parasını yükseltmektedir. İstikrarsızlığın fena şekli kontrol edilemeyen şeklidir. Halbuki halk dükkânları para değerinin kontrolü üzerinde devletin elinde en hassas bir mekanizme olacaktır.

Halk dükkânlarından doğrudan doğruya maarif ve siyasi terbiye sahalarında da faydalanmak kabildir. Köylerde halk dükkân'arı aynı zamanda halk mektebi ve kahve, yani köylünün toplanacağı yer, olmalıdır. Konacak köy gazetesi, duvar gazetesi, afiş, gramofon, radyo, yazı makinesi gibi şeyler buraya konularak bütün köylünün faydalanması temin olunabilir. Aynı zamanda burada ge-

zırlıklı konuşmalar yapılabilir. Bu dükkânların posta tavassutu yapmaları bir memleketin kültür işlerinde en mühim vasıtalarından biri olan postanın memleketimizde bugünkünden daha iyi teşkilatlanmasını temin eder. Halk dükkânlarının kültür işlerinde başka bir büyük hizmeti de gazete ve kitap bayiliğini üzerine alarak memleket irfanının inkişafı önünde en büyük engel olan dağıtma işini teşkilâtlandırmak olacaktır. Kâğıt, kalem, defter, mürekkep, tebeşir gibi okuyup yazma vasıtalarını çok ucuza mal etmek ve hatta memleketimizde yapmak böyle bir teşkilât sayesinde kabil olacaktır. Köylerde yeniden yapılacak dükkânları her muhite uyacak köy evleri tarzında mahallî malzeme ile yapmak ve bu suretle köylüye bir yapı örneği vermek köylüyü bugün süremkte olduğu sıhatsiz hayattan kurtarmakta bir âmil olabilir.

Halk dükkânlarının köylünün iktisadî, içtimai, fikrî inkişafında oynayacağı büyük rolden başka çok bü-

yük ruhî bir değeri olacaktır: Halkı devlete, fırkaya, münevvere, ve köyü şehire ısındırmak. Dünyanın her tarafında halk için devlet vergi alan, asker alan, şu veya bu işi yasa eden ve dediklerini zorla yaptırmak için elinde jandarması olan bir kuvvetten başka bir şey ifade etmez; fırka ise memlekette kendi borularını öttürmek için birkaç kişinin bir araya gelmesi demektir; münevver ise bir takım sırlara vakıf, kendine hor muamele eden ayrı bir fasiledir; şehre gelince, köylerden alman vergilerle buralarda apartmanlar yapılır. Bu zihniyet yaşarken halk ile devlet, fırka ve münevver, ve köy ile şehir arasında elbirliği nasıl yapılır? İşte halk dükkânları halkı bilfiil refaha yaklaştırarak, ve devletin, fırkanın, münevverin halkı ve şehrin köyü düşündüğünü elle tutulabilir bir şekilde göstererek bu zihniyetin kalkması yolunu, millî ruh birliği yolunu açacaktır.

O GELİYOR

CELÂL SAHİR

Yıl 1335,

Mayısın on dokuzu.

Kızaran ufuklardan kaldırıyor başını

Yer yüzüne can veren,

Cana heyecan veren

Al yüzlü Oğan güneş!

Takanın burnu nasıl Karadenizi yırtar;

Siz de bir anda öyle yırtınız uykunuzu.

Uyanın Samsunlular!

Kurutacak gözlerde umutsuzluk yaşını

Al yüzlü Oğan güneş!

Bugün Çaltı burnundan gülerek doğan güneş!

Yıl 1335,

Mayısın on dokuzu.

Uyanın Samsunlular!

Uyumak ölüme eş,

Diriltin ruhunuzu.

Ufukta bir gemi var!

Fakat bu gemi niçin böyle yavaş geliyor?

Acaba yolu mu az, yoksa yükü mü ağır?

Bu gemi umut yüklü, inan yüklü, hız yüklü;

İçinde bu vatanın derdiyle yanan bağır,

Kurulacak yarını düşünen baş geliyor.

Bir baş ki gökler gibi bir küme yıldız yüklü!

Bu gemi onun için böyle yavaş geliyor.

Yıl 1335,

Mayısın on dokuzu.

Ufukta duran gemi gitgide yaklaşıyor.

Sanki harlı bir ateş

Yakıyor ruhumuzu.

Beklemek üzüntüsü her gönülden taşıyor.

Üzülmemek elde mi?

Hız yüklü, inan yüklü, umut yüklü bu gemi!

O umut yayıldıkça ruhlara sıcak sıcak,

O hız doldukça bütün damarlara kan gibi,

Gizli gizli inliyen her yürek canlanacak,

Ateşler püskürecek, uyanan volkan gibi!

Gittikçe büyükleşen

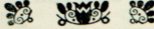
Gölgene dikilmekten

Karardı gözlerimiz.

Koş, atıl, gemi, sana engel olmasın deniz!

Ak saçlı dalgaları birer birer kes de gel!

Kuşlar gibi uç da gel, rüzgâr gibi es de gel!

MİLLİYETÇİ VE TAAZZUVCU İKTİSAT

-2-

AYDOSLU SAİT

İKTİSAT, içtimaiyatın bir şubesi, tali bir kategorisidir. İktisat hakkında bir tetkik yapılması, bir fikir ve hüküm verilmesi, içtimaî bir mebede anlaşıldıktan sonra kabildir. Bu, bir doğmatizm değildir; ilk prensibin konması doğma yapmak değildir. Bu prensip, yani, görüş tarzı tavazzuh etmedikçe şuurlu bir iktisada imkân yoktur. Bu ilk prensiptir, ki kurulacak düzenin her safhasında bir tevafuk ve ahenk temin edecektir. Nasıl endividüalist mebede; hürriyeti düşünce, hareket, iktisat, rekabet, hatta *ihdikâr* hürriyetini icap ettirmiş ve insanlığı tezada götürmüş, birbirine hasım kütlelere dağıtmış, kapitalist ve proleter sınıflarına ayırmış ve hatta bugün gördüğümüz gibi marrrksist politikacı ve komitecilerine yol açmış ise; milliyetçi ve taazzuvcu mepte de adalet ve nisfeti, teazzuvu, tevafuk ve ahengi icap ettirerek cemiyeti bir bütünlük, tezatlı ve ahenkdar bir bütünlük halinde gittikçe kuvvetlendirecek ve canlandıracaktır.

Bugün biz neyiz, fert nedir, cemiyet nedir sualini sormakta pek haklıyız. Çünkü, bu sorguya vereceğimiz cevaplardır ki, zamanın ruhuna aslı ve hakikî bir istikamet verebileceğiz. Bütün varlığımız, bilgimiz, bu sorguya verilecek cevaba

bağlıdır.

Cemiyet içinde fertler, müstakil ve otark "kendi kendisine kifayet eder,, mi, yoksa bir bütünlüğün uzvu mudurlar? Eğer müstakil ve otark ise, cemiyet de şöyle bir taş yığını görünüşü verir. Cemiyet bu mebede göre bir *yekûn* teşkil eder. ki bunun ihtiva eylediği şeeniyet münferit taşlarda mündemiçtir. Ondan dolayı onların yekûnu ve yığını da şekilsizdir "amorphe,,. Bu taş yığınının şu veya bu şeklin verilmesi onun taş yığını halini değiştirmedeği gibi, bu yığınının şu veya bu şekilde olması ona ancak zahiren bir cemiyet manzarası verebilir, fakat mahiyetini katiyen değiştirmez.

Eğer fertleri bir bütünlük olan cemiyetin uzvu olarak kabul edersek, o bütünlüğün mürekkep olduğu kısımlar, kendi keyfine hareket edemez, kendi kendisine kifayet edemez. Bütün varlıkları bütünlüğe bağlıdır. Bu uzvî teşekküle bir misal olarak insan vücudunu gösterebiliriz: El, ayak, kalp, kafa, hüceyrat ve küreyvatımız insan vücudu denilen bütünlükten tecrit edilemezler. Halbuki, bir taş yığınının münferit taşlar tecrit edilebilir ve gene taş olmak hassasını kaybetmezler. Şüphe yok, meselâ elimizin hareketinde bir istiklâl vardır, kendi kendisine hususî

vazifelerini yapabilir, fakat insan gövdesinin bütünlüğünden kuvvet ve irade almak şartıyla.

Bu uzvî telâkkiyi hatta eşyaya da tatbik edebiliriz. Meselâ: Bir müsellesin zaviyeleri mecmuu 180 derecedir, deriz. Bu 180 derece sıfatı, zaviyelerden ve dılılardan birisine veya diğerine ayrı ayrı taallük etmez. Bu, müsellesin bilcümle parçalarının müttekabiliyetinin, tesanüdünün, ve bütünlüğünün bir sıfatıdır. Şu halde bütünlük mutlaka uzviliği de icap ettirmez.

Bu iki telâkkiden birincisine ferdiyetçilik "endividüalizm,, ikincisine de "üniversalizm,, veya uzvî ve bütünlük sistemi adını koyabiliriz.

Endividüalizm sistemini en iyi işliyenlerden İngiliz feylesofu Thomas Hobbes buna "bellum omnium contra omns,, vecizesiyle herkesin herkese karşı harbi demiştir. İnsanlar, tıpkı vahşî hayvanlar gibi görünüyor. Hatta, onlardan da aşağı. Çünkü, vahşî bir hayvan hiç olmazsa, kendi cinsini yemez. Bu düsturla hareket eden insanlar, filhakika akıllarını kullanarak münasebetlerini ferdî menfaatlerine göre tesis ederler ve herkes bu münasebet yolu ile kendi menfaatini elde etmeğe çalışır. Fakat, ruhan herkes herkesin düşmanıdır ve herkes kendini tamamen müstakil ve münferit addeder. Bu münasebetten doğan devlet, ancak bir zabrta müessesesidir. İktisat ise, ancak ferdî fayda hududu dahilindeki hareketlerden başka bir şey değildir. Herkesin manevî otarkisi ve yalnız kendi kendisinden medet umması esas daima bakidir.

Fertlerin bu ayrılığı ve mücerret liği kabul edilince, cemiyetin müstakil bir varlık olmasına imkân yoktur. Çünkü cemiyet sadece münferit fertlerin bir araya gelmesiyle husul bulan bir yekündür, bir yığındır. Reel olan ferttir. Eğer fertlerin kendi kendilerine kifayet ettiği, ferdin hayatta müstakil ve serbest olarak kendi başına bir şey yarattığı kabul edilirse, çokluğun yani bir yekün olan cemiyetin de bu cihetten hiçbir manası ve kıymeti kalmaz. Kendi kendisine kifayet eder kabul edilen fertlerin kendi kendileri için bir etik ve moralları olabilir, fakat başkalarına karşı ve cemiyet için de böyle bir şeyin vücut ve zarureti yoktur. Belki olsa olsa başkalarıyla kendileri arasında zımnî veya celi bir mukavele bulunabilir, yani fertler yekdiğerimizin temas ettiğimiz noktalarda haklarımızı bir mukaveleye bağlayalım, fakat bu bizim istiklâlimize dokunmasın diyebilirler; "J. J. BOUSSEAU,, nun içtimaî mukavelesi gibi. "Alman feylesofu Nietzsche: "İnsan, ancak cетиyaç ve can sıkıntısı yüzünden cemiyet şeklinde ve sürü halinde yaşayabilir,, sözleriyle bu zihniyeti en iyi tebarüz ettirmiştir.

Son iki yüz seneden fazla bir zamanın hayat ve bilgilerinin inkişafında bu düşünce tarzı pek mühim ve esaslı bir tesir icra etmiştir.

Gerçi cemiyet için de münasebet kaideleri konmak isteniyor, fakat bunlar bir ahlâkın değil, bir faydacılığın ifadesidir. Filvaki fertler arasında bir sempati "tecazûp,, sevgi, kin, keder ve neşeye iştirak gibi saikler de vardır. Fakat, bunlar ce-

miyette bir moral teşkil edemezler. Çünkü bunlar tesadüfî, ruhî tezahürlerdir, vakıalardır, ki derunî bir lüzum ve zarureti ihtiva etmezler. Bunlar münferit fertlerde münferit ve muhtelif derecelerde tecelli ve tezahür ederler; sübjektif, serbest bir karar ve tesadüf neticesidirler.

Endividüalizm, üç esaslı istikamette inkişaf etmiştir: anarşizm, makyavelizm ve içtimaî mukavele veya tabii hak sistemleri.

"Beni benden fazla hiçbir şey alâkadar etmez,, düsturu anarşistlerin, "Kavi zayıfı ezer ve ezmelidir,, düsturu makyavelizmin prensibidir. İçtimaî mukavele veya tabii hak sistemi herkesin bildiği sistemdir, ve iktisatta bu, liberalizm şeklinde tecelli etmiştir. Bu şekil bazı üniversalist noktaları ihtiva etmekle beraber endividüalizmin ilk iki şeklinin prensipleri zarurî olarak az veya çok buna da hulûl etmiştir ve hüküm sürmektedir, çünkü mebdede bir ve aynıdır. Endividüalizm.

Endividüalizmin siyasi esasları:

Bu sistemin esas prensibi ferdin otarkisi ve istiklâli olduğundan siyasi teşekküllerinin de esası ferdi hürriyettir. Bunun ilk tezahürü menfi ve inkâr edicidir: Ferdin her türlü bağıllığı, onun manevî inkişafının ve müstakil hareketinin bir engeli, bir prangası addedilir. Din, içtima, cemiyet, söz, matbuat, ticaret, sanayi, meslek serbestisi, hatta ihtikâr serbestisi bu esastan ileri gelir.

"Laissez faire, laissez passer, le monde va de lui - même!,,

Yegâne tahdit, ancak emniyet ve

intizamın mebnası olan içtimaî mukavele için konmuştur. Bu da olmasaydı herkesin herkese harbi içtinap edilemez bir şekilde ve vahşete müncer olurdu.

Bu sistemin müteakip tezahürü de mümkün olduğu kadar devletin işini tahdit mahiyetindedir, mümkün olduğu kadar devleti bir şeye karıştırmamaktır. Devlet bir umumî emniyet müessesesidir. Kendi vazifesi olan, kendi hayatını yaşrayan harsî bir varlık değildir. Sosyalist Lassalle buna "gece bekçisi devleti,, der. Bu devlette bugün bile en hâkim olan esasa göre hukuk mefhumu da etikten ayrı tutulmuştur.

Her ne kadar bütün bunlar pek yüksek mefhumlar gibi gözümüzün önünde dalgalanmaktadırlar. Çünkü, bunlar ferdin irade ve gayretine panyansız bir zemin, yaratıcılığına hudutsuz bir saltanat tesis eder gibi görünüyorlar. Biz bunları hepimiz böyle hissediyor ve seviyoruz. Çünkü biz, asırlardanberi bu prensiplerin içinde yetişip yaşadık, gözümüzü açınca ana sütü gibi ilk olarak bunları içtik, bunlarla sarhoş olduk. Bilgilerimiz, sanatımız, her şeyimiz bu prensipler üzerine kurulmuştur. Fakat bunlar acaba esasta doğru mudurlar? Hakikaten insanlar münferit ve mücerret, müstakil, kendi kendisine kifayet eder olabilirler mi? Ferde bu istiklâl ve hürriyeti izafe ederken acaba onu aynı zamanda zayıf, cılız, dalavereci ve kavilerin oyuncuğu yapmış olmuyor muyuz? Bu mülâhazaların derinliğine nüfuz edince, ferdin bir cemiyete derunî, manevî ve aslî rabıtasını zarurî buluruz.

Zaten, hiç olmazsa, en aşağı ana ve babadan mürekkep bir cemiyettir, ki ferde tekaddüm eder, fert onun içine doğar, onun nizam ve ahlâkını alır. Bundan dolayı, endividüalizm mep-deinde dahi bir ütopi idi.

Üniversalizm de tamamen endividüalizmin aksidir, zannı ekseriya hasıl olur, ki bu doğru değildir. Endividüalizmin: "Fert her şeydir,, demesine mukabil üniversalizm katiyen: "Fert hiçbir şey değildir,, demez ve diyemediği gibi: "Cemiyet her şeydir,, de demez. Üniversalizm ferdin feda edilmesi demek değildir, diğerkâmlık da değildir. Üniversalizmin esası fert yerine cemiyeti önce tutmasıdır ki bu ezeli bir hakikatin ifadesinden başka bir şey değildir. Fert de kendi keyfine hareket eden, kendi kendisine kifayet eden, kendi âleminde kendi kendisine yetişen ve yaşayan halde görülmez; *fert cemiyet ve bütünlük içinde bir uzuvdur.*

Üniversalizm şimdiye kadar 4 istikamette inkişaf etmiştir:

1 — Milieu "muhit,, nazariyesi, ki buna nazaran insan tek cephele ve muhitinin tezahürlerine tabidir. Feylesof Jean Lamarck "1744 - 1829,, bu fikri biolojiye, Karl Marx ise sosyolojiye sokmuştur. Marx: "İnsanın varlığını tayin eden kendi şuuru değildir. Bilâkis onun içtimaî varlığıdır, ki şuurunu tayin eder,, der. Burada bütün içtimaî vakıralar bütünlük halinde kabul edilmiştir, ki bunlar münferit insanın derununa inikas ederler. Bu içtimaî varlıktan Marx'ın yalnız iktisadı ve onun da maddî tezahürlerini kastettiğini tarihi materiyalizm adlı yazılarımızda ayrıca izah

ettik. İnsana burada ancak şöyle böyle zahirî bir varlık bırakmıştır. Bu suretle içtimaî varlık da mihanikî ve maddî bir hal aldığı gibi fert de gene atom şeklinde kalmaktadır.

2 — İnsanın cemiyetleşme temayülünü esas tutan nazariye:

Buna nazaran insan, cinsî münasebet, diğer insanlarla konuşmak, diğer insanların keder ve hazzına iştirak etmek gibi tecazüp yani bazı bazı tecellî eden hissî ihtiyacı sebebiyle cemiyet kurmak ister. Bu esaslar gelip geçici ve hatta aklın kuvvetiyle de hâkim olunabilecek ve susturulacak şeyler olduğundan bir cemiyete mebna olamıyacağı gibi, fertlerin ferdî hislerine ve temayüllerine istinat ettirilen bir sistem olduğu için üniversalist olmaktan ziyade endividüalist bir izahtır.

3 — Yunan feylesofu Eflatun'un "ideal,, ile izah eylediği üniversalizm:

Bunun esası insanların bütün maddî hayatlarının üstünde manevî bir kuvvetin vücudu kabul edilmek ve fertleri buna, bu umumîliğe iştirak ile izah eylemektir. Bu telâkki, Eflatun'dan sonra bütün skolastik felsefesinde hâkim olduğu gibi en mükemmel şekliyle de feylesof Hegel tarafından işlenmiştir. Fertler burada katiyen ihmal edilmiyor. Çünkü bütünlükte bir uzuv, umumilikte bir hususîlik olarak kabul ediliyor. Fakat bu hususîlik ve umumilik ancak felsefî izah edilmiştir; seeniyet ihmal edilmiştir. Bununla beraber, bu şekil millî üniversalizme en yakın bir izah şeklidir.

4 — Cinétique üniversalizm, yahut kendi içinden kuvvet alan bü-

tünlük nazariyesi, ki buna biz uzviyetçilik, milliyetçilik de diyoruz. Bu bütünlük daima harekettedir. Eflatun'un sisteminde bütünlük hazır ve *a priori* olarak kabul edilmekte, fert ise, bilâhare buna iltihak ile mevcudiyet kazanmakta idi. Uzviyetçi ve milliyetçi üniversalizme göre bütünlük hiçbir vakit hazır bir varlık değildir, bilâkis daima harekette, inkişafta ve inkılâptadır. Bu hareket, inkişaf ve inkılâb ile kendi kendisini vücuda getirir ve bina eder. Bütünlük daima oluş halindedir, hareket halindedir, gittikçe taşan bir harekettedir, her an değişmektedir. Eğer o, harekette olmasaydı, her uzvî varlık gibi sertleşir, ve ölürdü.

Bu bütünlük eveldir, "primaire,, , fert bunun içine doğar. Her fert ayrı bir sıfat, bir hususiyet, bir ferdiyet, bir şahsiyet ihraz eder; her fertte ayrı bir kabiliyet tecelli eder. Cemiyet bir uzviyet olabilmek için, her uzviyet gibi eczası, fertleri de aynı "homogène,, değil, başka başka "heterogène,, olmak lâzımdır. Hususiyet, fark; uzviyetin teşekkülünde elzemdir. Bir bütünlük müsavî vazife ve sıfatlı uzuvlardan mürekkep olsaydı bir uzviyet olabilir miydi? Uzuvlarının ayrı ayrı vazife ve sıfatlarıyla taazzuvudur, ki meselâ insan vücudunu meydana getirmiştir. Fert bu bütünlükte kendi zaferini tesit eder. Çünkü ferdin manevî varlığı, bütünlüğün bir cüzü ve fert cemiyetin bütün manevî varlığının bir uzvu olunca, cemiyetin manevî bütünlüğü yani birliği de aynı zamanda ferdin varlığının esası ve kendisi olur. Fert milliyetçilik ve uzviyetçi-

likte, kendi kendisine hasredilmiş, tahdit edilmiş bir mevcudiyet değildir, bilâkis bütünlüğün nesi varsa hepsinde kendisinin de iştiraki-var-dır.

Endividüalizmde hakikî ve cemanî bir ahlâk kurmak onun ilk prensibiyle ne derece bir zıddiyet teşkil ederse, milliyetçilikte bu, o rütbe asliyet kesbeder. Devlet uzvî ve milliyetçi sistemde tabîi olarak "her iyi şeyin mebnasıdır,, , iyiliğin cevheridir.

Uzviyetçi ve milliyetçi sistemin siyasî telâkkileri de adalet, hürriyet, müsavilik, devletin salâhiyeti ve hukuk esaslarından endividüalist telâkkilerle karşılaştırılınca daha iyi tebarüz edecektir.

Ferdiyetçilik, nasıl serbestiyi en esaslı umde yaparsa, bütünlük sistemi içine de adalet ve nısfet ilk ve tabîi bir umde olur. Bütünlük bakımından adalet ve nısfet, bütünlüğün cüzlerinin birbirine en doğru tevafuku "cerrelation,, olması haysiyetiyle bütünlüğü bina eden bir mefhumdur. Herkese, hakikaten kendisinin lâyük olduğunu vermek, işte tevzi edici adalet! Herkes bütünlüğe ne getirdiyse onu almalıdır, herkes kendi boyunun ölçüsüne göre, bütünlükteki lüzumuna göre yer almalıdır. Ne kalbe, ne de meselâ ayağa beşer vücudunun icap ettirdiğinden fazla boy verilemez. Her zaman bütünlük ve onun icabı evel gelir.

Hürriyet ferdiyetçi bakımdan kendi kendine olmanın, kendi kendine karar ve hareketi taciz etmemenin son haddidir. Bunun aksine ferdiyetçi zor der. Milliyetçi ve uzviyetçi

İse kendi manevî varlığını ancak diğerlerinin manevî varlığıyla kaim görür. Milliyetçinin gözünde diğer fertler, kendisi için bir mâni değil, bilâkis kendi varlığının şartıdır. Milliyetçi için hürriyet, kendi kendine olmanın azamî haddi değil, bilâkis onca hürriyet, ancak diğer fertlerin de hür olmasıyla kaimdir. Fertçilerde olduğu gibi milliyetçi öyle bütünlüğün diğer uzuvlarıyla daimî mücadelede, onların canına düşman olamaz. Belki onlarla azamî derecede manen bağıllık ister. Milliyetçi için hürriyet, zorun aksi değil, belki tecerrüdün aksidir. Milliyetçi için, kendi kendisine kalmak bir zaaftır, ölümdür. Zaten fertçi sistemin en büyük tehlikesi, onun kendi hürriyet telâkkisiyle fertleri zavallı ve bicare hale koyması idi.

Müsavilik, sosyolojik görüşten birbirinin aynı olmasını ifade etmesi dolayısıyla uzvî bir cemiyetin ruhuna münafidir. Çünkü homojen uzvî olamayacağı gibi, uzvilik de homojen olamaz. Müsavilik devlet teşkilâtı görüşünden de fertleri atom haline koyar, binnetice devleti de merkezileştirir. Devletin merkezileştirilmesi, iktisadın merkezileştirilmesi bugün pek tabii bir akis yapabilir. Fakat bu, tabii değil, tamamen yanlıştır. Millet bünyesinin uzuvlarını köklerinden söküp merkezlere bağlamak bin bir felâketi hazırlamaktır. Çünkü bütün uzuvlarda ve uzuvların teşkil ettiği talî bütünlüklerde ayrı bir hususiyet vardır. Milliyetçi sistemde herkesin müsaviliği değil, müsaviler arasında müsavilik - ki, biz

mutlak bir müsavilik hiçbir yerde kabul edemeyiz -, aynıyle adalet ve nufet gibi cemiyetin rüknü, esasıdır.

Devlet, fertçiler için ancak bir zabıta müessesesi olduğundan vazifeleri asgarî hadde tutulmak istenir. Gerçi devlete müşterek hayatı tanzim için mihanikî bir vazifeden maada manevî hayatı yetiştirmek vazifesi de yüklenir, fakat o sistemde bu son vazifenin tehlikesi, devlet denilen hü-yulanın her parmağını soktuğu yerde şikâyet ile karşılanmasını mucip olduğu gibi fertçi sistemin mahiyeti muktezası devletin her dokunduğu yeri ekseriya ölüme götürmesi yani semeresiz kayıtlar ihdas eylesidir. Çünkü bu tehlike esas itibariyle öyle merkezîyetçi bir devlet içinde doğru bir iddiadır. Merkezîyetçilik, insanlığın canlılığında ve tek değil muhtelif ve müteaddit cepheli yaradılışında, manevî hareketlerinde her gün manialara tesadüf eder.

Birlik ve taazzuvdur, ki ferdin manevî varlığını verir ve ayır; ondan dolayı uzviyet ve birliğin semedarlığı esasını daima mahfuz tutar; bu haliyle de endividüalizm gibi inkılâba götürür. Şu kadar, ki şartlar ve gayeler her iki sistemde başka başkadır. Fertçilik inkılâptan mümkün olduğu kadar fazla serbestî bekler. Milliyetçilik ise, sadece semeredar olmıyan bağları atmak ister, yalnız, daha semereli bir bağıllığa girmek gayesiyle. Milliyetçilik için inkılâp; yeni taazzuv şekli, yeni manevî teşekkül ve ıslahatır; çözülmek ve dağılmak değil. Ferdîyetçi inkılâp ise, çözülmek, serbestinin hududunu ge-

nişletmek ve tecerrüttür.

Hukuka gelince, ferdîyetçilik için bu, asgariye mütemayil bir mefhumdur. Zira, tanzim işinde mümkün olduğu kadar az tahdidi, fertlerin mümkün olduğu kadar serbestisini hedef tutar. Milliyetçilik için ise hukuk, ferdin diğer fertlerle birlikte şekillenmesi, yükseltilmesi demektir; fakat katıyen tahdidi ve daraltılması değil. Bundan dolayı milliyetçilik için hukuk azamiye mütemayil bir mefhumdur, ki bu iki sistem arasındaki telâkki zıddiyeti, her iki sistemin devlete vermek istedikleri asgarî ve azamî salâhiyetlerle de tebarüz eder. Bundan başka milliyetçilik bakımından hukuk, bir ahlâk mefhumudur. Her ne ki ahlâkîdir, doğrudur.

Hulâsa, endividüalizm ta temelinden yanlıştır. O kadar yanlıştır, ki endividüalizm esas prensiplerini or-

taya atmakla beraber bunları hiçbir zamanda ve hiçbir yerde tam olarak tatbik bile edememiştir. Daima ve daima üniversalizmden yardım dilenmiştir. Çünkü endividüalizmin prensipleri, hakikate, şeeniyete muhaliftir, gayriamelîdir. Anarşi halinde bir cemiyet hayatı kabil değildir. Makyavelist şeklinde bir endividüalizm, insanlık için barbarlık ve bir cehennem olurdu. Ondan dolayı son asırlar, bir tabii hak mefhumu icat eylemiştir, ki bunda da müsavilik temel taşıdır. Bununla beraber tabii hak mefhumu, kendi hakkından fedâ etmeği icap ettirmekle fertçiliğin esasını yani azamî hürriyeti ihmal eylemek zaruretindedir. İktisadî sahada fertçiliğin tezahür şekli olan liberalizm, her gün gerilemektedir. Bu gerilemek değil, hatta umumî bir iflâstır.

TÜRK SERMAYE YARATIYOR

NURİ ADİL, HUKUK DOKTORU

TÜRKÜN erliği Sevr muahedesini günü geçmiş bir gazete gibi bir kenere fırlatıverdikten sonra hasta adam dedikleri Türkü, onlar, Lozana çağırılmak mecburiyetinde kaldılar.

Orada, hasta adamın dinç muahhasları; tufeyli bir sürünün boy-numuza sardıkları son zincirleri de kırarken, yeşil masanın öteki ucunda, mütemadiyen düşünen tek göz-lüğünü yerinde tutmağa uğraşan bir muahhas ortaya şu masum cümleyi fırlattı: "Siz, istediğiniz kadar kapitu-lasyonları kaldırın, biz, onları, çoğa kalmaz, sizin kendi arzunuzla, eski yerlerine getiririz.,,

Bu küçücük cümlelerin anlattığı şey dünyaya sığmıyacak kadar büyük ve o kadar da acıydı. Zor karşısında söz ve isteklerini dinlemeğe mecbur oldukları hasta adamın yarın malî ve iktisadî sahada mağlûp olacağına kanaatleri vardı.

Fakat on beş milyon Türkün sözünü taşıyan komandanın yüzünde bir tek çizgi bile oynamadı.

O günden bugüne, tek gözlüklünün, gözlüğünün kurdelesine bağlı-yarak başımızın üstüne astığı Demokles kılıcının beynimize düşmesini beklediler...

Lozandaki yeşil masaya bize karşı oturan devletlerden bugün kaçının bütçesi sağlam?.. Bu devletlerden

kaçı daha mürekkepleri kurumamış muahhedelerde verdikleri sözü tutuyorlar? Fakat Türk, hâlâ, doymaz bir tufeyli sürüsünün, sefahat için, memleketin hürriyeti pahasına, aldıkları borçları etinden ödüyor.

” ”

Bundan on sene eveline bir baş çeviriniz. Başında Türk bulunan, içinde yalnız Türkün çalıştığı, yalnız Türk sermayesinden doğmuş kaç tane banka vardı? Kendi malımız demiryolu kaç kilometreydi, Kendi tütünümüzü kendimiz mi cigara haline koyuyorduk, Yediğimiz şekeri, giydığımız kumaşı kendimiz mi yapıyorduk?..

Ama bugün, bütün bunlar hakikat oldu. Ve bütün bunlar Türkün kendi parasiyle yapıldı. Devlet, millete güvenerek attığı adımların boşa gitmiyeceğinden emindi.

Halktan doğan bugünkü halk hükümeti, halkı, şimdiye kadar başardığı büyük işlerden, uzak tutamazdı. İktisadî sahada mağlûp edilmeyen Türkün malî sahada da neler yaratabileceğini dünyaya ispat için evelâ Cümhuriyet Merkez Bankasını kurdu. İlk hedef Türk parasının istikrariydi. Bunu filen temin etti. Memleketin istikbalini daha geniş ve daha büyük gören halk hükümeti halktan yapacağı bir istikrazla Erga-

ni demiryolunu tamamlamak istedi ve bu maksatla Nisan ayında para arttırabilen Türkleri, istikraza yazılmağa çağırıldı.

Burada, birkaç sözle bu teşebbüsün faydalarını, bilhassa dahilî istikrazın alıcılarına temin ettiği istifadeleri biraz daha aydınlatmağa çalışacağım.

Dahilî istikrazın, bakır madenlerinde binden fazla işçiye temin edeceği kazanç, hükümetin bakır nakliyatından alacağı bir milyondan fazla gelir, çıkan bakırların toprağımıza sokacağı döviz, bakımından memlekete yapacağı faydaları sayacak değilim. Memleketin her tarafında inişar eden gazete ve mecmualarda bilhassa "ÜLKÜ", de bu hususta çok güzel ve çok kıymetli yazılar yazıldı. Fakat bu teşebbüste işaret etmek ve candan alkışlamak istediğim bir nokta bu istikrazın bundan evel aktedilen istikraz gibi tahrip ve mahvetmek için değil, bilâkis imar ve istihsal için yapılmasıdır.

Ben, burada, bu teşebbüsü iki bakımdan, ekonomiye ve verim cephesinden, tetkik edeceğim. İstikrazın ekonomiyası, yani istikraz nedir, niçin ve nasıl yapılır? İstikrazın verimi, yani alıcılara temi nettiği istifadeler nelerdir

Hepimiz biliyoruz ki devletin kuruluş vazifelerinden biri ve en mühimmi amme hizmetlerini yapmasıdır. Bu hizmetlerin başında maarif ve sonra millî müdafaa, daha sonra nafra ve sanayi işleri gelir. Bu hizmetlerin ancak bir sürü masrafla başartılabileceği aşikârdır. Bolluk senelerinde herkes vergisini muntazam

verir. Binaenaleyh varidat masrafları tamamen karşılar. Fakat darlık senelerinde iş müşkülleşiyor. Evince girilen taahhütlerden dolayı bütçe muvazenesi bozulmuştur. Her şeyden evel bu muvazaneyi düzeltmek lâzımdır. Bu gibi ahvalde bütün garp devletlerinin kullandığı üç klâsik usul vardır:

- 1 — Masrafların kısılması,
- 2 — Yeni vergiler,
- 3 — İstikraz.

Birinci usulü tetkik için her şeyden evel amme hizmetleri masraflarını ikiye ayırmak lâzımdır: Kısılması kabil masraflar ve kısılması gayrikabil masraflar. Kısılması kabil olmıyan masraflar bir memleketin yaşama şartlarına dayanan maarif, millî müdafaa gibi yapılması elzem olanlardır. Kısmı, ancak nafra ve sanayi işlerinde yapılabilir. Bir de memur azaltmak ve yeni memur almamak suretiyle masrafları azaltmak çaresi vardır. İşte hükümetimiz memur kadrosuna el sürmeden masraf bütçesini 250 milyondan 150 milyona indirmiştir.

İkinci usul mucibince de buhran ve muvazene muvakkat vergilerini koymak suretiyle bütçenin muvazenesini tamamen temin etmiş ve memleketi istihlâk masraflarını kapatmak için üçüncü usule baş vurmak ıstırrarından kurtarmıştır.

Felâket işsiz kalanın yemek için borç almasıdır. Fakat buğday ekmek için bir köylü bankadan ödünç alırsa fena mı etmiş olur? Bir demirci dövüp satacağı demiri ödünçle bulsa günah mı işlemiş olur? Bir tüccar yarım dükkânında satacağı malı

ödünçle almak isterse ona kusur mu bulacağız? Elbette ki hayır. Çünkü köylü biçtiği buğdayı, demirci dövüdüğü demiri, tüccar dükkânında beklettiği malı nihayet satacak ve borcunu ödiyecektir. Hem yalnız bu borcu ödemekle kalmıyacak, başkasının parasını kullanarak elde ettiği kârın bir kısmını faiz şeklinde para sahibine verecektir.

İşte bütçe tevazününü memur ve işçi kadrosundan fedakârlık yaparak temin etmek istemiyen halk hükûmeti, başladığı verimli işi bitirmek için, 1920 den bugüne kadar 40 milyondan fazla tasarruf yapmakla muktesitliğini ve bu paraları bankalara yatırmak suretiyle millî müesseselere olan itimadını ispat etmiş olan Türkten, arttırdığını hem memleket ve hem kendisi için daha çok verimli ve emin bir işe yatırmasını istiyor.

Halk hükûmeti, milletinden istediği ödünçü harp yapmak, kan dökmek, keyif ve sefahat için saray yapmak değil, fakat halka demiryolu yapmak, toprak altında ham bakır halinde yatan servetleri kullanacak bir hale sokmak ve Türke refah ve zenginlik vermek için kullanacaktır.

Dahilî istikrazın bize şahsan temin edeceği istifadeleri tetkike girişmezden evel üç beş kuruşumuzu niçin bankaya yatırdığımızı düşünelim. Bundan maksadımız şunlardır:

- 1 — Paramızı emin bir yerde saklamak,
- 2 — Ona faiz getirtmek,
- 3 — Hem de daima emrimize amade tutmak.

Dahilî istikraz bunları bize temin etmiyor mu? Birinci maksat ü-

zerinde ısrar etmiyorum. Yalnız şunu söylemek kâfidir ki hiçbir bağırmız olmıyan eski bir devrin aktettiği dahilî istikraz tahvilleri bugün 96 liradan aşağı düşmemiştir. Türkün namus bilgisidir ki parasını hiç karşılığı olmadan Avrupa devletlerinin çoğundan daha kıymetli tutabilmiştir. Milletle devlet arasında, yabancı memleketlerde olduğu gibi bir "itimat,, meselesi yoktur.

Faize gelince; bankadan ne alıyoruz? En çok yüzde dört değil mi? Dahilî istikraz her şeyden evel; Nisan ayında yazılmış olanlara sermayeden 1 lira kazandırdı ve böylece hiç yoktan elde ettiğimiz paranın üzerinden de yüzde 5 faiz, alacağı ikramiyeye birlikte bu faiz yüzde 7 yi doldurmaktadır.

Geriye ne kaldı? İstedığımız zaman paramızı geri alabilmemiz mi? Elinizdeki dahilî istikraz tahvilini hangi bankaya götürsünüz de itibarî kıymetinin en aşağı yüzde sekseni nisbetinde size para vermez? Nihayet çok sıkışırsanız tahvilinizi bor-sada satmanıza imkân yok mudur?

Şimdi bankanın bize temin edemediği bir şeyden bahsedelim. Şimdiye kadar kaç tane piyango bileti aldınız? Verdiğiniz para 19 lirayı geçmedi mi?

Halbuki bir piyango bileti alır gibi bir dahilî istikraz tahvili alırsanız 40 liradan tutun da on bin liraya kadar ikramiye almanız ihtimali vardır. Taliiniz yardım etmez de ilk keşidede yalnız amorti isabet etse 19 liranız yirmi lira olmıyacak mıdır? Sene sonunda verdiğimiz 19 liraya mukabil faizle beraber 21 lira

alacağımıza göre paranız yüzde 15 ten fazla bir faizle işlemiş olacaktır.

Büyüklerimizin bütün istediği bütün düşündüğü, bankalarda tasarruf hesaplarında yatan paraların daha verimli bir hale gelebilmelerini temindir. sermaye ancak uzun vade ile işe yatırıldığı takdirde yetirimli (productif) olur. Bakırı Erganiden garp piyasalarına naklidebilmek için arttırdığımız paraların uzun vadeyle işe bağlanması elzemdir. Bu da ancak dahilli istikrazla olur. Çünkü bankalar, yatırdığınız paralarınızın yarısını, heran geri istemeniz ihtimalini karşılamak için, kasalarında saklamak ve öteki yarısını da en çok üç aylık vade ile işe bağlamak ıstırasındadırlar.

Çok yakın bir zamanda ölen büyük Ahmet Hikmeti tanır mısınız? Onun kızgın bir yaz gününde, Büyükada yokuşlarını, sırtında yüz okkadan fazla bir yük taşıyan bir üzüm-

cüyu tasvir edişi vardır. Size ondan, ta küçük yaşındanberi dımağında yer etmiş birkaç söz okuyoyum:

“Maddî istifadene ehemmiyet vermezsin; para dedikleri maden parçasına aldırılmazsın, işte kusurun. Müsripliği asalet sayarsın....”

“... Ne vakit köyünde, göğsünde bir gömlekle, makinenin başına geçecek, ne vakit elinde bir pergel masana dayanacak, ne vakit dükkânının tezgâhı üzerinde sermayenin faizini hesap edeceksin? Senden bunu bekliyorlar. Sana kusur olarak bunu buluyorlar, ey Türk!..”

Büyük Hikmet bugün hayatta olsaydı, Türkün yalnız makinesinin başında çalıştığını, elinde pergel plân çizdiğini, tezgâhının başında sermayesinin faizini hesap ettiğini değil, fakat kendi etinden iş ve sermaye yarattığını görür, bütün bu yeni Türklüğü yaratan Büyük Adama vecd ile şükranla bakardı.

13. VE 14. ASIRLARDA ANADOLUDA TİCARET

İSMAİL HAKKI, *Balıkesir Mebusu*

ONÜÇ ve ondördüncü asırlarda Anadolu Selçukileriyle onu müteakip meydana çıkan küçük Türk hükümetlerinin ticarete verdikleri ehemmiyet, bugün bakayasını gördüğümüz bedii eserleri kadar mühimdir.

Haçlı seferlerinden sonra yarım asır süren sulh ve sükûn, Anadolu ziraat ve sanayi inkişafını, ticaret ve servetin artmasını mucip olmuştu. O asırlarda, Anadolu yarımadası şark ve garp ticaret yolu üzerinde bulunduğu ve pek çok işlenmiş ve işlenmemiş eşya ihraç etmekte olduğundan iktisadî mevkii pek parlaktı; henüz ticaret yolu kısalıtılmamasına veya başka bir yol keşfolunmamasına mebni, tüccar kervanları deniz kenarlarından içerilere ve içerlerden de sahillere doğru her noktadan Anadoluyu baştan başa katediyorlardı. Yolcuların, kervanların selâmetlerini temin için, Anadolu her tarafında yollar, köprüler ve yol üzerlerinde kervansaraylar yapılmıştı; bugün harabelerinden bile Anadolu'nun dört tarafına giden yollarını tanımakta olduğumuz bu kervansarayların mevki ve isimlerini saymak bile Anadolu Türklerinin ticarete verdikleri ehemmiyeti göstermeğe kâfi gelebilir.

Anadolu Selçukileri ve Anadolu

Beyleri bütün kuvvetleriyle ticaretin tam bir emniyet içinde cereyanına çalışmışlardır. Hattâ Trabzon İmparatorunun 1205 senesinde, Kırım, Rus, Kafkas ve Kıpçak memleketleriyle ticaret yapan Anadolu Suriye ve Irak tüccarlarına, kara ve deniz yollarını kapamış olmasından dolayı Selçuk hükümdarı, sırf ticaretin sekteye uğramaması için bu imparatorlukla harp etmeği göze almıştı.

Selçuk hükümdarı büyük Alâattinin 1220 tarihli ve kendisinin kırımızı imzasını havi altın yaldızla yazılı olarak Venediklilere vermiş olduğu ticarî müsaadenameye vakıf olduğumuz gibi gene bu hükümdarın tüccar eşyalarını yağmalayan Ermeni, Frenk ve Rus hükümetlerine karşı ordular sevk ederek ticaretin teminine çalışmış olduğunu da, biliyoruz. İşte bu gayret ve ihtimama binaen küçük Asyadaki birçok siyasî karışıklıklara rağmen ticarete hâlel gelmiyerek gerek Müslüman ve gerek Frenk ve Rus tüccarlarının huzur içinde faaliyetlerine devam ettiklerini bu devirlere dair eser yazan en mühim garp âlimleri bile taktirle beyan etmektedirler. Ticaretin tam bir emniyet içinde devamı için bu asırlarda Anadolu hükümetlerinin yapmış oldukları fedakârlıkları gösteren daha birçok misaller varsa da bu

küçük makalede bunlardan uzun uzadıya bahsetmeyi lüzumsuz görerek asıl maksada giriyorum.

Anadolu eskidenberi gerek ham ve gerek işlenmiş olarak harice çok miktarda eşya çıkarmakta idi. On üç ve on dördüncü asırlarda en maruf Anadolu piyasaları Karadeniz kenarında Trabzon, Samsun, Sinop ile ikinci derece de Fatsa, Marmara havzasında iskeleleri Tirilya ve Gizek olan Bursa ve Balıkesir, garpta Akdeniz kenarında Foça, İzmir, Ayasuluk, Palatya (Balat) cenupta Akdeniz kenarında ise Antalya, Alâiye, Ayas kasaba ve limanları idi.

İç Anadolu'da en mühim piyasa mahalleri bu asırlarda birinci derecede Sivas, sonra da Kayseri ve Konyadır. Bilhassa bu iki asırda iç Anadolu'nun baş pazar yeri (Sivas) tı. Mısır, Suriye, Irak Müslüman tüccar kafileleriyle Ceneviz ve Venedik Hıristiyan tüccarlarının büyük kervanları her taraftan buraya gelirlerdi. Bunlar, ya burada mallarını devrederler ve yahut icap eden istikametlere giderlerdi. Anadolu dahili piyasasının merkezi sikleti olan Sivas, dört yol üzerinde bulunduğundan her geçen eşyadan resim alırdı.

Anadolu'nun harice sevkettiği belli başlı eşyayı söylemeden evel yukarıda isimlerini saydığımız limanlara münthehi ticaret yollarını göstermemiz lâzımdır. Bu ticaret yollarının uğrağı olan başlıca şehirler bugün de mevcuttur. Karadeniz sahillerindeki ticaret iskelelerinin başlıcası Trabzon, Samsun, Sinop olduğundan, Trabzona giden ticaret kervanı merkez olan Sivastan sonra Ha-

fik (Koçhisar), Erzincan ve Bayburt anayolu üzerinden geçmekte idi. Keza, Samsun ve Sinoba giden kervanların yolları Tokat ve Amasyadan geçiyordu. Sinoba gidecek tüccar, Amasyadan sonra Gümüş kasabası üzerinden ve Samsun yolcu ve eşyası da gene Amasyadan sonra eski eserlerde (Kayve) denilen Kavak mevkiinden geçerlerdi. İran kervanları Erzincandan sonra Erzurum yolunu takip ediyorlardı.

Karadeniz yolu, Anadolu, Suriye, Irak ve hattâ bu son iki kıta tüccarları vasıtasıyla cenubi Arabistan ve Hindistan mallarını bilhassa Kırım, Rus, Kafkas ve Kıpçak memleketlerine sevke vasıta idi.

Gene merkezi siklet olan Sivastan İskenderon vasıtasıyla Akdenize çıkacak veya oradan gelecek eşya, Bünyanhamit - Göksu yoluyla Ayas limanına iner veya o yollardan geçerek Sıvasa gelirdi. Bu zamanda Bünyanhamitteki Karatay kervansarayının bütün medeni vesaiti cami olduğunu burayı gören ecnebi seyyah ve yolcuların hepsi takdirle beyan etmektedirler.

Anadolu'nun garbindeki iskelelere veya piyasa yerlerine giden yollar, Marmara, Ege ve Akdenize münthehi olmaları itibarıyla daha kısası idi. Buralardan çıkarılacak eşya denize yakınlıklarına göre şimal, cenup veya garp istikametindeki yollar vasıtasıyla indirilirdi. Garptaki ticaret yollarından birisi de büyük Menderes nehri idi. Bu nehir sayesinde yolcu ve tüccar malları Kütahyanın şark madenleri şehir kayıkları ve ufak gemiler vasıtasıyla Palatya

(Balat) ve Ayasluğ şehirlerine indirildi.

Anadolu ticaret iskeleleriyle bu iskelelere inen ticaret yollarına dair vermiş olduğumuz bu kısa izahattan sonra Anadolu'nun ecnebî memleketlere çıkardığı ham ve işlenmiş eşyadan başlıcalarını zikredebiliriz; bunlar da, kumaş, ipek, halı ve kilim (dokuma) pamuk, şap, lâden (reçine) zank, ehli hayvanlar, av kuşları, gümüş ve bakır, kereste, mazı, susam, bal, balmumu, Kastamonu sahtiyanı, kırmızı sahtiyarı, nohut, piriç ve sairedir.

Bunlardan Denizli, Alaşehir ve diğer Germiyan şehirlerinin kırmızı kumaşları, beyaz renkteki sarık tülbentleri ve atlasları on üçüncü arsin yarısından itibaren on beşinci asır sonlarına kadar iki buçuk asır ehemmiyet ve şöretini muhafaza etmiştir. Bu kumaş ve tülbentler, bütün civar memleketlere gönderilirdi. Hatta Germiyan kumaşlarıyla, Denizlinin Akâlemlî bezlerinden Hilât yani en üste giyilecek ağır cübbe yapıldığını ve Alaşehir Eflâdisinin hem sancak bezi ve hem de üst elbisesi olarak kullanıldığını ve Türk hükümdarlarının bu kumaşlardan yapılmış elbiseler giyerek gene burada yapılan tülbentlerden başlarına sardıklarını tarihçiler yazmaktadırlar.

Anadoludan ihraç edilen ipek ise pek mühim miktarda idi; Diyarıbekir ve Siirt taraflarında elde edilen ipekten başka Anadolu'nun Alaşehir ve Balıkesir taraflarında istihsal olunan ipek, Rum ve Frenk memleketlerine sevkolunuyordu. Balıkesir ipekleri

Rum ipeğine rekabet etmekte ve Kostantaniye dokumacıları tarafından tercihan satın alınmakta idi.

Anadolunun halı ve kilim dokumaları tarihin ilk zamanlarında da meşhurdur; bunlar, metanetten başka zevk ve zerafetçe de emsaline faik olduklarından Avrupada (deniz aşırı halıları) diye şöret ve kıymetlerini muhafaza eyliyorlardı. Aksaray kiliminin pek nefis olduğunu ve Suriye, Mısır, Irak ve hattâ Hindistan ve Çine kadar götürüldüğünü seyyah İbni Batuta yazmaktadır ki bu, Anadolu halı ve kilimlerinin garptan başka şarkta da mühim mevkii olduğunu gösterir.

Pamuk ihracatı da Orta Zamanlarda Avrupaya gönderilen mühim Anadolu mahsulâtındandır, ve birinci derecede bir mevki tutuyordu; şarktan Avrupaya giden Mısır, Suriye ve Kıbrıs pamuklarına karşı muvaffakiyetle rekabet yapan ancak Anadolu pamukları idi. Bursa ile Konya mmtakaları arasında yetiştirilen pamuklar ile Adana, Silifke ve havalisi pamukları Anadolu için en mühim varidat membalarından birini teşkil eyliyordu. Bunlardan evelkisinin pazar yeri on dördüncü asırda tiracetçe mühim bir mevki olan Bursa ile Ayasluğ ve Kilikya pamuklarının piyasa mahalli ise İskenderun görfezi kenarındaki Ayas limanı idi.

Küçük Asya şapları, Orta Zamanlarda Avrupada en çok aranan ve buralara en çok ihraç edilen madenlerdendi. Anadolu'da en mebzul şap, Foça, Şarkikarahisar, Ulubat, Kütahya, Konya madenlerinden çıkarılıyor ve bunu en ziyade Ceneviz ve

Floransalılar satın alarak Avrupaya götürüyorlardı. Foça sahilinde olduğundan şapın gemilere nakli kolay oluyordu; fakat Gireson iskelesi vasıtasıyla ihraç edilen Şarkikarahisar şaplarıyla Tirilya iskelesine nakli suretiyle çıkarılan Ulubat şapları epiy masrafı icap ettiriyordu.

Kütahya şapları ise kısmen Mendires nehri vasıtasıyla Ayasluğ ve Palatya kasabalarına ve kısmen de on beş günde kara yoluyla Antalyaya naklediyordu.

On üçüncü asırda Frenkler tarafından imtiyazı alınmış olan Konya şapları da pek mühimdi. Bu şaplardan Foça, Şarkikarahisar şapları birinci derecede olup diğerleri ikinci derecede kıymeti olan şaplardandı.

Balıkesir taraflarından çıkarılan ve Avrupa piyasalarına gönderilen ve bir nevi çam ve çalardan elde edilen zamktan hasıl olan (lâden) denilen reçine ile İsparta ve havalisindeki ağaçlardan elde edilerek Yunanistandan çıkarılan zamka kat kat faik olan (Adragan zamkı) on dördüncü asırda garbın en ziyade tuttuğu Anadolu ihraç emteasından bulunmuştu.

Gene Anadolu'nun servet memba-larından olan hayvanlarıyla av kuş-larının ihracından da bahsetmek lâ-zımdır. Kastamonu ve etrafından ye-tişen idiş atleriyle katırlar ve Arap atlarına faik olabilecek derecede ter-biye ettirilip büyütülen ve Germiyan (Kütahya) atları da Anadolu'nun her tarafında, ecnebî memleketlerde, Bi-zans şehirleriyle İran ve sair yerler-de pek ziyade makbuldü. Germiyan atlarının içinde, bin altına kadar satılan kıymetlileri bulunduğu gibi,

Arap atlarında olduğu üzere hepsi-nin de seçereleri vardı. Lâtin tüc-carları, pek ziyade kıymet verdikleri, bu küçük Asya atlarından çok mik-tarda satın alıp Avrupaya götürürler-di.

Bundan başka birinci derecede Suriye, Irak, İran, Dikarbekire Suriye, Irak, İran, Diyarbekire bir yekûn tutmakta idi. Lâtin tüc-carlarının Anadolu'dan attan maada satın aldıkları hayvanlar arasında çok miktarda koyun ve keçi de vardı.

Av için terbiye edilerek satılan doğan ve şahinlerin emsalleri içinde en güzel ve en iyi terbiye edilmiş o-lonları Kastamonuda yetiştiriliyordu. Bunlar bütün Anadolu şehirleriyle Suriye, Mısır, İran ve Orta Asya taraflarına ve Trabzondaki Lâtin tüc-carları vasıtasıyla de garba gönderi-lirlerdi.

Kıymetli madenlerden olan gü-müş, Anadolu'da başlıca dört yerden çıkarılıyordu. Bunlar da Kütahyanın *Gümüş Şehri* ismi verilen ve şimdi nahiyeye merkezi olan Gümüş köyü ile Ulukışladaki Lolova gümüş köyü ve Amasyanın Gümüş Hacı köyü yakı-nındaki mevkii ve bir de Orta Zaman-larda Bayburt gümüş madenleri ismi verilen (şimdiki Gümüşşane) gümüş madenleri idi .

Bunlardan Kütahyadaki gümüş madeninin hasılatı çok, cinsi daha iyi, çıkarılması daha kolaydı. On üç ve on dördüncü asırlarda faaliyette olan bu madenlerden ihtiyaçtan faz-lası harice gönderilirdi. Gene bu za-manlarda ve bilhassa on dördüncü a-sırda Kastamonu bakır madenleri en mebzul hasılatı olan ve çok servet te-

min eyliyen membalardandı.

Gemi, kayık yapmak için Avrupa, İskenderiye, İstanbul piyasalarına çok miktarda çıkarılan Anadolu eşyasından birisi de kereste olup bunun en mühim ihraç yeri Akdeniz kenarındaki Alâiye kasabası idi.

Alâiye tezgâhlarında yapılan gemilerden başka gene gemi yapılmasında kullanılmak üzere buradan çok miktarda kereste çıkarılıyordu. On üç, on dördüncü asırlarda ve hatta daha sonraları bile buraları gezen sey-yarlar, Alâiyenin kerestelerinden ve burada yapılmakta olan gemilerden uzun uzadıya bahsetmektedirler

Sanat ve tebâbette kullanılan ve bilhassa Avrupa piyasalarında birinci derecede bir yer elde eden mazinin en mühim ihraç iskeleleri Palatya (Balat) Antalya ve Alâiye kasabaları idi. Bu saydıklarımızdan başka Anadoludan çok miktarda harice çıkarılan bal, balmumu, tiftik, kırmızı

sahtiyan, Kastamonu sahtiyanı, ince yün, safran, susam, nohut ve piring gibi Anadolu eşyalarının isimlerini yazmak suretiyle lüzumundan fazla uzatılan makaleme nihayet vermek isterim. Yalnız sözümü bitirmeden evel bizde şimdiye kadar ihmal edilmiş olan Anadolunun eski zamanlardaki iktisadiyatı üzerinde ciddi tetkikatta bulunularak bu çok canlı ve fakat o nisbette yorucu olan mevzu üzerinde işlenilmesini genç müdekliklere tavsiye etmeği de faydalı görüyorum. [*]

[*] *Bu makaleyi yazarken İbni Esir, Mesarikül'ebsar, İbni Bibi Selçuknamesi, İbni Batuta seyahatnamesi, Heyt'in Orta Zamanlarda şark ticareti tarihi ve Bratianu'nun on dördüncü asırda Cenevizlilerin Karadeniz ticareti adlı eserleriyle Hammer, Neşri, Aşıkpaşa zade tarihlerinden istifade edilmiştir.*

DOLAR

M. REŞAT, T. C. Merkez Bankası İ. H. Azasından

BİR sene evel kim inanırdı ki dört milyar altın dolar yani yüz milyar franktan bizim paramızla takriben 300.000.000. liradan fazla karşılığı olan Amerika parası altın esasını bırakmaktadır. Deniliyordu ki dolar her türlü tecrübelerle mütehammil bir kaya gibi kuvvetlidir. Ve Amerika gibi ticarî muvazenesi müsait bir memleketin altın esasını bırakarak parasını düşürmesi için hiçbir sebep yoktur.

Halbuki Amerikanın bugünkü vaziyeti bu noktadan bir sene evelkinden pek çok farklı değildir. Bugün de Amerika dört milyar iki yüz küsur bin altın dolara sahiptir. 932 senesi ticarî muvazenesi kendisine müsaittir. Çünkü ihracatı ithalâtına nisbetle yüzde 22 derecesinde fazladır. Buna rağmen dolar altın esasını bırakmıştır.

Amerikanın pek büyük ümitlerle iktisadî ve malî buhrana çare bulmak için iş başına getirdiği M. Roosevelt birçok düşünceler ve müzakereleden sonra yegâne kurtuluş yolunu doların kıymetini tenzilde buldu. Amerikanın iktisadî vaziyetini altüst eden sebep fiatlerin pek çok düşmüş olduğundan bunun önüne geçmek için yegâne çare doların kıymetini düşürmekti; Amerika bunu yaptı.

Düşünülsün ki bir memlekette bü-

tün sınaî ve ziraî işlerin hemen hepsi kredi ile döndürülmektedir. Buhranın başındanberi toptan satış fiatlerindeki tenezzül korkunç bir haldedir. Fiatlerin bu düşmesi istihşal için girişilen borçların yükünü tahammül edilemeyecek bir hale getirmiştir. Meselâ bir çiftçi 929 senesinde çıkarıldığı buğday mahsulünü 5.000 dolara satarken bugün elde ettiği aynı miktar buğdayı 1.700 dolara satmakta müşkülât çekmektedir. Farzedelim ki bu çiftçinin 929 senesinde çiftliğini ipotek ederek işletmek için istikraz etmiş olduğu paranın faizi 500 dolar olsun ve bunu da bugün ödemek mecburiyetinde bulunsun. Şu hale göre bu çiftçi evelce bu 500 doları hasılatının onda biriyle öderken bugün üçte biriyle ödemek zaruretine düşmüştür.

929 senesinde borçlanmış olan bir çiftçinin beher doları faraza iki kilo pamuk mukabili iken bugün istikraz ettiği doları iade etmek lâzım gelse elindeki pamuğun 7 kilosu bir dolar tutmaktadır. Buğday ve sair diğer mahsulât da buna göredir. Amerika çiftçisinin borcu hakkında bir fikir edinmek için 914 muharebesinden evel ipotek edilmiş olan çiftliklerin ipotek kıymeti çiftliklerin kıymeti mecmuuna nisbetle onda bir iken 928 senesinde beşte bir derecesine, 932 se-

nesinde ise üçte bir derecesine çıkmış olduğunu söylemek kâfidir.

Dört sene evel yarı kıymetleri üzerinden ipotek edilmiş olan çiftlikler; bugün icraya vaz edilip satılacak olursa ipotek edilmiş olan kıymetten daha aşağı bedel ile yani yarı fiatma — o da müşteri bulunursa — satılabilecektir.

Şu halde Amerika çiftçisi için borcunu ödemek imkânı kalmamış demektir. Beş sene evel borçlarının ödenmemiş olmasından dolayı satılan çiftlikler, ipotek edilmiş olan çiftliklerin mecmuuna nisbetle yüzde 11 derecesinde iken bugün hemen hepsi satılmağa mahkûmdur. Halbuki bu satış çokluğu karşısında alıcı da yoktur. Bundan dolayıdır ki çiftliklere ipotek üzerine verilmiş olan avansların üçte birini istikraz etmiş olan büyük sigorta şirketleri alacaklarının tahsili imkânsızlığı karşısında takibattan vazgeçmişlerdir. Ziraf iktisat vaziyetinin bu derece fenalaşmış olması Amerikalıları mahsulât fiatlerini yükseltmek çarelerini aramağa sevk etmiştir .

Ziraf vaziyet böyle olduğu gibi şehirlerdeki binalar itibariyle de vaziyet bundan farklı değildir. Amerikayı baştan başa tezyin eden yeni binaları hep kredi yükseltmiştir. Bunların bugün getirdiği kiralar o kadar düşmüştür ki bu borçların faizlerini bile ödemek imkânını ortadan kaldırmıştır. Semaya yükselen bu binaları bu yüzden biribiri ardınca icra suretiyle satılmağa çıkarmak mecburiyeti hasıl olmuştur. Bu binaları vücuda getirmek için sarfedilen paralar hal-
kın azar azar tasarruflarıyla birikmiş

ve inşaat şirketlerine tevdi edilmiştir ki bu şirketler bugün iflâs halindedirler.

Sınaf teşebbüsata gelince: 929 senesinde uzun ve kısa vadeli teşebbüsat obligasyonları 76 milyar dolara baliğ oluyordu. Bu 76 milyarlık obligasyonun, ister kâr edilmiş olsun, ister olmasın faizlerini ödemek lâzımdır. Bu teşebbüsata için 76 milyar dolara bankalardan istikraz edilen 35 milyar doları da ilâve etmek icap eder.

Buhrandan evel bu kabil borçları ödemek için ihtiyaca göre aksiyon ihracı cihetine gidilebilirdi. Buhran gelince aksiyon ihraç edilemediği gibi sınaf teşebbüsata bir kâr da temin edemediği cihetle obligasyonların faizlerini ödemek zarureti karşısında buna da imkân bulunamadı. Amerika iktisadiyatının bütün sahalarında bugün aynı manzaraya tesadüf edilmektedir. İşler iyi gittiği vakit borçların faizlerini ödemek gayet kolay iken işler aksi gidince yük tahammülün üstüne çıkmıştır.

Bu hallere nazaran Amerikalılar için iki şıktan birinin ihtiyarî icap ediyordu. Ya borçları takdirî bir surette eksilmek, yahut da borç yükünü hafifletmek için para kıymetini tenzil etmek. Bugün iktisadî buhran çareleri hakkında artık birleşilen bir nokta vardır ki o da fiatleri yükseltmektir. Herkesin tasdik ettiği bir şey vardır ki, o da bu son senelerde eşya fiatlerinin hiç görülmemiş bir surette düşmüş olması; bu, maliye fiatleriyle satış fiatleri arasında misli görülmemiş bir muvazenesizlik hasıl etmiştir. Her nevi borçlar ve

tekâlif ehemmiyetli bir surette artmış ve bunların artması işlerin kâr bırakmıyarak açık vermesine ve işsizliğin çoğalmasına sebep olmuştur. Cihan toptan alış veriş fiyatlarının matlûp derecede yükselmesi işlerin yeniden başlaması için bir işaret olarak telâkki edilebileceği zihniyeti herkeste hatta "Cenevre,, de toplanan muhafazakâr iktisat mütehasıslarında da hasıl olmuştur. Fiyatları yükseltmek için de enflasyondan başka çare kalmamış gibidir. Vakıa enflasyon yerine tebdili kıyafet etmiş bazı kelimeler zikredilmekte ise de ne denilirse denilsin gizlenmesi kabil olmıyan bir hakikat vardır ki oda Amerikanın tuttuğu yolun bir enflasyondan ibaret olduğudur.

Bugün Amerikalıların çiftçileri ne ve işsizlere yardım için yeniden vergi tarhetmek suretiyle lâzım gelen mebalîği elde etmeleri güç bir iştir. Diğer taraftan pek iyi takdir ediyorlar ki istihlâkin harekete gelmesi ve binnetice istihsalin de hare-

kete geçmesi, milletin bu iki sınıf halkının satın alma kabiliyetinin ihya edilmesi lâzımdır.

Amerikanın içinde bulunduğu bugünkü şeraiti iktisadiyeye Amerikalılara cüretkâr ve sergüzeştü malî bir politikayı muhafazakâr malî bir politikaya tercih ettirmiştir.

Amerikanın dün yapmış olduğunu senelerce altın esası mezhebine hocalık eden İngilizler 931 senesi eylülünde yaptılar ki İngilizler için pek kârlı oldu. Ticaret müvazenesi açığı 406 milyon liradan 287 milyon liyara düştü. Amerika, Almanya, ve Fransada buhran artamakta devam ederken İngilterenin sınaî istihsalâtı müvazenesini buldu. Sermaye Londra piyasasına akmağa başladı, o halde ki İngiltere bankası iskonto hadini yüzde 6 dan yüzde 2 ye indirdi. Altın para esasının terkinden hasıl olan bu bilânço Amerikalı maliyunun nazarı dikkatini celbetmekten halî kalmadı. İngiltereden alınan örnekler ki Amerikalılara paraları için bu yolda tedbir ittihazına saik oldu.

GARP MEMLEKETLERİNDE HALK TERBİYESİ

R. Ş.

İLERİ garp memleketlerinde yeni yetişen nesli hazırlamağa çalışan mektep teşkilâtı yanında bugün yaşayan ve iş gören nesli de daha iyi, daha mesut yaşatmağa ve yarımın daha iyi bir hazırlayıcısı yapmağa uğraşan teşkilât ve faaliyet şebekesi yer alır.

"Halk terbiyesi,, ismi altında anılan bu teşkilât ve faaliyetler; birçok sebeplerden dolayı tahsil yapamamış olanları yetiştirmeye ve tahsil yapmış olanların da bilgi ve hünnerlerini arttırmağa ve onları muayyen hak ve vazifelerle hayat nizamına katıldıkları cemiyetin faydalı ve kıymetli birer uzvu haline getirmeye çalışır. Bu haliyle halk terbiyesi cereyan ettiği memleketlerde devlet tarafından veya resmî bir sıfat taşımayan zümre ve fertler tarafından görülen içtimaî hizmetlerin pek mühim bir safhasını teşkil eder .

Halk şuurunun ve halk kültürünün yükseltilmesi için sarfedilen emekler muhtelif memleketlerde gerek eskilik, inkişaf derecesi ve genişlik itibariyle, gerekse sevk ve idare suretleri, vasıtaları noktai nazardan başkalıklar gösterir

Halk terbiyesi faaliyetlerini doğuran sebepler: Halk terbiyesi faaliyetleri halen Avrupa'nın hemen bütün memleketlerinde görülmektedir.

Lehistan, Romanya, Bulgaristan ve Yunanistan gibi istiklallerini yeni kazanmış memleketlerde halk terbiyesinin en bariz hedefi miktarları büyük yekûnlara baliğ olan okuyup yazma bilmeyen halkı okur yazar hale getirmek ve bunları en lüzumlu ana-bilgilerle cihazlandırmaktır.

Sovyet Cümhuriyetleri İttihadında siyasî terbiye adını alan halk terbiyesi faaliyetleri, içtimaî hayatın her sahasında yeni bir rejim tatbikına savaştan bu memlekette, yeni fikir ve akidelerle halkın kültür seviyesini yükseltmeye çalışmaktadır.

Kuvvetli ve inkişaf etmiş maarif teşkilâtları sayesinde yükselmiş ve maarifin feyzinden nasip almamış fertlerinin miktarı yok denecek kadar azalmış olan Amerika, İngiltere, Almanya, Fransa, İsviçre, Belçika, İsveç, Danimarka, Avusturya, Çekoslovakya gibi memleketlerde de halk terbiyesi halkı malik olduğundan daha yüksek bir şuur ve irfanla cihazlandırmayı hedef tutar.

Halk terbiyesi faaliyetlerinin kademî: Halk terbiyesine matuf teşebbüslerin doğuşları ve teşkilâtlanmaları henüz kendisinden pek uzaklaşmadığımız bir tarihe racidir. Millî şuurunu kuvvetlendirmek ve millî seviyeyi yükseltmek için harekete geçmek te Çekler, komşuları bulunan birçok

Avrupa milletlerinden evel davrandılar. Avusturya hâkimiyeti altında ve Avusturya İmparatorlarının bütün Avusturya'da idarî merkezîyet kurmak için sarfettikleri gayretler karşısında Çek münevverleri esir olan milletlerini kurtuluş fikirleriyle canlı bir halde kurtuluş fırsatlarını bekleyebilecek bir seviyeye getirmek için çalışmaya başladılar. Bu çalışmaların eskiliği on sekizinci asra dayanır. 1771 de kurulan ve inkişafa başlayan Çek tiyatrosu, Çekoslovak milletinin tarihini, anane ve mefahirini halklaştıran neşriyat 19 uncu asrın son yarısında doğan, beden terbiyesi davası altında ruh selâbeti ve disiplin getiren sporlarıyla, kütüphane ve kıraat salonlarıyla mektep ve konferanslarıyla Çekoslovak milletinin manevî vahdetini ve tenevvürünü temine uğraşan Sokol teşkilâtı, musiki ve plâstik sanatları neşir, ve Çek lisanında yazılmış kitapları tamim için teşekkül eden muhtelif cemiyetler, ecnebî bir hâkimiyetin devam ve tazyiklerine rağmen, Çekoslovakları yetiştirdi. Ve tarihî mukadderatın lâyük milletlerden esirmediği istiklâl fırsatlarını ele geçirdiği anda bu milleti ileri sanayi ve maarifiyle en ileri garp memleketleri safında hürmet edilen bir mevkie yükseltti.

Çekoslovaklar gibi kuvvetli Alman kültürü karşısında ve siyasî hâkimiyeti altında millî benliğini korumak vaziyetinde bulunmayan bazı müstakil garp memleketlerinde de demokrasî ve sendikalizm temayüllerinin serî inkişafı, beynelmilel iktisadî rekabette üstün gelme için çalışmak

mecburiyeti halkı terbiye etmek ve yükseltmek yolunda doğmuş olan faaliyetlerin asıl saiklerini teşkil eder. Bu saikler altında bir taraftan devlet kendi resmî teşkilâtı ile vatandaşları şuurlandırmak ve daha üstün istihsal kudretleriyle cihazlandırmak için, diğer taraftan da siyasî ve iktisadî partiler, sınıf teşekkülleri, mensuplarına müşterek menfaatleri tanıtmak ve bunlar arasında bu menfaatlerin korunmasına yarar bir tesanüt doğurmak maksadiyle bunları nurlandıрмаğa başladılar.

İngiltere halk terbiyesi faaliyetlerine en erken başlayan memleketler arasındadır. Takriben bir asır evel belediyelerin maarif encümenleri ümmileri okur yazar hale getirmek için kurslar açtılar. Sonra darülfünunlar da bu niyetle harekete geçtiler. Muhtelif işçi ve hayır cemiyetlerinin de eklenen mesaisiyle İngiltere'de amelenin bilgisini arttırmağa çalışılan kurslar, halk meslek mektepleri ve halk darülfünunları meydana geldi.

Diğer garp memleketlerinde de 19 uncu asrın muhtelif tarihlerinde doğan halk terbiyesi fikri muasır medenî âlemin devlet müesseselerini, içtimai zümrelerini ve hayır cemiyetlerini pek esaslı ve devamlı çalışmalara sevkeden semereli bir kuvvet haline gelmiş bulunmaktadır.

HALK TERBİYESİ FAALİYETLERİNİN SEVK VE İDARESİ

Garp memleketlerinden bazıları da devlet halk terbiyesi faaliyetleri ile doğrudan doğruya uğraşmaz; bu işi üzerine almamış ve bunun için ka-

nun ve teşkilât yapmamıştır. Amerika, Belçika, Danimarka, Lehistan ve Yunanistan bu aradadır.

İsveç ve Bulgaristan'da olduğu gibi bazı memleketlerde de halk terbiyesi işlerini idare edecek resmî bir makam ve teşkilât mevcut olmakla beraber halkın terbiyesine yarayan müesseselere yardım için devlet bütçesine tahsisat konmuş ve bu tahsisatın nasıl sarfedileceğine dair de kanunlar yapılmıştır.

İngiltere'de halk terbiyesi faaliyetleri mesul bir makam tarafından idare olunmaz. Ancak buna mukabil darülfünunlar, mahallî maarif encümenleri gibi müesseseler kısmen halk terbiyesi işlerinin sevk ve idaresine iştirak ederler.

İsviçre'de kanton idarelerinin halk terbiyesi içinde birbirine benzemiyen talimat, teşkilât ve faaliyet tarzları vardır.

Çekoslovakya, Avusturya, Rusya ve Romanya gibi diğer bir kısım memleketlerde resmî maarif teşkilâtı arasında bulunan mesul makamlar halk terbiyesi faaliyetlerine veçhe verir. Bu hususta çalışan muhtelif teşekküllerin mesaisini tanzim ve mürakabe eder. Avusturya'da maarif nezaretine merbut bir halk terbiyesi bürosu mevcuttur. Bu büronun bilhassa film işleriyle uğraşan bir şubesi, bir de halka hitap eden mecmuası vardır.

Rusya'da halk terbiyesi işleri Maarif Komiserliği teşkilâtının bir cüzitâmını teşkil eden siyasi terbiye komitesi tarafından idare olunur.

Çekoslovakya'da Maarif Nezaretinin bir şubesi bu işlere bakar. Çe-

koslovakya Maarif Nezareti halk terbiyesi işleri için 1919 danberi bir kısmı bütün memlekette, bazıları da mahallî ihtiyaçlara göre yalnız Karpat ve İsvlovakya vilâyetlerinde tatbik olunan yüzlerce nizamname, kararname ve emirler ısdar etmiştir.

Romanyada 1919 da neşrolunan muvakkat bir kanun Maarif Nezaretinin bir şubesini teşkil eden Mektepler Yurdu müdürlüğüne halkı nurlandırmak vazifesini vermiş ve 924 te ilk tedrisat kanuniyle de halk mektepleri tesisi mecburî tutulmuştur. Halen bu memlekette Mektepler Yurdu umum müdürlüğü biri "Halk Kültürü,, diğeri de "Teberrüat İdaresi,, isimlerini taşıyan iki şubesiyle halk terbiyesi işlerini tanzim ve mürakabe etmektedir.

DEVLET BÜTÇESİ VE HALK TERBİYESİ FAALİYETLERİ

Halk terbiyesi faaliyetlerinin cereyan etmekte bulunduğu memleketlerin hemen hepsinde devlet bütçesine bu iş için seneden seneye miktarı arttırılan bir tahsisat konmaktadır. Halk terbiyesi faaliyetlerini bizzat sevk ve idare eden ve bunun için kanun ve teşkilât vücuda getiren hükümetler bunu yaptığı gibi buna ihtiyaç hissetmiyen hükümetler de umumî bütçeleriyle halkı terbiyeye matuf hareketlere para ile yardım ederler.

1927 senesinde Rusya'da siyasi Terbiye Komitesi emrine verilmiş olan paranın miktarı bizim paramızla 34 milyon liraya balığ olmuştur.

1927 senesinde Londra belediyesi halk terbiyesi için 2.902.500 lira sarfetmiştir.

Yalnız Varşova şehri rüşt çağına yetişmiş gençlerin tahsili için açılan kurslara senede vasatı olarak 120 bin liradan fazla para sarfetmektedir.

1927 senesinde Çekoslovakya'da halk terbiyesi işleri için Maarif Nezareti bütçesine konan paranın miktarı 242 bin liradır. Ancak kommünlerin muaveneti de dahil olduğu halde Çekoslovakya memleketinde bu işler için vasatı olarak senede 8 milyon liraya yakın masraf yapılmaktadır.

Belçika hükûmeti umumî bütçesine halk terbiyesi için hususî müesseselerin bu uğurda sarfettikleri büyük meblâğlar yanında ehemmiyetsiz kalan bir tahsisat koyuyor.

1927 senesinde Romanya'da halk terbiyesi işleriyle uğraşan Mektepler Yurdu müessesesinin bütçesi 1.193.000 lira tutmuştu. Bu meblâğın üç yüz bin lirayı aşan miktarı hususî membalar gelirinden hasıl olmuş ve dokuz yüz bin liraya yakın miktarı da hükûmet bütçesi yardımından temin edilmiştir. Bundan başka Maarif Nezaretiyle Mezhep ve Güzel Sanatlar Nezaretlerinin bütçelerinde de ayrıca muhtelif kültür cemiyetlerine yardım için yüz yirmi bin liraya yakın bir para bulunuyordu.

İsveç devlet bütçesinde halk kütüphanesi ve konferanslarına sarfedilmek kaydıyla bir miktar tahsisat bulunur.

Danimarka hükûmeti de halk terbiyesi için hizmet eden cemiyetlere nüfus vaziyetine nisbetle çok mühim telâkki edilebilecek para yardımları yapar.

HALK TERBİYESİNDE HUSUSİ TEŞEKKÜLLERİN ROLÜ

Garp memleketlerinin çoğunda hususî teşekküller halk terbiyesinde geniş mikyasta vazifeler alırlar. Bunlar ekseriya zengin varidat membalarına dayandıkları gibi hükûmetler de kendilerine mühim miktarda paraca yardımda bulunur.

İngiltere'de halk terbiyesi ile uğraşan yedi büyük cemiyet vardır.

Amerika'da milyonlarca azası ve ehemmiyetli varidat membaları bulunan Amerika Genç Hıristiyanlar Cemiyeti ve Genç Yahudiler Cemiyeti bu memlekette halk terbiyesine iştirak eden en kuvvetli teşekküllerdir.

Çekoslovakya'da muhtelif tarihlerde muhtelif zümreler tarafından kurulan ve herbiri bir veya birkaç mecmua çıkaran 8 büyük cemiyete tesadüf olunur.

İsveç'te halka mahsus konferanslar açmak, amele yerlerinde ders okutmak, müsabakalar tertip etmek spor ve mütalâa mahfelleri kurmak, ziraate, elişlerine, bahçivânlığa, salibiahmer hizmetlerine ait gece dersleri açmak suretiyle çalışan birçok cemiyetler vardır.

Avusturya'da 60 şehirde şubeleri bulunan Oranya Cemiyetleri İttihadı her sömestrde yüzlerce yüksek halk kursları açar, filmli konferanslar, temsiller, tetkik seyahat ve tenezühleri tertip ederler. Oranya 35 bin tiraljı haftalık bir mecmua da neşreder.

Danimarka'da gençleri boş vakitlerinde cimnastik ve konferanslarla tehzibe çalışan, atış talimleri yaptı-

ran konferans ve atış cemiyetleri vardır.

Belçika'da konferans ve seyahatler, spor eğlenceleri tertip eden ve azasına mahsus kütüphaneler kuran ve ekseriya ilk mekteplerin eski mezunları tarafından teşkil olunan müteaddit cemiyetler halk terbiyesiyle çok candan meşgul olurlar.

Lehistan'ın halk terbiyesi işleriyle meşgul beş büyük cemiyeti vardır.

Romanya'da Estra cemiyeti bilhassa Transilvanya'da uzun zaman Macar idaresinde kalmış bulunan Romenler arasında Romen kültürünün yayılmasına ve yükselmesine çalışır. Prens Karol müessesesi de bu memlekette kültür faaliyetlerine yardım eden büyük bir teşekküldür.

HALK TERBİYESİNDE OKUTMA İŞLERİ, HALK KURSLARI VE MEKTEPLERİ

Gerek bu cemiyetlerin gerekse devletin halkı terbiyeye müteveccih faaliyetlerinde müracaat ettikleri ilk vasıta halk için mektep ve kurslar açmak olur.

Halk için açılan mektep ve kurslar talebesinin seviye ve ihtiyaçlarına, mensup oldukları veya girecekleri mesleğe göre türlü türlü şekiller arzederler. Muhtelif garp memleketlerinde halk tedrisatı için şu teşkilât vücudunda getirilmiştir:

İngiltere'de:

1 — İlk tahsil çağını geçirmiş ve tahsil yapamamış olanları yetiştirmek için gündüz ilmektepleri .

2 — Muntazam tahsil imkânını bulamıyan kimseleri boş vakitlerinde bilhassa geceleri okutan, bunlara mu-

siki, cimnastik, elişleri dersleri gösteren ve bahçivanlık, tavukçuluk, telsiz telgraf ve şoförlük, fotoğrafçılık ve ilâh. gibi amelî mevzular üzerinde malûmat veren kurslar.

3 — Müdavimlerine muhtelif mesleklere ait bilgi ve meleke kazandırmaya çalışan bir ve üç dört senelik halk meslek mektepleri ile bunlara talebe hazırlıyan ihzarî kurslar.

4 — Kadınlara ev idaresi, sağlık bilgisi, edebiyat ve musiki dersleri gösteren, cimnastik yaptıran kurslar.

5 — Fikrî seviyelerini yükseltmek isteyenlere edebiyat, sanat, felsefe, tarih, psikoloji ve sair içtimâî ilimler sahasında umumî bilgi kazandıran kurslar.

Bu kursları açan ve idare edenler darülfünunlar, belediyelerin maarif encümenleri, amele cemiyetleri ve sırf bu işlerle uğraşmak için vücudunda getirilmiş hususî teşekküllerdir. Maarif Nezareti bu kursları teftiş eder ve faaliyetlerine çok umumî ve geniş hatlar dahilinde istikamet veren kanunlar ve nizamlar yapar.

Halka mahsus olmak üzere Amerika'da en çok tesadüf edilen tedrisat kursları vilâyet darülfünunları tarafından tesis ve idare edilen "university extension,, larla "gece mektepleri,, dir. Bunlardan birincilerinde muhasebe, ve defter tutma usulleri, istenografi, daktilografi ve muhtelif ticarî bahisler okutulur. İkinci kısım müesseselerde amele sınıfı mensuplarının mesleklerinde vukuf ve mümareselerini arttırmak için tertip olunmuş dersler bulunur. Kadınlara mahsus dikiş ve yemek pi-

girme mektepleriyle erkeklere mahsus terzilik mektepleri bu aradadır.

Bunlardan başka Amerika darülfünunlarıyla diğer bazı müesseselerde tahsil çağını geçirmiş olanlara muntazam bir program dahilinde dersler verilir. Pek fazla rağbet görün bu dersler serbest ve umumdür.

Çekoslovakya'da halk kursları okutulan bahislerin ehemmiyet ve genişliğine göre ilk, orta ve yüksek olmak üzere üç kısma ayrılır:

Yüksek halk kursları şu iki şekilde tertip edilir:

1 — Büyük şehirlerde şehir halkı için gece dersleri.

2 — Kış aylarında köylerden gelen ve leylî kalan kimseler için gündüz kursları.

1927 senesinde on yedi "halk üniversitesi,, faaliyette bulunmuştur. Bunlardan beşinde köylerden gelen gençler için leylî sınıflar vardı ve herbir müesseseye binlerce talebe devam etmişti. Ayrıca Çekoslovakya'da tatil esnasında şehirlerde günde beş saat tedrisat yapan ve müdavimlerine umumî ve millî tarih, edebiyat tarihi, felsefe, sosyoloji, pedagoji, iktisat, yurt bilgisi, memleket kanunları ve fennî terakkiyata dair faydalı bilgiler kazandıran malûmatı genişletme kursları açılır.

Belçika'da sendikalar, memur ve patron cemiyetleri tarafından tesis edilen ticaret ve lisan kurslarıyla veya resmî bir sıfat taşımayan cemiyet ve fertler tarafından açılan ev idaresi mektepleri, muhtelif neviden sanayi ve meslek kursları, cıvık mektep ve atölyeleri, resim dersaneleri,

hapisane mektepleri vardır.

Avusturya'da halkı okutmak için muhtlif sömestrlerde Oranya cemiyetleri tarafından yüksek halk kursları açılır.

İsveç'te halk tedrisatının vasıtası halk darülfünunlarıdır. Bu derülfünunlara her sene vasatî olarak yaşları 17 ile 20 arasında olmak üzere 3500 kız ve erkek talebe devam eder. Bilhassa kıyın faaliyette bulunan bu müesseselerde 21 den 24 haftaya kadar tedrisat yapılır.

Yazın da kadınlara mahsus olmak üzere 13 ten 16 haftaya kadar devam eden hususî tedrisat vardır. İsveç Halk Darülfünunlarında halkın memleketlerini, bilhassa kendi muhitlerini, memleketlerinin inkişaf tarihini, halihazır şartlarını, madî ve manevî servet ve kuvvet membalarını öğrenmelerine çok itina olunur.

Danimarka'da Komün idareleri ve hususî cemiyetler tarafından açılan şu müesseselr vardır:

1 — Mecburî tahsil yaşını aşanlar için umumî mektep binalarında açılan gece kursları.

2 — İlk tahsillerini yapmış olanların bilgilerini çoğaltan ve bunları umumî mesaiye daha kabiliyetli bir hale getirmeğe çalışan komün mektepleri ve hususî ikmal mektepleri.

3 — Rüşt çağına erişen köylü gençlerin daha yüksek bilgilerle teçhiz edilmelerini hedef edinen ve adetleri 60 a baliğ olan yüksek halk kursları.

4 — Atış cemiyetleri tarafından açılan atış kursları.

Rusya'da halkı okutmak için şu

kurslar vardır :

1 — Ümmilere basit manalı metinleri, halka hitap eden gazete ve kitapları okuyarak küçük hesap mesleklerini hal edebilecek bir kudret kazandırmaya çalışan “ümmilik mücadele,, kursları. Bunlar üç dört ay kadar devam eder.

1920 — 27 seneleri arasında bu kurslara 6 milyon insan devam etmiştir.

2 — 6 ay süren ve talebesini kitapları, gazeteleri daha iyi okuya bilmek seviyesine getiren “yarı ümmî mektepleri,,

3 — Gayesi talebesine başka mekteplere gitmeden tabii ilimler, riyaziye ve siyaset hakkında umumî bilgiler vermek olan “yetişkinlere mahsus mektepler,, . Bu mekteplerde tahsil üç sene sürer ve senede 8 ay tedrisat yapılır. Haftada 10 dan 20 ye kadar ders verilir.

4 — Okur yazar köylülerin ziraî ve siyasi malûmatını kuvvetlendirmek ve arttırmak maksadiyle tesis edilen “yetişkin köylülere mahsus kurslar,, Bu kurslarda haftada 9 saat tedrisat yapılır. Ve köylüye riyaziye, Rusça tabii ilimler dersleri gösterilerek kooperasyon esasına müstenit muhtasar ziraat mühendisliği malûmatı verilir.

5 — Bir senelik amele kursları. Buralarda geceeri kadın ve erkek ameleye ders verilerek bunların umumî bilgiler kazanmalarına çalışılır. Tedrisat mevzuu, Rusça, içtimaiyat riyaziye, tabiat tarihi, memleket tarih ve çağrfaıdır.

6 — Amele için gece darülfünunları. Bu müesseselerin adedi 1928 te

26 idi. Bunlar halk terbiyesi müesseselerinin en yüksekleridir. Amele darülfünunlarının hedefi, dinleyicilerinin umumî malûmatını genişletmek ve onlara hususî meslekî tetkiklerde bulunmak için lazım gelen usulleri öğretmek ve kendilerini içtimai mesaiye hazırlamaktır. Amele Darülfünunlarına fakir veya orta halli köylüler de kabul olunursa da içtimai bir vazife ifa eden fabrika amelesi daima tercih edilir.

Lehistan'da halkı okutma müesseseleri Danimarka sisteminde kurulan halk darülfünunlarıdır. Bundan başka muhtelif cemiyetler ayrıca halk konferansları tertip ederler.

Romanya'da halk tedrisatiyle meşgul olan müesseseler Halk Mektepleri'dir. Halk Mektepleri bir taraftan ümmilere okuma yazma öğretilip ve medenî telkinlerde bulunmayı diğer taraftan da Besarabya ve Transilvanya gibi uzun zaman yabancı hakimiyetler altında kalmış Romen memleketlerinde yaşayan ahaliye halis bir Romen kültürü kazandırmayı gaye edinirler.

Halk mekteplerinde haftada en az 12 saat olmak üzere şehirlerde 4 ay, köylerde 6 ay tedrisat yapılır. Bu mekteplerde devam müddeti iki senedir. Arzu edenler bir sene daha mekteplerin tamamlayıcı kurslarına devam ederek ve bir imtihan geçirerek ilk tedrisat şadhtnamsini alırlar. Buralara 12 — 18 yaşındaki gençler kabul olunur. Bu yaşlarda bulunup da bir ilkmektep tahsili yapamamış olan gençlerin devamlarını temin için bir takım nizami mecburiyetler konulmuştur.

HALK TERBİYESİNDE NEŞRİYAT

Bugün halk terbiyesi faaliyetlerinin görüldüğü memleketlerin çoğunda halk için yapılan neşriyat ve bu neşriyatın tamim ve tevzii için kullanılan vasıtalar; halk terbiyesine müteallik bilcümle faaliyetlerin siklet merkezini ve mahrekini teşkil edecek surette kıymet ve ehemmiyet kazanmışlardır.

Bu memleketlerde resmî makamlar ve bilhassa hususî teşekküller tarafından yapılan mevkut ve gayri-mevkut neşriyat halka lüzumlu ve faydalı bilgiler verir, halkın vukufunu arttırır, idrakinin ufuklarını genişletir.

Cemiyetin muhtelif hayat ve iş vasatlarında yaşayan fertlerini alâkadar fikir ve hâdiselerden haberdar eden mevkut mecmualar, tarihi, sıhhi, fennî ve iktisadî bilgileri cazip bir lisanla halklaştıran kitap ve risalelerden müteşekkil kolleksiyonlar ileri garp memleketlerinde daima halkın ayağına kadar götürülür. Ve halkta kendisine mahsus edebiyatı daima takip etmek zevk ve iştiağı doğurarak kendi kendini terbiye etmesine, yükseltmesine yardım eder.

Rusya'da muhtelif teşekküller tarafından halka mahsus olmak üzere muntazam 12 mecmua neşredilir.

Bulgaristan'da bile kiraat salonları birliği tarafından her ay muntazaman bir halk mecmuası çıkarılır. Millî birliğin de "Bulgar Fikri,, adlı edebî bir mecmuası vardır.

Ayrıca diğer birlikler tarafından muntazaman bültenler ve halk gazeteleri neşrolunur.

KÜTÜPHANELER

Muhtelif Avrupa memleketlerinde ve Amerika'da hergün biraz daha genişleyip inkişaf eden kütüphane teşkilâtı, yapılan neşriyatın halk tarafından büyük bir kolaylıkla takibine hizmet ve bu mahiyetle de halk terbiyesinin çok müessir ve kudretli bir âmilini teşkil eder.

İngiltere belediye kütüphaneleri halk dersaneleri için ücretsiz olarak ödünç kitap verirler.

İsveç'te halk terbiyesine hadim dört nevi kütüphane vardır ki bunlar da Halk Kütüphaneleri, Birlik Kütüphaneleri, Hastane Kütüphaneleri ve seyyar kütüphanelerdir .

1 — Halk kütüphaneleri komünlere aittir. Hükümet bu kütüphanelerden herbirine senede en az 40, en çok 400 koron para vererek yardım eder.

2 — Birlik Kütüphanelerinin hükümetin yardımına mazhar olabilmesi için bunlardan her birinin yirmi bin azaya malik olması ve kitap satım almak için en az 6.000 koron sarfetmiş bulunması şarttır. Böylece İsveçte kütüphaneler tesis eden dört birlik vardır.

3 — Hastanelerin de hükümet ve komünler tarafından yüksek bir yardıma ve ehemmiyetli teberrulara mazhar olan kütüphaneleri vardır.

4 — İsveç'te dört müessesese 20 — 80 kitabı muhtevi sandıklarla köyle-re seyyar kütüphaneler gönderir. Hükümet bu müesseselere de yardım eder.

Danimarka'da halk kütüphanelerinin miktarı 925 senesinde 768 e ve kitaplarının adedi 1.237.000 ye balığ

olmuştu. Şehirlerde ve köylerde mevcut halk kütüphanelerine hükümet ve komünler para ile yardım ederler.

Çekoslovakya'da küçük köylere kadar her şehir ve kasabada halka mahsus kütüphaneler vardır. Köylerde bulunan kütüphaneler halkın ihtiyacına kifayet etmemeğe başladığından Maarif Nezaretinin yardımıyla ayrıca nahiye kütüphaneleri vücuda getirilmiştir. Bunlar küçük köylere seyyar kitap koleksiyonları gönderirler. 1927 senesinde 59 nahiye kütüphanesi mevcuttu. Ve bunların 59.296 kitabı vardı. 1927 senesi nihayetinde Çekoslovakya'da halk terbiyesine hizmet eden kütüphanelerin yekûnu 15.355 e, kitaplarının miktarı 5.444.884 e baliğ olmuş ve bu kütüphaneler mezkûr sene zarfında 882.326 okuyucuya, 4.440.593 kitap ödünç vermişlerdir. Bu memlekette kütüphanelerin inkişafını kolaylaştıran âmillerden en mühimmi şehirlerde yüzde 20, köylerde ise yüzde 39 nisbetinde hafız kütübün ücretsiz çalışmakta olmasıdır. Kütüphanelerde fahrî olarak hizmet edenler yalnız muallim gibi münevverler olmayıp istatistiklerde bunların yüzde 23 nü işçi ve tüccarlar, yüzde 12 sini çiftçiler 5 — 8 ini amele ve 4 te 2 sini de memurların teşkil ettiği görülmüştür.

Prag'da tahsil müddeti bir sene olan bir hafız kütüpler mektebi ve bunun daha az müddetli kursları vardır.

Lehistan'da köylere varıncıya kadar halk kütüphaneleri tesis edilmiş ve bu memlekette halk kütüphaneleri teşkilâtının genişlemesinde

ve inkişafında "Leh Halk Kütüphaneleri Cemiyeti,, mühim bir rol oynamıştır.

Rusya da şehirlerdeki sabit kütüphanelerin miktarı 20.500 e, köylerde sabit ve seyyar kütüphanelerin miktarı 40.459 a ve bu kütüphanelerde mevcut kitap adedi de tahminen 108 milyona baliğ olmaktadır. Bunlardan başka şehir ve köylerde birer küçük kütüphane demek olan kızıl köşelerin miktarı 50.000 i aşmıştır. Siyasî terbiye komitesi ve diğer teşekküller bu müesseselere mütmadiyen kitap sevkederler. Gerek bu kütüphaneler, gerekse Rusya köylerinin miktarı onbini aşan okuma "izba,, ları ve miktarı yüzbine yaklaşan ziraat, siyaset, umumî terbiye, kooperasyon, tiyatro ve ilan mahfilleri iki milyona yaklaşan azasiyle Rusya da halk terbiyesinin müessir ve kudretli âmillerini teşkil eder.

Romanya'da Maarif Nezareti ve Prens Karol müessesesi tarafından kurulan birer terbiye ocağı olan nahiye kültür ocakları aynı zamanda bir hafız kütüp tarafından idare edilen birer halk kütüphanesidir. Şayet bu merkezler bir ilkmektep binası içinde bulunuyorsa bunların hafız kütüplüğünü de bu mektebin muallimlerinden biri yapar.

Bulgaristan'da büyük harpten evvel kıraat salonları ve halk kütüphaneleri ahali tarafından tesis ediliyor ve hükümet tarafından da pek az bir yardıma mazhar oluyordu. 1927 senesinde "Çiçalıçe,, namı verilen bu halk kütüphanelerine hükümetin geniş mikyasta yardımını temin eden bir kanun neşredildi. Çiçalıçelerin

gayesi halk arasında okumağa karşı alâka uyandırmak ve bu suretle milletini ilmi, ahlâki, bedîî terbiyesine hizmet etmektir. Çiçaliçeler kütüphanesi ve okuma salonlarından başka halkın terbiyesinde daha geniş mikyasta müessir olabilmek için halk kursları pazar günleri ve sair tatil günlerinde umumî konferanslar, müsamereler, millî bayramlarda umumî eğlenceler, tiyatro temsilleri tertip eder, ve film gösterirler. Çiçaliçeler hakkında yapılan kanun ahkâmınca her yerde (köy veya şehir) Çiçaliçeler için bunları idare eden komiteler tarafından bir sermaye temini lâzımdır. Bu sermayeyi vücuda getiren membalar komünlerin yardım, azanın taahhütleri, teberrular, sinema ve müsamere hasılatıdır.

Her komün kanun mucibince çiçaliçe binası için bir arsa vermeğe ve binanın inşasına yardım etmeğe mecbur tuttular. Her Bulgar çiçaliçeye faal aza sıfatıyla iştirak edebilir. Çiçaliçeler halen inkişaf eden çalışmaları ve artan tesirleriyle Bulgar halkının dikkati uyandıracak surette şuurulanmasına ve yükselmesine hizmet eden müesseseler mahiyetini kazanmıştır. a

HALK TERBIYESİNDE FİLM

Garp memleketlerinde halk terbiyesi için kullanılan vasitalardan biri de filmdir. Belçika'da halka terbiyevî filmler göstermek gayesiyle teşekkül etmiş bir sinema darülfünunu vardır. Avusturya'da Oranya halk terbiyesi müessesesi film işleyle de meşgul olur. Oranya'nın ödünç veren şubesi Avusturya'da hal-

ka gösterilmek üzere ödünç film alan 350 müesseseye film vermektedir. Dört sene evel bu müessese 5.000.000 metre film ödünç vermiştir. Çekoslovakya'da film göstermek için müsaade isteyen sinemacılara bu müsaade ancak muayyen müddetler zarfında halkı nurlandırmaya yarıyacak filmler de göstermek şartıyla verilmektedir. Ayrıca her sinema sahibi mahallî maarif memuriyle birlikte gençliğe gösterilecek filmler için bir program tertibine ve program dairesinde çalışmağa mecburdur. Halk tedris müesseselerinde bir sinema muhbiri bulunur. Maarif Nezareti terbiyevî mahiyette filmler tanzim ve tedariki için yardım eder. Nezaretin mesaisini kolaylaştırmak üzere Mazarik Enstitüsü ile Prag'da Oranya cemiyetine bağlı bir komisyon film in-tihabı, sinema piyesleri tertibi ve icabında vesika mahiyetinde filmlerin yapılmasına nezaret etmek gibi vazifeler görür. Her sene Maarif Nezareti bütçesine terbiyevî filmler yapılması için takriben 15 bin lira kadar bir para koyar. Bundan başka nezaret bu nevi filmler vücuda getiren şahıs ve şirketlere de ayrıca yardımlarda bulunur. Ziraat Nezaretinin de Çek mamulâtından olmak üzere 54 ve ecnebî mamulâtından olmak üzere de 227 filmi vardır. Harbiye ve Sıhhiye Nezaretleri de ayrı suretle terbiyevî filmler yaptırır veya yapılmasına yardım ederler. Çekoslovakya muallimleri federasyonu da kendi teşkilâtı arasında bir film şubesi ihdas etmiştir. Federasyon 1924 — 1925 te Maarif Nezaretinin de yardımcıyla muallimlere sinema iş-

lerinde amelî ve nazarî bilgiler vermek üzere dört kurs açmıştır.

Rusya'da muhtelif cemiyetler halk kütleleri arasında gayelerini neşretmek için sinema ve radyo gibi vasıtalarından istifade ederler. Film bu memlekette de halk terbiyesinin tesir ve nüfuzu gittikçe artan bir vasıtası olmuştur. Romanya'da "Kültür Ocakları,"nın muhtelif vasıtalar arasında bir de sinema ve temsil salonu ile cihazlanmasına çalışılmaktadır. Kazalara gönderilen sinema makineleri vasıtasıyla Kültür Ocaklarının temsil ve konferanslarından sonra halka terbiyevî filmler de gösterilmektedir.

Bulgaristan'da halk terbiyesinin bir vasıtası olarak seygar sinemadan istifade olunmaktadır. Bu sinemalar Maarif Nezareti tarafından idare olunuyor. İlk seygar sinema 926 senesinde işletilmeye başlanmıştır. 1929 da iki seygar sinema vardı. Bir üçüncüsü de ilâve edilmek üzere idi. Filmler iktisadî, sıhî, harsî ve ilâh.. mevzulara müteallik olup herbiri 2.000 metrelik üç dört programa ayrılmıştır. Bir sene zarfında seygar sinemalar vasatî olarak köylerde 497 temsil vermişlerdir. 927 — 928 bütçesinde bunların faaliyeti için devletçe 500.000 leva tahsis olunmuştur ki maaslar buna dahil değildir.

İsviçre'de İsviçre Mektep ve Halk Sineması Cemiyeti tarafından sarfedilen mesai bu memlekette halkın nurlandırılmasına yarayan tedbirlerin pek dikkate lâîk bir safhasını teşkil eder. Bu cemiyet İsviçre dahilinde senede üç bin kadar temsil verir. Temsiller için ekseriya köy-

lerin en büyük ve müsait binalarından biri intihap olunur. Herhangi bir film gösterilirken bir konferansçı tarafından filmin mevzuu seyirci halka anlatılır. Cemiyet filmlerinden bir kısmını kendisi yaptırmış olup bir kısmını da satın almıştır. Cemiyetin halen bir milyon metre kadar filmi vardır.

RADYO

Halk terbiyesinde bir vasıta olarak radyo da yayılmaktadır. İngiltere'de radyo ile halka konferanslar verilir. Bunların mevzularını ve programlarını Telsiz ittihadı tarafından tayin edilen terbiye müdürü tanzim eder.

Halk dersanelerinin bazılarında telsiz hitabeleri tedrisatın esasını teşkil eder. Amerika'da amele evlerinde bile radyo vardır. Büyük şehirlerin radyo istasyonları tarafından muntazam bir program dahilinde ve muayyen saatlerde muhtelif mevzular hakkında dersler verilmektedir.

Radyo ile tedrisat çok taammüm etmek istidadını gösteriyor. Belçika'da aşağı yukarı her evde ucuzca tedarik edilebilen radyo mevcuttur. Halk bu vasıta ile yalnız konserleri değil muntazaman konferansları da takip eder.

Çekoslovakya'da 927 senesi sonunda 200.000 ahize mevcuttu. Musiki cemiyetlerinin muayyen zamanlarda konser vermek için taahhütleri vardır. Ayrıca çocuklar için radyoda konserler tertip edilir, radyo istasyonları lisan dersleri de açarlar. Rusya'da son iki üç sene içinde rad-

yo fevkalâde yayılmağa başlamış ve radyo istasyonlarının adedi 3 ten 47 ye, ahize sayısı da 5 binden 250 bine çıkmıştır. Muhtelif cemiyetlerin hedefleri ve inkılâbın gayesi geniş halk kütleleri arasında radyo vasıtasıyla neşredilir.

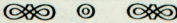
HALK TERBİYESİNDE BİR VASITA OLARAK RESİM VE AFİŞ

Bilhassa Belçika'da afişçilik çok terakki etmiştir. Halk terbiyesinde geniş mikyasta kullanılır. Afiş ressamlığı tamamıyla ayrı bir meslek haline gelmiştir. Rusya'da siyasî ter-

biye komitesi fevkalâde günlerde ve bayramlarda renkli ve izahatlı resimler neşreder. Bu resimler halka büyük günleri tanıtır ve sıhhi, ahlâkî, iktisadî nasihatleri söyler.

Garp memleketlerinde halk terbiyesine matuf olarak müracaat edilen vasıtalar arasında sergileri de söylemek lâzımdır. Teknik inkişafın derecesini gösteren canlı ve cansız mevcutların mahiyetini ve insan zekâsının vücuda getirdiği eserlerin kıymetini tanıtan bu sergiler de diğer vasıtalar kadar halk şuurunun inkişafına ve halk seviyesinin yükselmesine kuvvetle yardım ederler.

TÜRK DİLİNİN BÖLÜMLERİ, EDEBİ LEHÇELER

HASAN ÂLİ

— I —

TÜRK dili bir bütündür. Türk edebiyatındaki edebî lehçelerin doğuşlarını ve gelişmelerini iyi kavrayabilmek için her şeyden önce Türk dilinin türlü bölümlerini tanımamız gerektir.

Yer yuvarlığı üzerinde çok geniş bir sahaya yayılmış olan ve tarihin en eski zamanlarından bugüne kadar sürüp gelen öz dilimizin, türlü çağlar ve yerlerde şekilce manaca birçok değişmelere uğraması pek tabiidir ve öyle de olmuştur.

Bu değişmeleri görürken şunu da unutmamalıdır ki Türk dilinin özü, gerek sözler, gerek onların bağlandığı gramer esasları, gerekse söyleniş kalıpları bakımından hiçbir suretle köklü bir bozulma göstermemiştir.

Onun için Türk dili, her zaman bir *bütün* olarak kalabilmiştir Her Türk, hangi lehçeyi konuşursa konuşsun, az bir emekle başka lehçeleri de anlayabilir. Büyük Türk âleminde herhangi bir Türk için dil yönünden bir anlaşamamak meselesi yoktur. Bugünkü medenî diller içinde bundan on iki, on üç asır eveler ait yazıları, okurları tarafından görülüp kolayca anlaşılacak hangisi vardır? Halbuki bizde Orhun âbidelerini, Kutadgu - bilgi her Türk oku-

ru az bir çalışma ile okuyup anlayabilir.

Türk dili gerek yayıldığı yerlerde, gerek geçirdiği devirlerde özünü her türlü dış izlerinden saklayabilmiştir. Yabancı unsurlarla en çok karşılaşan Osmanlı dilinde bile gene bu güçlü dayanmayı görürüz. Özlüğünü bozmak için yapılan binbir cehte karşı koymuş ve kendini yokettirmemiştir. Onun içindir ki Türk dili, zamanda, mekânda özünü kaybetmemiştir; ve onun içindir ki Türk dili, bir *bütündür*.

Türk dilinin bölümlerini meydana koymak için garplı Türkologlar çalışmışlar, türlü bakımlardan bunları sıralamışlardır. Bu arada Radloff başta gelir.

Türkçe lûgatı ve başka kitaplarıyla Türk diline değerli yardımlarla bulunmuş olan Radloff'un [1] dört bölümlü sıralamasını görelim:

I: Şark lehçeleri:

1 — Asıl Altay lehçeleri (Aaltay, Teleut lehçeleri.)

2 — Baraba lehçesi.

3 — Şimal Altayı lehçesi: (Lebed, Şor lehçeleri.)

4 — Abakan lehçeleri:

a) Asıl Abakan lehçeleri (Sagay, Koybal, Kaç.)

[1] *Phonetik der Nördlichen Türk Sprachen. 1882 Leipzig. S:280 — 291.*

- b) Yüs veya Kızıl lehçesi.
 5 — Küerik (Çolum) lehçesi.
 6 — Soyon lehçesi.
 7 — Karagas lehçesi.
 8 — Uygur lehçesi.

II: Garp lehçeleri;

- 1 — Kırgız lehçesi: (Kara Kırgız, Kazak kırgız, Kara kaplak.)
 2 — İrtiş lehçesi: (Kürdek, Tural, Tümen - Tobol.)
 3 — Başkırt lehçesi: (Bozkır Başkırtlarının, dağlı Başkırtların lehçeleri.)
 4 — Volga yahut şarkî Rusya lehçesi: (Mişer, Kama, Simbir, Kazan, Belebey, Kasım.)

III: Orta Asya lehçeleri;

- 1 — Tarancı lehçesi.
 2 — Hami   "
 3 — Aksu   "
 4 — Kaşgar   "
 5 — Yarkent   "
 6 — Çağatay lehçesi: (Şimalî Sart, Hokant, Zerefsan havzası, Özbek lehçesi, Buhara, Hıryva.)

IV: Cenup lehçeleri;

- 1 — Türkmen lehçesi.
 2 — Azarbaycan lehçesi.
 3 — Kafkas lehçesi
 4 — Anadolu   "
 5 — Kırım   "
 6 — Osmanlı   "

Daha yeni olarak, Rus türkologlarından Samayloviç de Türk dillerini "Phonétique: Sesbilik," bakımından sıralamıştır. Onu da görelim:

I — "R,, li küme:

Bu kümede bizim *dokuz, kız* diye söylediğimiz kelimelere *tokhar, kır*

diyen, yani Z yerine R kullanan Türkler vardır. Eski Türk dillerinden Bulgarca ve onun bir kısmı diyalektleri ile bugün yaşayan dillerden Çuvaşça bu kümede sayılır.

II — "Z,, li küme:

Bu kümedeki diller, eskiden Mogolistan, cenup Siberyası ve Altay bozkırlarına yayılmıştır. Bugün ise Ohotsk denizinden Akdenize kadar — Çuvaşça sayılmamak üzere — genişlemiş bulunuyor.

"Z,, grupunu da ikiye ayırılmış görüyoruz: Biri bizim *ayak* dediğimiz kelimeyi *azak* (1), *adak* şeklinde söyleyenler, öbürü bizim gibi *ayak* diyenler.

Bunlardan birincisine "D,, li küme, ikincisine "Y,, li küme denince ile Uygurca'yı sayabiliriz. Bugün ise şark Siberyasında, Mogolistan'da, Çinde bu kümeden olan Türk dilleri mahdut olmakla beraber yaşamaktadır.

"Y,, li küme, Türk âleminde daha çok yaygın bir haldedir. Asyanın ve Avrupanın geniş sahaları üzerinde konuşuluyor. Garp Siberyasından, Altaydan Akdeniz kıyılarına kadar bu kümedeki Türk dillerini bulmaktayız.

"Y,, li kümede bulunan diller arasında *kalmak* mastarından gelen *kal-kan* kelimesini bu şekilde veya *Kalghan* = *Kalğan* gibi söyleyenler de vardır. XI. asırda bile Oğuzlar, *kal-*

[1] Buradaki Z, dil uciyle söylenen, keskin Z ile S arasında *peltekçe* bir ses veren harftir.

gan demezler, kalan derlerdi. Oğuzlardan gelen Türk boyları bugün de böyle söylerler. Türkmenler, Azarbaycanlılar, İrandaki Türkler, Balkan ve Anadolu Türkleri, Basarabyadaki Gagavuzlar, cenup Kırmızı Tatarları, yani Türk âleminin cenup — garp kısmı hep bu kümedendir.

Ayrı ayrı tenkidine burada girişmiyeceğimiz bu bölümleri, Türk dileri için söylenilmiş son sözler sanmamalıyız. Yeter ki bunlar bize dilimiz hak kında toplu bir fikir vermiş olsunlar. Bu görüşü elde ettikten sonra Türk dilinin edebî lehçelerine geçebiliriz.

— II —

A) Türk dil bölümleri arasında edebî lehçe olarak yazılı eserleri bize intikal eden en eski dil, "*Gök Türkçe*," dir. Mogolistanda *Orhon* havzasında, İdrincev tarafından 1889 da bulunan; *Kül - Tegin* ile *Bilge-Khan*, adlarına dikilip VIII. asra ait olan âbideler bu lehçede ve Orhon yazısı dediğimiz yazı ile yazılmıştır. (1) *Yenisey* havzasında, Messerschmidt tarafından 1721 de bulunmuş âbideler olduğu gibi Çin Türkistanında yakınlarda meyadna çıkarılan eserler de hep bu edebî lehçede yazılmıştır. Bunların VIII. IX. asırlara ait olduğu kabul edilmektedir.

B) Bundan sonra *Çin Türkistanında* VI. ve VII. asırlardan X. asra kadar parlak bir medeniyet devri yaşamış ve yaşatmış olan Türklerin edebî lehçesini tanıyoruz. Bu lehçe, *Uygur* yazısı adını verdiğimiz ve Orhon yazılarında olduğu gibi tamamiyle Türk dehasının mahsulüdür diyemeyeceğimiz harflerle yazılmış eserlei ihtiva etmektedir. (2)

Uygurlar, İslâmdan önceki çağlarda Budizm, Maniheizm ve Hıristiyanlık dinlerine girmişti. Bu mezhep ve dinlere ait kitapları, en müccerret mefhumlar bile Türkçe kelimelerle gösterilmek üzere ana dillerine dökmüşlerdir. Kendilerine Budistliği getiren Çinli ve Hintlilerin, Hıristiyanlığı getiren Süryelilerin dillerini almayıp öz dillerini kıskanarak saklamaları, Uygurlardaki yüksek dil şuurunu gösterir.

İslâm olduktan sonra, bu lehçenin bir türlü devamı addedebileceğimiz Kaşgar dilinden bize yadigar kalan en eski eser, *Kutadgu — bilig* dir. Bunda İslâm unsurları görülmekle beraber dilce en büyük kısmını öz Türkçe teşkil etmektedir. *Aybet - ul - Hakayık* adındaki eser de dil itibariyle *Kutadgu — bilige* benzer. Uygur lehçesinin bir devamı olduğunu söylediğimiz bu edebî dile *Kaşgarlı Mahmudun* verdiği ada göre *Hakaniye*, yani *Karahanlılar* Türkçesi diyebiliriz.

C) XII. asırda Garp Türkistanında bir edebî dil yaratma hareketi

[1] *Bu yazı, önce 1893 te Danimarkalı büyük dil bilgini V. Thomsen tarafından okunmuştur.*

[2] *Uygur yazısı, XIX. asrın ilk yarısında Klaproth, Rémusat, Yaubert gibi bilginler tarafından okunmaya çalışılmıştır. İslâmdan önceki devirlere ait olan Uygurca eserleri okumak ve neşretmek hususunda adını sayacağımız Türkologlar şunlardır: V. le Coq — Fon lö Kok. Radloff, Müller, P. Pelliot, W. Bang, Von Gabain.*

görüldür. Bu asırda Orta Asyadan Irak, Suriye ve Anadoluya büyük Türk akışları olmuştu. Bunların çoğunun yolu garp Türkistanından geçiyordu. Bir kısmı göçerken buraya yerleşmişlerdi. İşte bu sahalarda yeni göçüp konmalarla dalgalanan, fakat kuvvetlenen Türk kütlesi içinde yeni bir lehçe doğmaya başladı.

Türk âleminin bu parçası İrana yaktı, İslâm tesirlerine en çok açık bir vaziyette idi. XII. asırda İslâm âlemine yayılmış olan tasavvuf cereyanı garp Türkistanında bu fikirleri dile getiren eserlerin doğumuna sebep oldu. Bu vadede yetişen şairlerin ilki *Hoca Ahmet Yesevi* dir. Kendinden sonra çok karışmış olduğu için Hikmet adı verilen deyişleri hakkında Arap ve Fars dillerinden şu ve bu unsurları almıştır diyebilmek çok güçtür. Şurası bellidir ki Yesevi tasavvuf fikirleriyle beraber onların İslâm kalıplarını da diline sokmuş; Kutadgu - bilig gibi Türkçenin özlüğünü tam saklayamamıştır. Yazılarının umumî görünüşü itibariyle Çin Türkistanı lehçesinden pek farklı değildir.

D) Görülüyor ki XII. XIII. asırlarda İslâm medeniyetiyle sıkı temas başlamış olan Türk âleminde, kalm çizgilerle ayırabileceğimiz türlü edebî lehçeler henüz teşekkül etmiş sayılamazlar. Türk uluslarının birbirine yaklaşmasına, kavmi ananelerin canlanmasına ve yeni yeni lehçelerin teşekkülüne sebep olan Mogol akımı bilhassa, XIV. asırda *Harezmi* ve *Kıpçak* sahalarında oluşmaya başlayan ve bir asır sonra kuvvetli vasflarla birbirinden ayrılan edebî leh-

çelerin teşekkülünde büyük bir âmil olmuştur. Bu lehçeler *Çagatay* ve *Anadolu* lehçeleridir.

Çagatay lehçesi

Cengizin ikinci oğlu Çagatay hanın çocukları tarafından idare edilen Cengiz imparatorluğunun merkezî kısımlarına tesadüf eden ülkede doğup gelişen bu lehçe bilhassa Timurun çocukları zamanında altın devrini yaşamıştır. Ulug Bey zamanında yetişen *Sekkâki*, *Lûtfi* gibi büyük şairlerden sonra XV. asrın ikinci yarımında yetişen *Mir Ali - Şir Nevai* ile en yüksek derecesine çıkmış bulunur.

Molla Câmiler ve diğer Farsça yazan şairlerle Türk âlemine yayılan İran kültürüne şuurlu bir Türkçülükle karşı koyan *Ali Şir*; gerek duyuş ve düşünüş, gerekse yaşayış yönünden Türklerin yetiştirdiği en değerli şahsiyetlerden biridir. Türk kültürü ve dili asırlarca, geniş bir sahada Ali — Şir ile manevî birliğini kaybetmekten korunmuş sayılabilir. *Babur Şah* ise XVI. asırda Çagatay lehçesinin en güzel, en Türkçe nesir numunesini vermiştir.

Çagatay edebî lehçesinin nazmı nesrine göre daha mürekkeptir. Nesir eserlerde yalnız *kılmak* kelimesi olduğu halde şiirlerde *etmek*, *eylemek* kelimeleri de vardır. Nesirde yalnız *bolmak* kelimesi kullanıldığı halde nazımda *olmak* kelimesine de tesadüf edilir. Nesirde teşbih edatı olarak sade *yanğlığ* yazıldığı halde manzum eserlerde bundan başka *gibi* nin de kullanıldığı görülür.

Timur çocukları Orta Asya ve şark İnanından atılıp Özbekler bu sahalarla hâkim olduktan sonra gene edebî dil olarak Çagatayca'yı buluyoruz. XVII. asır sonlarında yetişen mistik şair Sofi Allah Yar bu çağların en parlak edebî simasıdır.

XIX. asırda Hokant ve Hıryva hanlıklarında Çagatay edebiyatının yeni bir canlanma hareketi yaptığını görüyorsak da bugün için artık bu edebiyat yerini Özbek edebî diline terkmiş gibidir.

Bu değişmeden bahseden Barthold diyor ki:

"XX. asırda Avrupa tesiriyle — doğrudan doğruya Rus ve Tatar tesirleriyle — Özbekler içinde yeni bir Türk edebiyatı teşekkül etmiştir. Buna yeni Çagatay edebiyatı denildiği de vardır., (1)

Anadol ulehçesi:

Türk dilinin değerini çok iyi bilen ve ona büyük hizmet etmiş olan Kaşgarlı Mahmut 1074 te yazdığı *Kitabü Divani Lûgat - it - Türk adlı* meşhur eserinde Türk dili ve onun bölümlerini anlatırken şöyle diyor:

"En hafif dil Uğuzların; en doğrusu Yağma ve Tohsiler ile İla, İrtiş, Yamar, İtil vadilerinden Uygur memleketlerine kadar olan yerlerde oturanların; en fasihi Hakaniye hükümdarlarıyla onlara komşu olanların konuşuklarıdır., (2)

Tukyu devletini kuran IX. X. asırlarda Hazar denizi kıyılarındaki

Cürcan kıtasından Seyhun havalisindeki Farap mıntakasına kadar yayılan, XI. asırda İtil boylarından şarkî Avrupaya girip Makedonyaya ve hattâ Yunana kadar ilerliyen, diğer taraftan aralarından Selçuk ailesine mensup büyük başbuğların idaresi altında kudretli bir devlet kuran oğuzların (3) diğer Türk şubelerinden daha incelmış bir dile sahip olduklarını Kaşgarlı Mahmuttan öğreniyoruz.

Oğuzlar, İslâmdan önceki devirlerde Farslar ve bilhassa Soğutlularla çok münasebette bulduklarından dillerine yabancı kelimeler almışlar, fakat buna karşı Fars diline ordu ve devlet teşkilâtıyla içtimai hayat mefhumlarına ait birçok Türkçe kelimeler de vermişlerdir.

Anadolu Selçukları zamanında edebî faaliyet Ortaasya ve garp Avrupası Türk şubelerine bağlı görünür. Meselâ bu asırda *Ali* isminde bir şair tarafından yazılmış olan "*Kıssai Yusuf*., un dilinde XIV. asrın Altın Ordu diline benzer unsurlar pek çoktur. Nitekim *Rabguzi'nin Kıssas - ul - enbiya* adlı kitabında da Karahanlılar diline çok yakınlık vardır. (8) Bilhassa Anadoluda *Osmanlı* devletinin kurulup gelişmesinden sonradır ki, XV. asır başlarında, esas unsuru *Oğuz lehçesi* olan bir edebî dil göhürlüyor. Pr. Samoyloviç bu dile "*Osmanlı*., lehçesi adını veriyor. Halbuki

[2] *Divan c: 1. s: 1.*

[3] *Tarih T. T. T. C. II. S. 73, 215.*

[8] *İslâm Ansiklopedisi. Les écritures et les langues littéraires: Samoyloviç. S: 960.*

[5] *Ancyclopédie de l'İslâm. Littérature Çaghatai. Barthold. S:965*

Osmanlı lehçesi denilen bu edebî dil teşekkül etmiş bulunduğu zaman Osmanlı olmaları ve diğer beyler yanında bulunan büyük şairler de yetişmiştir. Meselâ Şeyhî bunlardan biridir. Bu edebî lehçeyi, II. Mehmede gelinceye kadar bütün Anadoluya yayılmamış olan Osman oğullarının adına bağlamak ondan önceki çağlar ve yerleri hudut haricine çıkaracağı için ona "Anadolu edebî lehçesi," demek daha doğru olur sanırım. Çünkü bu edebî lehçe, Selçuklar zamanında Önasya, ondan sonra ise Anadolu'da ve kültür itibarıyla oraya bağlı olan Rumelide yaşayan Türklerin yarattığı bir edebî dildir. Sadece, Arap ve Fars unsurlarıyla karışmış ve bozulmuş olan Divan edebiyatının ve bunun tesiri altında kalmış bulunan bir kısım tekke ve saz şairlerinin edebî dili düşünülecek olursa o zaman bu edebî dile "Osmanlı," lehçesi ismini verebiliriz.

Bu edebî lehçeden başka bir de, kökü Anadolu Selçuklarının dilinde, olup İrandaki Türkler içinde teşekkül eden *Azer. edebî* lehçesi vardır ki, bilhassa XVI. asırda, Safevîler zamanında büyük bir inkişaf göstermiş ve sonra Osmanlı lehçesinin tesiri al-

tında kalarak belirsiz bir şekilde devam etmiştir.

Osmanlı lehçesi, Osmanlıların siyaset ve kültür gelişmesi ile bir hizada olarak tekâmülünü yapmıştır. Tanzimata kadar süren dört asırlık hayatında Arap ve Fars kültürleriyle çok yakın münasebette bulunmuş ve millî kültürce gösterdiği zayıflığa mukabil İslâmî ümmet devrinin Türk âleminde en kuvvetli bir dili olmuştur.

Şeyhî, Baki, Nef'i, Ruhî, Nabi, Şeyh Galip gibi büyük şiir dehalarını yabancı kalıplara döktüren bu edebî lehçe, Türkçenin özünü başka dil unsurlarının yığını altında silip sönmeye müsait olacak kadar millî şuurdan uzak kalmıştır. Tekrar edelim ki, bu dil, Ümmet devrinin mahsulü olarak kuvvetli görünse de millî kültür yönünden çok arık, bozuk ve cılız kalmıştır. Tanzimattanberi yarım hamlelerle bocalıyan Osmanlıca'yı ancak Büyük Gazimizin başında bulunduğu kültür değişimi hareketiyle "zaman," ın mezarına gömmüş bulunuyoruz.

Yeni doğanın hayat neşesini duyumayanlar, ölenin ıskatçılığını yapanlardır.

ASIRLARCA

BEHÇET KEMAL

Dünyanın en büyük ölmeğine

*Ufkunda doğacağım, ufkunda batacağım;
Asırlarca yazsam hep seni anlatacağım.
Ben de giysem eğer bir gün deha tacını
“İstersen çiğne..., diye önüne atacağım...*

*Söndüğünü görersen de bin “meşale emel, in
Ebediyet yolumuz, öyle elimde elin..
Ak düşen saçlarınla nur kattığın heykelin -
Hamuruna harç diye kanımı katacağım!*

*Yansam da masalların “Aslı - Kerem,, i gibi,
Bu aşk, ölmez öyle her gönül veremi gibi!
Şöhretin, Okyanuslar aşarken gemi gibi;
Ben, dalga gibi ayak ucunda yatacağım...*

Asırlarca yazsam hep seni anlatacağım!

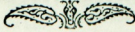
ÇORUH

ÖMER BEDRETTİN

*Yüzüm gibi solmuş koynunda sular,
Yandın mı bu gurbet elinde Çoruh?
"Bayburtlu Zihni,, nin koşması mı var?
Türküler söyleyen dilinde Çoruh?
Yeşil sularına kaynak olaydım,
Denize döktüğün toprak olaydım,
Ne olur, bir kuru yaprak olaydım,
Denize yollanan selinde Çoruh!*

*Bu yerde tutamam artık gönlümü,
Boş bir çardak gibi, gel, yık gönlümü,
Beni bıraksan da yarık gönlümü
Denize götürmek elinde Çoruh...*

DİL SEFERBERLİĞİ

GAZİ HAZRETLERİNİN İRŞATLARIYLA BAŞLIYAN BYÜÜK
SAVAŞ BÜTÜN MEMLEKETİN ELBİRLİĞİYLE YÜRÜYOR.

İKİNCİ ve üçüncü sayıda Türk Dili Tetkik Cemiyetinin dil seferberliğini ilân eden tebliği ve 41 numaraya kadar olan listeler neşderilmişti. Bu sayıya da mecmuanın çıkacağı güne kadar olan listeler konulmaktadır.

LİSTE No. 42

1 — Feyz, 2 — Fıat, 3 — Fidyce, 4 — Fihrist, 5 — Fikir (= fikr), 6 — Filen, 7 — Fîlî, 8 — Firaset, 9 — Fırka, 10 — Fırsat, 11 — Fitne, 12 — Fuzulî.

LİSTE No. 43

1 — Hat (= hadd), 2 — Halecan, 3 — Halef, 4 — Hareket, 5 — Harîm, 6 — Hazakat, 7 — Hesap, 8 — Hiddet, 9 — Hilâf, 10 — Hirfet, 11 — His, 12 — Hitap, 13 — Hitabet, 14 — Hizmet.

LİSTE No. 44

1 — İhtar, 2 — İhtilâf, 3 — İhtilâs, 4 — İhtira, 5 — İhtiras, 6 — İhtisâs (hususiyetten), 7 — İhtiyar, 8 — İrade, 9 — İrca, 10 — İrsî, 11 — İrşat, 12 — İrtisam.

LİSTE No. 45

1 — Kariha, 2 — Karîne, 3 — Kasaba, 4 — Kast, 5 — Kasvet, 6 — Kaza, 7 — Kefalet, 8 — Kerre,

9 — Kesafet, 10 — Keşif (= keşf), 11 — Keşmekeş, 12 — Kibar, 13 — Kibir (= kibr), 14 — Kısım (= kısım), 15 — Kısmet.

LİSTE No. 49

1 — Mahdut, 2 — Mahfil, 3 — Mahrem, 4 — Mahrum, 5 — Mahsul, 6 — Mahzur, 7 — Mecal, 8 — Meccanen, 9 — Meclis, 10 — Mecmua, 11 — Mihnet, 12 — Mihver.

LİSTE No. 47

1 — Saadet, 2 — Sarhoş, 3 — Satır (= satr), 4 — Satvet, 5 — Sefahat, 6 — Sefalet, 7 — Selâm, 8 — Selâmet, 9 — Selâset, 10 — Semt, 11 — Senet, 12 — Serbest.

LİSTE No. 48

1 — Şakavet, 2 — Şahadet, 3 — Şehir (= şehr), 4 — Şek, 5 — Şekil (= şekl), 6 — Şenaat, 7 — Şevk, 8 — Şevket, 9 — Şikâyet, 10 — Şık (= şikk), 11 — Şuh, 12 — Şükran, 13 — Şümul.

LİSTE No. 59

1 — Tahakkuk, 2 — Tahakküm, 3 — Tahkik, 4 — Tahkir, 5 — Tahlil, 6 — Tahmin, 7 — Tahsil, 8 — Tahsis, 9 — Tahayyül, 10 — Teç-

hiz, 11 — Tedavi, 12 — Tedavül, 13 — Tehaşi, 14 — Tuhaf.

LİSTE No. 50

1 — Afiv (= afv), 2 — Ahit (= aht), 3 — Akar, 4 — Akıl (akl) 5 — Akım, 6 — Alâka, 7 — Alâmet, 8 — Alil, 9 — Ameli, 10 — Asır (= asr), 11 — Aşk, 12 — Avam, 13 — Ayp (= ayp), 14 — Ay-nen.

LİSTE No. 51

1 — Hak - hakikat, 2 — Haka-ret, 3 — Haset, 4 — Hasret, 5 — Haz, 6 — Hazım (= hazm), 7 — Hedef, 8 — Heder, 9 — Hidayet, 10 Hikâye, 11 — Hilâl, 12 — Hissedar.

LİSTE No. 52

1 — İstipdat, 2 — İstida, 3 — İstidlâl, 4 — İstifade, 5 — İstifa (afiv'den), 6 — İstihale, 7 — İstih-faf, 8 — İstihkak, 9 — İstihsal, 10 — İstiğna, 11 — İstiğrap, 12 — İstiskal, 13 — İstisna, 14 — İstişare.

LİSTE No. 53

1 — Kalem, 2 — Kanaat, 3 — Katiyen, 4 — Kayt, 5 — Kelime, 6 Kemal, — 7 — Keyfi, 8 — Keyfi-yet, 9 — Kin, 10 — Kıvam, 11 — Kıyafet, 12 — Kıyas. 13 — Kuvvet, 14 — Külfet.

LİSTE No. 54

1 — Mahsus (hususiyetten), 2 — Mahzen, 3 — Medar, 4 — Mede-niyet, 5 — Muhabir, muhbir, 6 — Muhalefet, 7 — Muhatap, 8 — Mu-hatara, 9 — Muhtariyet, 10 — Muhtıra, 11 — Müdavele, 12 — Müddet, 13 — Müzepzep.

LİSTE No. 55

1 — Nakil (= nakl), nakliyat, 2 — Nakit (= nakt), 3 — Nakış (= nakş), 4 — Nefret, 5 — Nevheves, 6 — Nevi, 7 — Nezaret, 8 — Ni-yet, 9 — Noktai nazar, 10 — Nüfuz, 11 — Nükte

LİSTE No. 56

1 — Salâhiyet, 2 — Samimi, 3 — Sanat, 4 — Sarfiyat, 5 — Sıfat, 6 — Sıhriyet, 7 — Sınıf, 8 — Sulp, 9 — Sunî, 10 — Suret.

LİSTE No. 57

1 — Tedbir, 2 — Tedenni, 3 — Tedricî, 4 — Terbiye, 5 — Terce-meihal, 6 — Tercih, 7 — Terettüp, 8 — Terhis, 9 — Tertip, 10 — Tet-kik, 11 — Tezekkür, 12 — Tezkere, 13 — Tezellül.

LİSTE No. 58

1 — Hakem, 2 — Halâl, 3 — Hal (= etmek), 4 — Hayal, 5 — Halim, 6 — Hayr, 7 — Hikmet, 8 — Hiyanet, 9 — Hodbin, 10 — Hu-lûs, 11 — Hulya, 12 — Huy 13 — Hükûmet .

LİSTE No. 59

1 — İ's'af, 2 — İ'sraf, 3 — İstih-lâk, 4 — İstiklâl, 5 — İstikrar, 6 — İstidat, 7 — İstizam, 8 — İstim-adt, 9 — İstimzaç, 10 — İstinkâf, 11 — İstinsah, 12 — İz'an, 13 — İzdiham 14 — İzin (= izn).

LİSTE No. 60

1 — Merak 2 — Merasim, 3 — Merci, 4 — Merdut, 5 — Merhaba, 6 — Merkez, 7 — Mersiye, 8 —

Mertebe, 9 — Murabaha, 10 — Müracaat, 11 — Murahhas, 12 — Murakabe, 13 — Murat.

LİSTE No. 61

1 — Tarziye, 2 — Terakki, 3 — Tereddüt, 4 — Tereffu, 5 — Terennüm, 6 — Teressüp, 7 — Terkip, 8 — Tersim, 9 — Terviç, 10 — Terzil, 11 — Tesallut, 12 — Tescil, 13 — Teselli, 14 — Teselsül, 15 — Teshir, 16 — Teslim.

LİSTE No. 62

1 — Hamiyet, 2 — Hamt, 3 — Haram, 4 — Hava, 5 — Havai, 6 — Havadis, 7 — Havale, 8 — Havsala, 9 — Havuz (= havz), 10 — Hayat, 11 — Hayvan .

LİSTE No. 63

1 — İsalet, 2 — İskân, 3 — İsnat, 4 — İsrar, 5 — İstilah, 6 — İstrap, 7 — İstirar, 8 — İşaa, 9 — İşaret, 10 — İşgal, 11 — İtaat, 12 — İtminan, 13 — İttirat.

LİSTE No. 64

1 — Merhem, 2 — Mesafe, 3 — Mehasa, 4 — Meslek, 5 — Meskenet, 6 — Meskûn, 7 — Mesuliyet, 8 — Mesire, 9 — Meşguliyet, 10 — Meşrep, 11 — Meşru, 12 — Meşruhat, 13 — Meziyet.

LİSTE No. 65

1 — Tanzim, 2 — Tavsiye, 3 — Tavsiye, 4 — Tavzih, 5 — Temellük, 6 — Temellük, 7 — Temkin, 8 — Tenakus, 9 — Tenasül, 10 — Tenazur, 11 — Tenezzül, 12 — Tenkit, 13 — Tenkihat, 14 — Tenkil

LİSTE No. 66

1 — Haysiyet, 2 — Heves, 3 — Heybet, 4 — Heyecan, 5 — Heyet, 6 — Heykel, 7 — Hile, 8 — Himmet, 9 — Hüner, 10 — Hüviyet.

LİSTE No. 67

1 — İfşa, 2 — İkbal, 3 — İklim, 4 — İkram, 5 — İkramiye, 6 — İkrar, 7 — İktibas, 8 — İktisat, 9 — İktiran, 10 — İktiza, 11 — İlan, 12 — İtibar, 13 — İtidal, 14 — İtizar.

LİSTE No. 68

1 — Maarif, 2 — Mabet, 3 — Macun, 4 — Maden, 5 — Marifet, 6 — Maruf, 7 — Maslahat, 8 — Masuniyet, 9 — Matbuat, 10 — Mazbata, 11 — Mazbut, 12 — Mazeret, 13 — Mazmun, 14 — Maznun, 15 — Mazhariyet.

LİSTE No. 69

1 — Tehalük, 2 — Tembih (= tenbih), 3 — Tensikat, 4 — Tevahuş, 5 — Tevali, 6 — Tevatür, 7 — Tevazu, 8 — Tevazün, 9 — Tevbih, 10 — Tevcih, 11 — Teveccüh, 12 — Tevehhüm, 13 — Tevkif .

LİSTE No. 70

1 — İlga, 2 — İlah, 3 — İltibas, 4 — İltifat, 5 — İltihak, 6 — İltimas, 7 — İltizam, 8 — İmkân, 9 — İmtihan, 10 — İmtiyaz, 11 — İmza, 12 — İtina, 13 — İtiraz, 14 — İtiyat.

LİSTE No. 71

1 — Mağrur, 2 — Mahabet, 3 — Maharet, 4 — Makale, 5 — Makam, 6 — Makar, 7 — Makbul, 8 — Makasat, 9 — Maktu, 10 — Makul, 11 — Mamur, 12 — Mana, 13 — Mnzara, 14 — Masum.

LİSTE No. 72

1 — Taamül, 2 — Taaruz, 3 — Taciz, 4 — Tadil, 5 — Tasarruf, 6 — Tasavvur, 7 — Tasdik, 8 — Tasmim, 9 — Tasnif, 10 — Tasvir, 11 — Tatbik, 12 — Tatmin, 13 — Tazammun, 14 — Taziye.

HAV... HAV...

CELÂL SITKI

KASABANIN keyfine diyecek yoktu. O sene ramazan için kazaya zengin bir tiyatro kumpanyası gelerek Şadırvanlı kahvede her gece kaza ahali-sini eğlendiriyordu. Fakir, zengin hemen herkes ne yapıp yapıp para buluyor; akşam yemeğinden sonra kendini Şadırvanlı kahveye dar atıyordu. Evlerinin kiremidini satarak kap kacağını rehin bırakarak, karı-larının zinet altınlarını sarrafa bozdurarak bu eğlenceye koşanlar da çoktu. Ziraat bankası da kaza ahalisine tütün fidesi yetiştirmek için mühim miktarda ödünç vermişti. Bankadan alınan paraların epiy bir kısmını gelen tiyatro kumpanyası eritip kül edivermişti. Her akşam Şadırvanlı kahvenin önünde bir davul, bir boru, bir kırnata etrafı velveleye vererek gelip geçenlerin iştahlarını arttırıyordu.

Kavakzade Mehmet Bey de tiyatronun her günkü müşterilerinden-di. Sahnenin ta dibinde kendisi için sureti mahsusada hazırlanmış bir koltuğu her gece emrine âmade beklerdi. Kavakzade her akşam maiyeti erkâniyle beraber lokantada kafalarını tütsülerler, yalpalaya yalpalaya Şadırvanlı kahveye damlarlardı.

Kavakzadenin o kazada kaymakamdan çok saygısı vardı. Onun "ol-sun,, dediği iş muhakkak olur; hükû-mette de bir dediğini iki etmezlerdi.

Zaten kazanın yarından fazlası ona ait gibiydi. Bir sürü çiftlikleri; kiryamet kadar evleri, dükkânları, han-ları vardı. Bütün bunlar babasından kalan sayısız miraslardı. Yalnız a-razilerinin nadas kısmından meyân-kökü çıkarmak için bir İngiliz kumpanyası Kavakzadeye senede onbeş bin lira kadar bir parayı peşin olarak veriyordu.

Herkes, bir işi olduğu zaman, kaymakamdan evel ona gider, akıl danışırdı:

Kavakzade o akşam dehşetli neşeli idi. Maiyeti erkâniyle beraber gelerek yerlerine kuruldular. Kahvenin cigara dumanıyla bulutlanan basık tavanlı, toprak altı salonu mahşer gibi kalabalıktı. Oyun, vaktin geç olmasına rağmen, hâlâ başlamamıştı. Çünkü Kavakzade lokantada içerken garsonla haber göndermiş ve "biz gelmeden sakın başlamayın,, diye tembihlemişti. Kumpanya müdürü de Kavakzadenin ne belâlî bir adam olduğunu bildiği ve başını derde sokmak istemediği için oyuna başlamamış, Kavakzadenin gelmesini beklemişti.

Kavakzade yerine kurulduktan sonra kumpanya müdürünü çağırarak eline yirmi beş liralık bir banknot tutuşturdu ve sarhoş bir ağızla kelimeleri yaya yaya:

— “Benim için bir hav hav oynasınlar,, diye emretti.

“Hav Hav,, tiyatro kızlarından en güzelinin oynadığı bir oyundu. Herkes bu oyun oynanırken kendini kaybederek kızın söylediklerine kapılır ve gayriihtiyarî sahnedeki havlıyan kızla beraber havlardı. Kumpanya bir haftadanberi bu kaza ahalisinin büyüklü, küçüklü hemen hepsini havlatmıştı. Bu havlama o kadar yayılmıştı ki, sokakta arkadaşını gören bir kimse mutlaka ona “Havvv,, diye selâm verir ve arkadaşından da “Havv,, diye mukabele görürdü. Velhasıl kumpanya geldiğindenberi bütün kaza ahalisi vakitli, vakitsiz havlayıp duruyordu.

Sahne dar, ufak ve ekleme tah-talarla yapılmış entipüften bir şeydi. Perde açılıp da kız sahneye çıkmca seyirciler tarafından bir alkıştırı kop-tu. Herkes:

— “Yaşasın Kavakzade... Varol-sun Kavakzade... Yaşsa Mehmet Bey,, diye sesinin yettiği kadar bağırıyordu. Kız oldukça güzel sesiyle:

Şoför geliyor,

Korna çalıyor.

Eee amman amman havv

Hav, hav, hav hav hav....

Dedikçe seyirciler de boyunlarını uzatarak kızla beraber hav diyorlar; kızın hareketlerine hayran hayran bakıyorlardı.

Kavakzade hovardalık zamanında bolca bulundurduğu yirmi beşlikleri fırlatıyor, kıza karşı memnuniyetini bu suretle beyan ediyordu. Yirmi beşliklerden biri kızın sol kaşının üstünü sıyrırdı, zavallı kız acısını belli etmemek için dişini sıkarak tebes-

sümünü muhafazaya çalışıyordu. Yer-deki paraları Mehmet Beye reverans-lar yaparak topluyor, havlarken de gözlerini süzerek Kavakzadeye bo-yun kırıyordu.

Bir aralık Kavakzade arkadaşla-rına dönerek:

“ Bu avradı biyol da bizim ko-nakta havlattırıp göbek attıralım,, dedi. Arkadaşlarından biri “Acaba razı olur mu?,, diyecek oldu. Mehmet Bey bunu iştir iştir kızarak:

— “Ne demek!! Kavakzade iste-sin de olmasın?!.. Barsaklarını deşer-im de leşini yere sererim,,, diyerek o lâfın sahibine gürültülü, gürültülü çıkıştı. Arkadaşları Mehmet Beyin hiddetini “Aman efendim, yaparsınız.. Ne demek,,, gibi sözlerle yatıştırma-ğa çalışıyorlardı.

Tiyatro, sonda “arzuyu umumi,, üzerine Hav Havı tekrar oynadıktan sonra, dağıldı. Herkes evlerine gitti-ği halde Kavakzade ile arkadaşları kahvede kalmışlardır. Kahveciyi gön-dererek kıızı çağırtdılar. Kız gülerek geldi ve hafifçe eğilerek de Mehmet Beye:

— “Beni çağırtdımışsın,,, dedi. Mehmet Bey koltuğunda geriye doğ-ru kaykılarak:

— “Bu gece seni bizim konağa götüreceğiz. Orada yalnız bize gö-bek atacaksın. Biz de sabahadek sen-in karşında çekiştireceğiz.. Anla-dın mı?,, dedi. Zavallı kız kıpkır-mızı kesilmişti. Ne söyleyeceğini bil-miyordu. İstanbulda bulunan bir an-neciğiyle küçük kardeşini geçindir-mek için bu tiyatro kumpanyasına bağlanmış; içi kan ağlıya, ağlıya bu hayatı benimsemeğe çalışmıştı. Ka-

vakzadeden bu sözleri işittikten sonra beyninden vurulmuşa döndü. Kendisinden cevap bekliyen Kavayzadeye kekeliye, kekeliye:

— “Affedersiniz ama.. ben namusumla karnımı doyuruyorum, Mehmet Bey,, diyebildi. Mehmet Bey uzun bir kahkaha attıktan sonra:

— “Haydi oradan orospu.. Biz de mi namus.. Herkesin önünde göbek atan kaltakta namus ne gezer,, diye acı, acı söylenirken kız yerinde duramıyor, mütemediyen ağlar gibi bir sesle:

— “Aaffedersiniz... Ben orospu değilim... Ben kaltak değilim...,, diyerek tepiniyor, isyan ediyordu.

Kavakzade arkadaşlarının yanında küçük düşmüştü. Kumpanyanın bir çengisine bile sözünü dinletemiyordu. Bu fena vaziyet Mehmet Beyin beynini döndürdü. Oyuncu kızın aksi cevaplarına kızdı. “Bir orospu parçası,, ndan lâf işitmek çok ağırına gitti. Bu yaşa geleliberi babası bile onu bir kerre olsun azarlamamış, her dediğini yapmıştı. Demek yabandan gelen bir kaltak kendi sözlerine karşı geliyor, arkadaşlarının yanında hayşiyetini bir paralık ediyordu. Kendi şerefi arkadaşlarının yanında bir orospu yüzünden küçük mü düşecekti?

Bunu derhal halletmek lâzımdı. Dumanlı kafası bulandı. Birdenbire silkindi. Elini belindeki kuşağının arasına attı. Zembereğinden boşanmış gibi yerinden fırladı; bütün hırşıyla kızcağıza çullandı. Kızın ince vücudunun ağır sarhoş gövde altında çökmesiyle ikisi birden yere yuvarlandılar.

Arkadaşları Mehmet Beyi tutup kaldırdıkları zaman gümüş saplı kaması kızın sol inemesi üstünde saplanmış duruyor ve etrafından kanlar akıyordu. Kız ıztıraplı kıvrınmalarla yerde can çekişiyordu. Herkes korkusundan ne yerde ölmek üzere bulunan kızın yanına gidebiliyor, ne de bir söz söyleyebiliyordu.

Jandarmalar ertesi sabah ipsiz Hasanın kollarına kelepçe vurarak onu dama tıktılar. İpsiz Hasan kazanın belli, başlı küllhanbeylerindendi. Her senenin kış mevsimine tesadüf eden üç, dört ayını muhakkak damda geçirir, geri kalan aylarda da kaçakçılık eder, şoför yamaklığı yapardı.

Onun kanaatince kış zamanında şurada, burada titriyerek ekmek parası kazanmaktansa üç dört ay kadar hapiste yatabilmek için ufak bir vaka çıkararak dama tıklamak daha iyi idi. Mahpusanenin sıcacık odasıyle âlâ tayını vardı.

Bütün memleket oyuncu kızın Kavakzade Mehmet Bey tarafından kama ile öldürüldüğünü duymuştu. Fakta jandarmalar o sabah Kavakzadenin konağına vardıkları zaman “Onu kamamla ben öldürdüm,, diyen İpsiz Hasanla karşılaşmışlar ve bileklerine kelepçe vurarak onu iki süngülü arasında caddeden geçirip dama tıkmışlardı.

””

İpsiz Hasan vilâyette muhakeme olunup on beş seneye mahkûm edileli bir sene kadar olmuştu. Diğer mahkûmlar onun yaşayışına gıpta ediyorlar, her gün yemek yiyeşini bayağı kıskanıyorlardı. Merkez lokantasından bir garson üç gözlü büyük bir se-

fer tasında öğle ve akşam İpsize yemek taşıyordu. Mahkemede reisin sorduklarına :

— “Herkesin parası vardı. Gidip Hav Havı dinliyorlardı; göbek atarken de seyrediyorlardı. Benim param yoktu; göremiyordum. O akşam zilzurna sarhoştum. Tiyatro bittikten sonra kızın yanına gittim, “Biyol bana da göbek atıver,, dedim. Beni tersledi. Ben de çıkarmışım kamamı, saplamışım,, diye cevap vermişti.

Mahkemede şahitlik eden Kavakzade de vakayı İpsizin dediği gibi anlatmıştı. Bütün diğer şahitler de bu yolda ifadelerde bulunmuşlardı.

İpsiz şimdiki hapisane hayatından fevkalâde memnundu. Damda kaldığı müddetçe kendisine mükemelen yemek gelecek; damdan çıktığı zaman da yüz lira alacaktı. Bunu yalnız kendi değil bütün kaza biliyordu.

Arasıra da Kavakzade gelerek İpsizi çağırıyor; rahatının iyi olup olmadığını soruyordu. İpsiz Hasan bu rahatı nerede bulabilirdi ki...

Kazaya gelen yolcular yolun ke-

narındaki ufak bir toprak yığımını birbirlerine göstererek :

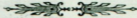
— “Aha, oyuncu avradın mezarı... Bildir Kavakzadenin kaması altında can verdiydi,, diyerek oyuncu kızın mezarına doğru şöylece bir bakarlardı.

Kaza ahalisi zavallı kızın ölüsünü kendi mezarlarına bile koymak istememişler, cenazeyi yıkamadan ve namazını kılamdan bir iki ham-mala kaldırtmışlar, onlar da bu cesedi yolun kenarındaki ufak bir tüm-seğin üzerine gömüvermişlerdi.

Bu ölen kıza hemen, hemen hiç kimse acı-mamıştı. Herkes :

— “Elbette bir oyuncu kızı rahat döşekte ölecek değildi ya... Ya kurşunla ölecek ve yahut da işte böyle kama ile geberecekti,, diyerek bu ölümü gayet tabii buluvermişti.

Yalnız onun kazada tek bir hatırası kalmıştı: Cami meydanında bil-ye oynıyan çocuklar havlıyarak oyunlarına devam ediyorlar, yolcular da kasabaya girip çıkarlarken tümsek üzerindeki toprak yığımına doğru boyunlarını uzatarak içlerinden havlı-yorlardı. .

“EGE,,

ENVER BEHNAN

MAVİ bir deniz, kıyıları zeytin ve selvi ağaçları ile bezenmiş.. Güneş bu denizin üstünde göklere her zaman ışıık ve sevinç saçıyor... Bu diyar, yer yuvarlağı içinde bütün güzelliklerin kaynağı.. Tabiat bütün ince ustalığını özenmiş buraya toplamış.. Öbek öbek yeşil yüzlü adalar sıra sıra sürüp gidiyor. Anadolu sanki bir kız, dalgalı saçlarını bu mavi denize dökmüş, kıvrım kıvrım dalgaların sesini dinliyor... Yukarıda Makedonya parmaklarını uzatmış ılık suları okşuyor... *Atık* ve *Peloponez*, bu sulara başını sokmuş, deniz tanrısı *Pozeidon* ve karısı *Amfitrit'in* yüzünü görmeğe savaşıyor..

Poseidon tanyeri ağardığı zaman *Triton* adlı gül yüzlü genç kızların çektiği sedef araba ile bu denizi yalrıarak geçiyor... Göklere, Tanrılar Tanrısı *Zeüs'in* leylâk bahçelerine gidiyor...

Girit.. Bu binbir efsaneli mavi denizin bekçisi.. Deniz dibinde mermer sarayda oturan, aksakallı *Nere'nin Nereit* adındaki elli kızıma gönül vermiş.. Güneş denize gömülürken, *Nereit* kızları bu kıyılara çıkarak çağlıyanları saçlarını billür omuzlarına dökerek oynuyorlar. Girit kayalı kenarlarında bu kızlara, dalga sesleriyle ney çalıyor..

Her taraf şen, her yer güzel..

Yüce dağlar, sürekli özler, selvili kıyıları, çamlı adalar..

İşte bu göz alıcı ülkenin dört bucağını Asya'dan gelme Aka Türkleri dolduruyordu. Bu engin denizin garbında “Ege,, adlı bir Türk reisi vardı. *Ege, Akropol'un* eteğinde akmermerli evler ve heykellerle süslenmiş *Atina* şehrindeki Akaları idare ediyordu. *Eğ'e*yi herkes sever, halk onu her yıl tekrar seçerek kendilerine baş yapılarıdı. Ege'nin gürbüz vücutlu, şahin bakışlı bir oğlu vardı. Herkül gibi kuvvetli ve atılgandı; birçok ejdeleri yenmişti. Bu anlı delikanlının adı *Teze* idi.

Bir gün *Atina'nın* sokaklarında cenk lâfları dolaşmağa başladı. Kaniyaklılar delikanlıları harpiller ve kopuzlarla coşturuyorlardı. Gün geçmeden, *Atina'nın* yılmaz cenkçileri mor yelkenli gemilerine atladılar. Vuruşma Girit hakanı *Minos'un* donanmasıyla olacaktı. O zaman Minoslular çok kuvvetli ve medeniyette çok ileri gitmişlerdi. Hakanlarının oturdukları mermer saraylar, o zaman Girit sularından geçen deniz yollarının gözlerini alıyordu. Girit adası açıklarında *Minos'un* ve *Ege'nin* gemileri çarpıştılar.. Oklar yayından çıktı, baltalar işledi. Bağrışmalar, inlemeler, deniz dalgalarına karıştı. Batan battı, kaçan kaçtı. Minoslular üstün gelmiş Atinalı-

lar geri dönmüşlerdi. Lâkin, Minos hakanının canı kadar sevdiği oğlu ölümler arasında denize gömülmüştü. Minos'un oğlunu altın yıldızlı geminin ucundan kızıl kanla mavi denize bir okla yuvarlıyan *Ege'nin* yavuz oğlu *Teze* olmuştu.

Minos hakanı üstündü, lâkin oğlunun kayboluşu, onun babalık ruhunda derin bir yara açmıştı. O, bu öcü almak için, yenilen Atinalılardan şunu istedi: Atina ileri gelen ailelerinden yedisi oğlan, yedisi kız olmak üzere vergi karşılığı, her yıl on dört çocuk ile *Teze'nin* verilmesi.

Teze hiç baş eğer mi?.. Çarçabuk Atina'dan kaçtı.. yer ve gök tanrılarının toplandığı *Olimp* dağlarının kayalıklarına bir kartal gibi çıktı. Yenilen *Ege* ne yapım, *Minos'un* bu dileğine boyun eğdi. Her yıl on dört çocuğu Minoslulara gönderiyor, Minoslular da bu çocukları *Minotör* adlı canavarın keskin dişleri arasına atıyorlardı. *Minotor* dev'i tam iki yıl böyle homurdana, homurdana peri yüzlü yedi kız, yedi oğlanı yemişti. Teze her yıl süren bu acıklı işe bir son vermek için *Olimp* dağından indi. Bir akşamdı. Babasının evine apansızın girdi. Baba oğul sarmaş dolaş oldular. Teze:

— Baba, her yıl Minoslulara verilen bu yavrular, benim yüzümden canavarın önüne atılıyor. Ben gideceğim, *Minotor* ve *Minos* canavarlarıyla çarpışacağım.

Ege:

— Aman oğlum!.. Canavar seni parçalar. Saçlarımın aklı gününde bu acıyı bana yükleme..

— Acı değil, geri döndüğüm zaman, sana filavta ile zafer marşları söyleyerek, ünlü kalbini coşturacağım ve duanı alacağım..

— Peki oğlum. İçinden gelen neyse o olsun!..

Teze, yanına aldığı yiğit arkadaşlarıyla gemilere atladı. Yelken açıp enginlere açıldı. Karada babası ağladı, ağladı. Göz yaşları mavi denizin sularına karıştı.

Teze ve arkadaşları *Girit'e* yaklaştılar. *Giritliler* *Minos'un* oğlunu öldüren *Teze'yi* görünce *Knosus* sokaklarında:

— *Minos*, *Minos Ege'nin* oğlu *Teze* geliyor!!.

Diye bağırıyorlardı. *Teze*, bu haber daha saraya varmadan, karaya çıktı, arkadaşlarıyla beraber sarayın bahçesine atıldı. Bu gözü kara iri vücutlu yiğitlerin parlıyan keskin kılıçlarını gören *Giritliler*, *Knosus* sokaklarında kaçışmağa başladılar. *Teze* sarayın bahçesine geldiği zaman gözlerinden ateş, ağzından alev saçan, adam başlı hayvan gövdeli *Minotor* deviyile karşılaştı. Bu anda gök gürlledi. Şimşekler çaktı. Toz dumana karıştı. *Teze* gökte parlıyan bir şimşek gibi kılıcını salladı ve bir vuruşta *Minotorun* korkunç başını kanlar içinde yere yuvarladı. Hemen saraya doğru koşarak, *Girit* hakanı *Minos'un* altın yıldızlı odasına girdi. *Minos* ellerini havaya kaldırarak yalvardı:

— Ey Aka elinden gelen Türk yiğidi, aynı soydan olan bir hakanı, yüksek soyunun şerefine bağışla!..

Bu lâf biterken *Teze'nin* arkadaşlarının okları *Girit* hakanı *Minos'u*

somaki mermerlerin üstüne cansız sermişlerdi.

Teze, Girit'te fazla durmadı. Babası Ege'ye kılıcının kuvvetini anlatmak üzere gemisine atladı.

Fakat Teze yolda gemisine matem işareti olan siyah bayrağı indirip zafer bayrağı olan beyaz bayrağı açmağı unutmıştu.

Ege, akköpüklü deniz dalgalarının çarptığı bir kayaya oturmuş, gözleri mor ufuklara dalmış oğlunu bekliyordu. Gökle denizin kavuştuğu yerde bir gemi belirdi. Yaklaştı, yaklaştı. Ege gözlerine inanamadı. Gemide siyah bayrak!..

Bağırdı:

— Teze.. Minos ejderi seni demi yuttu!..

Dedi ve bu evlât acısına dayanamıyarak Deniz Tanrılarıyla dolu mavi suların derinliklerine kendini attı; deniz Ege'nin temiz ruhunu emdi, kendi içine aldı. Teze zafer sevinci içinde Atık'a geldi. Fakat babasının denizde boğulduğunu haber alınca coşkun dalgalara:

— Ege!.. Ege!..

Diye bağırdı.

Bundan böyle, Site reislerinin boğulduğu adalar denizine Aka Türkleri Ege adını verdiler.

İLİM VE ÂLİM

SALİH MURAT

İLİMDEKİ muazzam inkişafın büyük kusurlarından biri ilmi keşiflerden çoğunun gündelik işlerimizle yakından alâkası olmamasıdır. İlimin ancak birkaç şubesindeki bazı noktalar birkaç kelime ile umuma anlatılabilir mi? Herkes bir tıp âliminin soğuk alma tedavisi için senelerce çalıştığını, yahut bir kimyagerin çeliği pastan koruma için senelerce uğraştığını bilir. Bu meseleler herkese anlatılabilir. Diğer taraftan bu tıp âlimi muayyen organizmleri yavaşatabilmek için belki yirmi sene çalışmıştır; o kimyagerler de çelik fırınlarının cidarlarını uzun seneler tetkikten geçirmiştir. Bu iki şahsın faaliyeti herkesi o kadar alâkadar etmez. İşte bundan dolayı ilim adamlarının neler çektiğini, nice çalışma ve zorluktan sonra bir neticeye vasıl olduğunu anlatmak zordur.

Bir ilim adamı mütevazı ve aiftir; peşinde koştuğu bir mesele nin halledilmemesi ihtimal dahilinde olduğu gibi bu işten çıkan neticenin başkalarının elinde nafi şekle sokulması da mümkündür. Bir taraftan avam âlime hürmet etmekle beraber âlimi dilini anlatamayacak ve hattâ anlamak istemediği bir esoterik din adamı addetmesi tehlikeli olduğu gibi, diğer taraftan âlimlikle kâinat

esrarını tamamiyle bilir olduğuna hükmederek kendisine böyle bir din adamı süsünü vermesi de tehlikelidir. Bu nevi düşünceler iki tarafı birbirinden tamamiyle ayırmaktadır. Âlimin bulduğu neticeler herkese az çok anlatılabildiği gibi, nihayetinde vasıl olamayacağımız kuvvetle ihtimal dahilinde bulunan, kâinatın bütün sırlarını biliyor zannetmesi de doğru değildir. Şüphe yok ki büyük kudret ve zekâ sayesinde meydana gelen ve ilim tarihinde yer tutan birçok şeyler bugün bize pek kolay geliyor. Halbuki bugünkü ilim dünkü âlimlerden istifade etmiştir. On altıncı asırda Fransa'da yaşayan filesoflardan Montaigne'in dediği gibi "ilim ve sanatlar birer kalıpta dökülerek meydana gelmemiş, belki zaman zaman şekil verilerek ve arasına cilâlanarak meydana gelmiştir; hatta bir ayı bile sıkça sıkça yalamak suretiyle yavrusunu süsler. Biz ekseriya bugünkü ilim adamlarını alkışlar ve eskilerine ehemmiyet bile vermeyiz. Bu da tıpkı cambazhanelerde kule kuran cambazlara benziyor. Seyircilerin alkışına kule tepesindeki küçük çocuk selâmlamakla cevap verir, altındaki cambazın halini soran bile yoktur.

Şunu teslim etmeliyiz ki derinden tetkik edilen ve üstüne düşülen

her mesele enteresan bir şekil alır; fakat bu da çoğumuzu ukalâlığa teşvik ediyor. Ukalâ dediğimiz tip de dumağını ehemmiyetsiz şeylerle doldurmuş olan bilgi sahibidir. Binaenaleyh hakikî ilim adamı, tetkikatının umuma faydalı olmasına dikkat etmeli ve ehemmiyetli noktaları daima göz önünde tutmağa çalışmalıdır.

Yukarıda bahsettiğim iki tip biribiyle konuşmağa ve anlaşmağa çalışırlarsa ilmin esrarı kalmadığı ve tabiatte tabilikten gayri bir şeyin bulunmadığı görülür. Böyle söylemekle ilim adamlarının eserlerini ve faaliyetlerini küçültmemiş oluyoruz, çünkü yukarıda da söylediğim gibi kolay bir meselenin halli üzerinden 300 sene geçtiğini de biliyoruz. Âlimlerin vazifesi bir meselenin hallinde tabiatin nihayetsiz hadiselerinden hangisinin rol oynadığını bulup çıkarmak ve zahire atılması muhal gibi görünen bazı noktaları atarak ehemmi mühimme tercih etmekten ibarettir. Bazan ortaya çıkan bir dahî dolambaçlı yolları bir tarafa bırakarak en kısa yoldan hedefe gider.

Müşkülün büyük kısmı keşif usulündedir; fizikte bu teknik riyaziye dir. Âdi işlerimizde akliselime müracaat ederiz; akliselim ise evelki tecrüberimizi teşmilden ibarettir. Yeni bir prensip keşfeden bir zatin yegâne rehberi mantıktır; doğrusunu söylemek lâzım gelirse itimat edebileceğimiz yegâne silah da budur. Yeni nazariyelerin büründükleri riyaziye tekniği müşkül, sağlam ve mantıka istinat eden bir usuldür; bu sayede evelce tanıdığımız birçok şey'eri keşfedebiliyoruz. Eddington

herkesin alkışladığı Nature of Physical World namındaki eserinde on dokuzuncu asır halkı mühendis ise yirminci asrın halkı riyaziyecidir.,» diyor. Bu da biraz hatalı olsa gerek; çünkü insanların elinde riyaziyeden kuvvetli bir âlet yoktur, mühendis de bir nevi riyaziyecidir. On dokuzuncu asrın ortaları ve sonları sistemi halkın riyaziyeden ziyade mühendislik şeklinde gösteriyorsa da o asrın başları öyle değildir. Optikteki dalga nazariyesine mühendislik yolundan değil, riyaziye yoliyle gidilmiştir. Size burada bahsedeceğim yeni keşifler son beş sene zarfında meydana gelmiş ve bu binaların etrafındaki riyaziye iskelesi henüz indirilmemiştir bile. Eğer riyaziye iskelesi birdenbire kaldırılırsa binanın henüz tamamlanmadığını görürüz. Maamafih bu iskelenin yakında söküleceği kuvvetli ihtimal dahilindedir.

Yeni nazariyenin anlaşılmasında zorluk membar olarak yalnız riyaziyeyi almak da doğru değildir. Tecrübecilerin de yardımını unutmamalıyız. İlimdeki tekâmülün mebdeî gazların neşrettiği zıyanın mahiyetini tetkikle başlar. Bu pek karışık bir mesele olmakla beraber uzun taharriyattan sonra mükâfâtı görüldü. Tetkikler bizi atomun içerisine götürdüler ve yeni yeni mebdel meydana çıkardılar. Eddington yukarıda ismi geçen kitabının başlangıcında "bu asrın başlarında ilim âleminin sü-kûnunu ihlâl eden iki çapkın görüyoruz; bunlardan biri Einstein ve diğeri Rutherford'dur. Bana kalırsa asıl büyük çapkın ikincisidir.,» diyor. Eddington bunu söylemekle Ruther-

ford'un atomu parçalandığına ve atom parçalanmasının ehemmiyetine işaret ediyor. Atomların bağlanma tarzı yeni mihanikin ağırlık merkezini teşkil ediyor; işte bundan dolayı mesele oldukça güçtür. Eskiden *makrokosmik* haller tetkik ediliyordu; *makrokosmik* halde cismin taşıyık ve sühnet gibi miktarları nazarı mütalâaya alınır. Bugün *mikrokosmik* haller tetkik ediliyor; *mikrokosmik* halde atomların, moleküllerin, hasılı zerrelere hareketleri tetkik edilir. Meselenin derin noktalarına burada girmek doğru olmadığınan dolayı sadece anahatlarına temas edeceğim.

İşte bu tetkikler sayesinde ana ilimlerin biri olan fizik yeni bir ilim doğurdu. Elli sene kadar evel termodinamiğin kimya meselelerine tatbiki fizikî kimyayı doğurmuştu. Yirmi sene evel de röntgen şualarının bilülrlara tatbiki "physical crystallography," ya meydana getirmişti. Şimdi fizikteki yeni fikirler gayriuzvî kimyaya tatbik edilerek yeni bir ilim daha dünyaya gelmiş oluyor. Fizik eşya arasındaki müşabehetle alâkadar bir ilim olduğu halde kimya bunlar arasındaki farkla uğraşır; bu itibarla yeni ilme "riyazî kimya," ismi veriliyor. Bu çocuk çok gürbüzdür; çünkü bugün ebeveyninden ziyade nazarı dikkati celbediyor. Fizik mecmualarına bakılırsa mühteviyatının dörtte üçünün yeni fiziğe yani riyazî kimyaya ait olduğu görülür. Büyük fizikçilerin çoğu bununla meşguldür. Bu öyle bir mevzu ki yüksek riyaziye kabiliyetiyle iyi fizikî bilgiye lüzum gösteriyor. Ben evvelâ bu ço-

cuğu besliyen mebdelerle gıdalardan bahsedeceğim, sonra da yeni mevzu gireriz. Yeni bir ilim şubesine yaklaşıırken mütahassısları alâkadar eden meseleler anlıyamıyacağımız şeylerden ibaret imiş gibi görünür. Bu da doğru değildir. Meseleyi bir misal ile anlatayım. İnsanlar ekseriya kanunları katilleri cezalandırmak için konulmuş mevzulardan ibaret zannederler, halbuki avukatların zamanlarından çoğu mesken ve talak davalariyle geçer. Aynı veçhile optiğe dair bir eserde yaprakların yeşil olması, altının sarı olması sebeplerini bildirecek bir kitap addedilirse de bunlara temas etmeyenler ekseriyeti teşkil eder. Kitbam büyük bir kısmı ziyanın hattı müstakim üzerinde antişar etmediğine hasredilmiştir; halbuki biz ziya şuanı böyle mi biliriz. Âlime işte bu noktadan bakmak ukalâtıktır; bu bakış bize âlimi geniş hakikatleri unutup küçük teferuat ile meşgul oluyormuş gibi gösteriyor. Hakikî âlim âdi şeylere ehemmiyet vermiyerek umumun teferruat addettiği şeylerle uğraşır ve bunlardan bir şey çıkarmağa çalışır. Bir âlim için sabun köpüğünün rengi halkalı nişangâha bakarak mermi atmak veya elektrik lâmbası üzerinde çalışmaktan daha entresan görünür. Mermi atmak, elektrik lâmbasını çalıştırmak da mühimdir. Fakat bunların esasları daha basit olup derin tetkiklere lüzum göstermez. Bu tetkikler arasına filesofların spekülasyonları da karışır. Bu spekülasyonlardan çoğunun tehlikeli olduğunu bize fizik tarihi gösteriyor. Bir

müsellesin üç zaviyesi mecmuunun iki kaimeden fazla olduğunu filesof Kant değil riyaziyeci Gauss bulmuştur. Nazariyelerimizin görünmiyen, müşahede edilmiyen şeylerle alâkadar olmamasını söyleyen fizikçi Einstein'dır. Kâinat âlemini anlamak için en iyi yol, felsefeyi bir tarafa atarak, riyaziye ile tecrübeyi muvazî götürmektir.

Kâinat mekanizmesi — şimdi kâinat mekanizmesine gelelim. Bu mekanizmeyi anlıyabilmek için meseleyi bildiğimiz şeylerle tetkik edelim. Gördüğümüz binalardaki eşya üç kategoriye girer; malzeme, binanın arsası, mimarî esaslar. Kâinat mekanizmesinde malzeme madde, arsa da mekân ve zaman ve mimarî esaslar da yapının lüzum gösterdiği mihanik mebdelerdir. Evvelâ eski nazariyelere bakalım, yenisini sorna düşünürüz. Şunu söyleyeyim ki yeni nazariyeler eskilerini reddetmiyor belki ikmal ediyor. Demostitus'un bulduğu atom faraziyesini bugün Bohr ikmal etmiştir; Dalton atom nazariyesini Aston isotoplariyle ikmal etmiştir; Newton'un dinamik kanunlarını Einstein teşmil etmiştir.

Kâinat mekanizmesinin malzemesi elektron, proton, neutron ve radyasyon'dur. Bunların keşfi için kullanılan âletler evvelâ çakır sonra mikroskop ve daha sonra da X şuardır.

Son yüz elli senedenberi kimyager maddeyi muhtelif nevilere tasnifle uğraştı; maddeyi unsur dediğimiz şeylere ayırdı. Bundan daha ilerisine gidemedi. Kimyager bu **atomlardan** bazılarının birbirleriyle itihat ettiğini anladı, Bu

da bir terakki. Bu meseleyi ilk evel kavrayan ve anlatan Dalton olmuştur.

Dalton atomların unsurlardan mürkkep olduğunu ve mürkkep cisimler moleküllerinin iki veya daha ziyade unsur atomlarından mürkkep olduğunu ortaya koydu. Filhalka kimya ilmi âdi tuz (Na Cl) den tutunuz da canlı mahlûkatın molekülleri gibi karmakarışık moleküllere kadar tetkikatla meşguldür. Şimdi terkibî kimyacılar bunları birbirine ekliyerek yeni yeni moleküller buluyorlar. Terkibî kimyayı bir tarafa bırakalım da tahliliye bakalım.

Unsurların atomlardan mürkkep olması elektriğe de tatbik edilebilir. Faraday elektroliz kanunlariyle bize göstermiştir ki bir cevherin atomları elektriklenirse, mahsullerde olduğu gibi, elektrik hamuleleri daima sabit olup tek hamulenin bir, iki veya üç zaidi veya bir, iki veya üç menfisidir. 19 uncu asır fizikçileri elektriği atom şeklinde düşünmediler. Atomun elektriki hassası 19 uncu asrın sonunda çıkmıştır. Bu adetler o kadar büyüktür ki bunları ifade etmek için 10 un ez'af ve ezasını kullanırız. Meselâ atom dünyasında Angstron vahidini veya x vahidini kullanırız. Birincisi santimetrenin yüz milyonda biri ve ikincisi de bunun binde biri kadardır. Angstron vahidini santimetreye büyütsek bir damla suyun hacmi kürrei arz hacminin iki üç misli olur. Atomlara ait esas mebdelerden biri de Avogadow adetleridir; bir cevherin bir gram molekülündeki atomlar adedi 610, bin milyon kere milyon kere milyondur. Meselâ 2 gram hidrojen

veya 18 gram suda bu kadar atom vardır. Sulp cisimlerde atom merkezleri arasındaki vasatî mesafe santimetrenin yüz milyonda 208 i ve atomların nısf kuturlarında vasatî olarak santimetrenin yüz milyonda biridir. Gazlerin kesafeti sulp cisimler kesafetinin takriben binde biri olduğundan gazlerin vasatî mesafesi 10 defa büyüktür. Atomların ağırlıkları da hesap ediliyor; meselâ diğer unsurların esasî olan hidrojen atomunun ağırlığı bir gramin milyon kere milyon kere milyon kere milyonda 1.66 sıdır. Bu rakamlar bir tecrübe mahsulü olmayıp muhtelif usullerle yirmi otuz tecrübenin neticesidir. Röntgen şuaları atomlarla elektronların hacimlerdeki tevziatını anlamağa hizmet etmiştir. Olefatik denilen yağlı maddelerde karbonlar bir sıraya dizilmiş ve birer yanlarında hidrojen atomları yer almıştır; tıpkı tabur gibi. Aromatik dediğimiz kokulu maddelerde karbon atomları hora tepiyormuş gibi zincirvari dizilmiş olup herbiri bir hidrojen atomuna veya diğer bir unsura bağlıdır. Atom fiziğinde hesabı ihtimalî mühim rol oynamakta olup "istatistikî mihanik,, diye bir ilim şubesi teşekkül etmiştir. Elektronlarda elektrik hamulesi menfi olup itibaridir. Elektronun kütlesi H atomu kütlesinin 1845 te biri kadardır. Cevherle-

rin en ağırı olan uranyum kütlesi elektron kütlesinin 440.000 mislidir. Atomların ağırlığı göbeğini teşkil eden proton'unda yatmakta olup proton ile elektron arasındaki koskaca fasıla boşluktan ibarettir. Meselâ 60 kilogramlık bir adamın yalnız protonları toplansa pertevsiz altına girebilecek kadar küçük olan 60 kilogramlık proton yığımından ibarttır. Elektronun kutru bir santimetrenin on milyon kere milyonda biri olup daha ağır olan proton bundan daha küçüktür. Son zamanlara gelince ye kadar unsurlar ve moleküllerle kimyager uğraşır ve unsurları kimyagerler kimyevî usullerle keşfederlerdi. Bohr nazariyesinden sonra bu iş fizikçilere döndü. Atomlar arasındaki mesafeyi iki metre farzederek bir elektronun kutru milimetrenin yüzde biri kadar olur. Atomları bu cesamette büyülten bir mikroskop yapılabilsen elektronları görecektik. Asıl mühim mesele proton'un keşfidir. Bunu da Rutherford buldu. Bu astrofizik entresan bir ilim şubesi oldu. Hasılı bugünkü ilim bu gibi şeylerden bahseder ve âlim de bunlarla meşguldür.

KANSER BU LAŞIK MIDİR

Dr. ZEKİ NASIR

ECDADIMIZIN eskidenberi korktukları bu hastalık "seretan,,. "Yiyici yara,, ve "dokunma bana,, diye karışık isimler almıştır. Kanseri dünyada yeni bir hastalık değildir. Onu İsanın doğumundan 1500 sene evel Mısırlılar bile tanıyordu. Yunanlılar ve Orta Zamanın filesofları onun sebebini, hattâ bir vakitler tedavisini araştırmışlardır. İkinci asırda Galinos kanserin ilk detavisi olarak bol sebze yenilmesini, fakat fındık ve ceviz gibi şeylerden sakınılmasını tavsiye eylemişti. Bugün bile kanserin yiyecek ve içecek bazı şeyler ile tedavi olunabileceğini zan ve tavsiye eden insanlar vardır. Halbuki bu tedavi tarzının tesiri anlaşılmamıştır. 1600 sene evel İskenderiyeli Leonidas bir kadının memesindeki kanseri "Key,, usulüyle yakmış ve hattâ koltuk altına giden beyaz kan damarları ile lenf ukdelerini bile çıkararak temizlemiştir. Bugün meme kanserinde yaptığımız ameliyeden başka bir şey olmıyan bu tedavi o zamanlar için hakikaten söylemeğe değer.

Kanser daha ziyade yaşlı insanların bir hastalığıdır. Kanser ölümlerinin yüzde doksanı kırk yaşından sonradır. Kadınlarda erkeklere nisbetle daha çoktur ve nisbeti yüzde 60 tır. Sebebi de meme ve doğum yerlerine

ait uzuvların kadınlarda kansere daha ziyade müsait olmasıdır. Kanserden ölüm erkeklerde en ziyade 65, kadınlarda ise 55 yaşındadır. Cilt kanserleri daha ziyade şehirlerde görülür ve köylere nisbetle iki mislidir. Bu, sunî ziyanın muharriş tesiriyle. Bu, sunî ziyanın muharriş tesiriyle ciltte mevziî olarak himaye yapan subağların zail olmasından ileri geliyor. Diğer azadaki kanserler ise şehir ve köylerde birbirine müsavidir.

Kanser herhalde bir medeniyet hastalığıdır ve bugün medeniyetin bir "veba,, sı sayılmaktadır. Bu hastalık Avrupanın şimal ve garp hükümetlerinde, cenup ve şark milletlerinden daha ziyade kurban vermektedir. Amerikada zencilere nisbetle beyazlar buna daha ziyade musap oluyorlar. Herhalde sıcak memleketlerde yaşıyan insanlar soğuk memleket halkına nisbetle daha az kurban veriyorlar.

Kanser kötü "habis,, urların en önde gelen bir örneğidir. Bugün kanserden ölenlerin adedi kırk yıl eveline göre tam iki kat olmuştur. İngiltere ve Almanya'da her yıl 50 - 70 bin, (U. S. A.) da 110 bin kişi bu hastalığın kurbanı oluyorlar. Masaçuset'te 1856 da kanserden ölme nisbeti 100 bin nüfusta 24 iken 1920 de bu nisbet 116 ya çıkmıştır. İngiltere'de 1866 da bu nisbet 49 iken 1913

de 105 olmuştur.

İngiltere ve Gal'de kanser ölümünün yıldan yıla nasıl çoğaldığı aşağıdaki sayılardan pek kolay anlaşılabilir:

1.000 ölümdede		1.000 ölümdede	
Sene	Kansere düşen	Sene	Kansere düşen
1837	7.5	1910	71.6
1850	13.5	1920	93.7
1895	20.9	1923	109.4
1900	45.5	1930	133.2

Son senelerde Avrupa ve Amerika'nın medenî hükümetlerinde kanser, ölüm sebeplerinin en başına çıkmak istidadını gösteriyor.

Ekonomi ile kanserin alâkası henüz pek katî surette anlaşılammış ise de herhalde medenî hayatın kanseri fazlalaştırdığını herkes kabul etmektedir.

Kanserin beslenme "tagaddi,, ile alâkası ise pek mühimdir. Tabii tagaddi ile yaşayan Avrupa ve Asya milletlerinde kanserin azlığı söyleniyor. Muhakkak olan bir şey varsa o da tagaddide vitamin A noksanlığının kanserin husulüne sebep olması keyfiyettir.

Kanserin sebebi bugüne kadar katî surette bilinmiyor. Cetlerimizin kanserin sebebi hakkındaki tuhaf düşüncelerinden biri de "siyah safra,, idi. Onlar, kanserin vücutta toplanan bu safranın koyulaşmasından ve pıhtılaşmasından ileri geldiğini sanıyorlardı. Fakat 1592 de mikroskop meydana çıktı ve 1824 te de "akromatik,, ve çok büyüten adeseler yapıldı. 1860 ta ise "Virchow,, hücre nazariyesini buldu ve anlaşıldı ki kanser bir hücre hastalığıdır.

Kanser hücrelerini bir "parazit,, kabul edersek bunun tabii hücreden ne suretle ve ne sebeple çıktığını ve büyüdüğünü gösteren tecrübeler yapılmıştır. Uzviyette hücreye müessir iki âmîl var. Birisi büyüten, diğeri büyütmenin önüne geçen.... Bu ikisi vücutta denk olursa hücrelerin çoğalması tabii oluyor. Şayet bu iki âmilden büyüten çoğalır ve önüne geçen azalır veya her ikisi de mevzii çalışırlarsa vücutta ur husule gelir.

Şurası muhakkaktır ki bazı müemin ve muharrif maddeler, müstait olanlarda muhakkak kanser husule getiriyor. Bu âmiller hikemî, kimyevî ve hattâ bakteriyolojik olabilir. Bunlara bir misal olmak üzere şunları söyleyebiliriz: Röntgen şuarı epitelyoması, Hindistanın Kangri cilt kanseri, parafin yapanlarda kolların epitelyoması, İngiltere'nin baca süpürücülerindeki kanser ve Filipinlilerin "buyo,, yanak kanseri vardır. (Filipinliler buyo denilen maddeyi ağızlarında çiğniyerek keyiflenirle.) Bir de öküzlere vurulan sıcak damğa yeri kanseri vardır.

Kangri kanseri Kaşmir'in yerlileri arasında pek çoktur. Bu nevi kanser karın ve kalça derisi üzerinde oluyor. Hintliler soğuk havalarda rısnmak için etrafına sepet geçirilmiş topraktan bir kabın içine yanmış kömür koyuyor ve bellerine takıyorlar. Bunu uzun zaman taşıyanlarda karm ve kalça ciltlerinde kanser husule geliyor. Halbuki vücuttaki bu yerler hiçbir zaman mutad kanser çıkan yer değildir.

Parafin, katran ve buna benzeyen

maddelerin tecrübe hayvanlarında kanser husule getirdiği ise herkesçe bilinir bir şeydir.

Uzun zamanlar kanserin bir "virüs,, olduğu kanaati vardı. Hattâ bir kısım müdekkikler kanserin sebebi olarak küçük uzviyetler "mikroorganizm,, den şüphelenmişler ise de hiçbirisi tahakkuk etmemiştir. Herhalde muhakkak olan bir şey varsa o da kanser hücrelerinin bizatihi zehirli ve âmil oluşudur. Bu hücrenin mütemadiyen tahriş edilen "Kronik iritasyon,, bir yere konması ve orada büyümesi lâzımdır. İşte katran, parafin v ebuna benzer maddelerle tahriş edilen yerlere kanserin aşılması da bu sebeptedir.

Fîlhakika tecrübe kanserinde urlar "spontane,, olarak bütün ehli hayvanlarda ve bazan da yabani hayvanlarda husule geliyor. Urdan bir parça almıp diğer bir hayvanın derisi altına konulursa kolayca büyüyor. Maamafih insandaki kanserin tecrübe hayvanlarına geçirilmesinde fen henüz muvaffak olamamıştır.

Tecrübe hayvanlarına lâboratuarda kanser aşılmasına bakılarak kanserin sarî veya intanî bir hastalık olduğu anlaşılmasın, kanser bugünkü anlayışımızla insandan insana geçen sarî bir hastalık değildir.

İrsiyet bugün kanserde en mühim rol oynayan bir şeydir. Yapılan sayısız hayvan tecrübeleri bunu ispat etmektedir. Bu da tamamen Mendel kanununun esası üzerine ve resesif karaktere göredir.

Maude Slye on beş senedenberi yorulmak bilmeden yaptığı çalışma sayesinde ispat etmiştir ki kanserde

irsiyet vardır. Mumaileyh küçük farelerde spontane kanserin tekâmülünü ve bunun doğacak nesil farelerine de sirayet ettiğini göstererek demiştir ki:

1 — Spontane kanserde evraset vardır.

2 — Kanser katiyen mikroplu bir hastalık değildir.

Kanserden korunmak için henüz bir çare bulunamamıştır. Yalnız kırkı geçen kadınlar memelerinde doğum yollarında herhangi bir rahatsızlığı vakit geçirmeden doktora göstermelidirler. Memelerde ufak yumurtalar, mehbelden gelen kanlı bir akıntı kanserin ilk haber verici âlâmeti olması muhtemeldir. Bir de herkes müzmin taharruştan "kranik iritasyon,, dan kendini korumalıdır. Cildin öteberisinde çıkan ve kaybolmayan ben, et beni, kabarcık gibi şeylere hiçbir ilaç sürülmemeli ve el ile koparılmamalıdır. Bunlar büyürse, sertleşirse, kanar ve kabuklanırsa hemen doktor görmelidir. Kanser başlangıçta mevzî bir hastalıktır. Zamanında yetişilir ve tedavi edilirse insan kurtulur. Sarkomon bazan bir yılançık geçirmekle iyiliğe yüz tuttuğu da görülmüştür.

Pensilvanya hükümeti Tıp Cemiyeti üstteki "sathî,, kanserlerin yüzde 39 ve derindekilerin yüzde 46 sında bir "prekanserö,, devrolduğunu söylüyor. İşte bu devir müzmin taharruş zamanına rasgeliyor. Bu cemiyet yaptığı tetkiklerde kanser vakalarının yarısından ziyadesinin serraflara ilerlemiş devirlerde geldiklerini ve birçoğunun 1 — 1,5 yıl sonra tedavi edildiklerini söylemek-

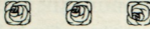
tedirler. Vücutta bu kadar eskitilen kanser hiç şüphesiz diğer komşu aza ya da sirayet ediyor. Bhusus ukde lenfaiyeler vasıtasıyla uzaktaki cihazlara kadar gidiyor.

Kanserin ilâcı yoktur. Kanserin devası ancak bıçak, radyüm ve röntkendir. Bıçak cerrahların edinde ve tam zamanında kullanıldığı takdirde şifa yapar. Diğer ikisi ise mütehasısların gayet meharetli kullanışlarıyla bir kısım kanserler de hayret verici neticeler vermektedir.

Her yıl dünyada 1 — 2 milyon kurban verdiği söylenen ve tahmin

edilen bu hastalık sarı olmuş olsaydı muhakkak "ihbarı mecburî hastalıklar,, listesine girmiş olurdu. Halbuki Avrupa ve Amerika hükümetlerinin hiçbirisi bu hastalığı bu listeye henüz koymamışlardır. Ancak Kanada'nın iki vilâyeti ile, Kûba, ve İZlanda kanserin ihbarını mecburî kılmaktadır. Bu da hastalığın vüsat derecesini anlamak ve tetkikat ve te-tebbü sahasında istifade etmek içindir. Elhasıl kanser bugünkü anladığımız manasiyle katiyen bulaşık bir hastalık değildir.

ARIC ILIK

CELAL DAVUT

FIRAVUN Totank Amenin mezarı açıldığı zaman, çıkarılan şeyler arasında bal da vardı. Hayata dönünce onu yiyecekti. Hazreti Musa, Beni İsraili arzı mevutta alıkoymak için kavminin hırsını tahrike lüzum gördü: "Bu arz, o kadar münbit o kadar feyizlidir ki her taraftan bal ve yağ fışkırır,, dedi. Sabahleyin uyanır uyanmaz bir tas bal şerbeti içenin altmış iki türlü hastalıktan kurtulacağını Musa Tevrat'ta zikrediyor. Kur'anda "Suretünnahil,, vardır. Hazreti Muhammet veremlilere, tuzlubalgamlılara, romatizmalılara ve karın ağrılarına devalarının bal, hekimlerinin arı olduğunu söylerdi. Bal ve arı gibi iki nimeti olan şehirlielerin hekim ihtyacı olmadığını söyleyen de gene o peygamberdir. Allahın kullarına vadettiği cennetteki ırmaklardan birisinden bal aktığını din kitaplarımız yazar. Napoleon Bonapart, armasına çalışkanlığın remzi olarak arıyı koymuştu. Cetlerimiz arıya çok düşküdü; arısız bahçe, balsız ev yoktu.

Araplar, arıcılığı Türklerden almışlardır. Suriye'de Baldağı meşhurdur. Mazideki yüksek medeniyetini bugün harabeleriyle gösteren "Baalbek,, in ismi Bal — Beydir. Etilerin, bal hakkında çok kıssaları vardır.

Ankara istasyonunun arkasındaki Balgat köyü kırk sene eveline gelinceye kadar Ankara'nın; bütün dünyaya şöhret veren Engürü balının membalarından biri idi. Bal - gat köyünü Kırşehir şosesine bağlayan derelerden bilhassa Karadere, on binlerce kovanın yatağı idi. Aşağı, Yukarı Ögeç Yatakları, Dikmen deresi, Ömerpınarı, Dikmen köyü, Etimesut kavsiyle Koparan köyünü de havzasına almıştı.

Ankara'nın garbı cenubisi böyle idi. Diğer taraflarında da yüzlerce ballı mevki vardı. Kaleciğin ve Ayaşın balları Ankara'nın yüzünü güldürüyordu. Ayaş, bu şöhretini hâlâ muhafaza etmektedir.

İstanbul, Osmanlı İmparatorluğunun merkezi iken sefaretle "Devleti Aliyei Osmaniye,, nezdine gelenler, avdetlerinde Ankara'dan memleketlerine bal ve sof görürlerdi. O zamanların nakil vasıtaları düşünülürse, fedakârlığın büyüklüğünü ve o fedakârlığa saik olan sebep anlaşılır.

””

Bugünkü arıcılığımız, yüzlerce sene evelki arıcılığımızdan farklı değildir. Nihayet şu olmuştur: Arıcılığımız ağaçtan oyma kütüklerden çıkmış pis sepetlere girmiştir. Balcanlılar ve Avrupa mahrutî sepet kul-

lanıyordu. Doksan küsur sene evel, Avrupa'nın üzerinden sihirli bir el geçti. Bütün milletleri taassubun tilsimından kurtardı. Almanlar çerçeveyi ve sunî peteği icat ettiler. Yeni dünya, eski dünyaya taş çıkarttı. Şimalî Amerika'da yüzlerce arıcılık müesseseleri teşekkül etti. Avrupa Amerika ile müsabakaya girişti. Fransa'da bundan yirmi beş sene evel iki milyona yakın fennî kovan vardı. Bal istihalleri ise milyonlarca kiloyu buluyordu.

İsviçre, Avrupa'nın en nefis ballarıyla beraber Bertranları, Huberleri yetiştirdi. Fransız Lâyans köylü için kovan ihtira etti. Almanlar, arıcılık enstitüsü yaptılar. Her millet, her şey yaptı ve bütün bu şeyleri yapanlar arasında biz yoktuk. Üzerinde tavakkuf edeceğim nokta, Balkanlar, Balkanlılar ve bizim komşularımızdır.

Nasıl oldu da o sihirli el bize uğramadı, taassuplarımızı kıramadı. Türkler: Gündüz tebahhuratının gece dallar ve çiçekler üzerinde tekâsüf ederek kudret helvası gibi bir şeyler olduğu, arıların "Bîiznihi Taâlâ,, bunları yiyerek midelerinde kovanlarına taşıdıkları ve gene orada peteklerine kustukları hakkında nazariyeler yürütürken civar komşularımız bile arıcılıkta yetişemeyeceğimiz derecede ilerliyorlardı. Komşularımız, dahili ihtiyaçlarını tatmin ettikten başka ihracata bile başlamışlardı. Yunanistan'ın İmitu dağının balları yalnız Beyoğlunda değil, İstanbulun bakallarında bile satılıyordu.

O devir geçti. Fakat icap eden tedbirleri henüz almadık. Daha

geçen sene Ankara'da Ziraat sergisinde Macaristan'dan getirilen balların satıldığını teessürle görmüştük.

Bulgaristan, Yunanistan'dan belki daha ileri gitti. Otuz beş, kırk sene evel Bulgaristan da bizim bugünkü vaziyetimizde idi. Yüzbinden fazla fennî kovanı olan Bulgaristan balları için mahreç aramaktadır.

Bu yazımla münasebeti olmadığı halde hatırladım. Müteessir oldum. O saika ile yazıyorum: 1921 senesinde, yani on bir sene evel Bulgaristan bir kanun neşretti. Buna Rihter kanunu dediler. Bu kanun hükmünce "Bulgar,, namını taşıyan herkes bu kanunda zikredilen aşırı, yani Rihter bağcılık aşısını öğrenmeğe mecburdur. Büyük küçük, kadın erkek, çoluk çocuk bu aşırı ile bağlarını aşıladılar. Şimdi Bulgaristan Avrupa'ya üzüm ve şarap ihraç etmektedir. Dünyanın en nefis çileği Türkiye'de yetişir. Bulgarlar çileğimizi elimizden aldılar. Yetiştirdiler ve zamanında tayyarelerle Avrupa'ya çilek sevk ediyorlar. İşte bu Bulagristan ecnebi lisanlarda yazılan arıcılığa ait eserleri getirtti. Tercüme etti. Bugün yetmiş yakın bu şekilde tercüme edilmiş eserler vardır.

Bulgaristanın arıcılıkta bu kadar ilerlemesinde en mühim âmil olan Ziraat ve sonra da Maarif Nezaretleridir. Bulgar arıcılık cemiyeti, Ziraat ve Maarif Nezaretlerinden aldığı direktifleri vaziyetin icaplarıyla birleştirerek hükümler çıkarmış, arıcılara büyük hizmetler etmiştir. Bulgar arıcılık cemiyetinin naşiri efkârı olan "Arı,, mecmuası 1899 senesinden beri neşrolunmaktadır.

Macaristan'ı, Yunan ve Bulgarlara nazaran daha öne almak lâzımdır. 1900 senesinde bir muganni Botsana-di S. İ. işe başlamış, Macaristan'ı ihya etmiştir. Bugün Macaristan'da balcılık ve sanayii üzerinde işliyen pek büyük müesseseler vardır. Feld maresallıktan, demiryollar müdürü umumiliğinden mütekaat zevat, arıcılıkla meşgul olmaktadırlar. Bu meşguliyet sebebiyledir ki her sene Macaristan yüzlerce vagon bal çıkarılmaktadır.

” ”

Arıcılığımızın binlerce senelik bir mazisi ve bir tarihi vardır. Arı, denebilir ki beşeriyetten daha eskidir. Beşerin dımağı kemale geldikten sonra arıyı bulmuş ve anlamıştır. Araplar, arıyı belki Hititlerden almışlardır. Araplar bala Asel dedikleri gibi arı da derler. Şu halde Araplar bal ve arı kelimelerini Türkçeden lisanslarına alırlarken bir yanlışlık yapmışlar, bala bal diyecekleri yerde bala arı demişlerdir. Hititlerden de evel, belki Âd kavmi bal arısı beyine *Yasup* derlerdi. Arapçaya benzemiyen bu kelimenin önüne getirdikleri bir harfi tarifile Araplar bunu da Arapçalaştırmışlar ve Hazreti Ali'ye *Yasubülmüminin*, *Yasubülmuvahhidin* demişlerdir.

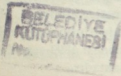
Araplardan da çok değerli arıcılar ve bal tüccarları yetişmiştir. Üdeba ve ülemadan Ebülvelide Ebülve-

lidünnahli derlerdi ve bal ticareti yapardı. Muhaddisinden Mih Bin Yusüfünnahli de böyledir. Kamus mütercimi Gaziantepi Asım e-fendi. “Terkikulesel fi tasfikul asel,, adlı bir kitap yazdığını Kamusta zikretmekte ise de maattees-süf bulup okuyamadım.

Bizde arıcılık, birkaç arıcının hususî teşebbüsünden başka yüzlerce sene evelki vaziyetini muhafaza etmektedir. O kadar iptidaîdir. Resmî bir teşebbüs de yoktur. Muhtelif tarihlerde beş kadar arıcılığa dair eser yazılmış ve tercüme edilmiştir. Ziraat Vekâletimizde henüz arıcılıkla meşgul olan bir şube, hattâ bir masa bile yoktur. Dört sene kadar evel toplanan arıcılık cemiyeti, şimdiye kadar mevcudiyetini hissettirememiştir. Tam tabiriyle bu cemiyet, ne yaşamış, ne de ölmüştür.

1930 senesinde Macaristan'ın çıkardığı bal yedi yüz yirmi vagon imiş. Bir vagonun tahammül ve nakil kabiliyeti on beş bin kilo olduğuna göre yedi yüz yirmi vagon bal on bir milyon kiloya yakın bal demektir.

Halbuki evelki sene bizim yalnız Muğla vilâyetimiz 820 bin kilo bal istihsal etmişti. Düşününüz ki bu miktarı sepetle istihsal etmiştir. Eğer başka milletler gibi bizde de milyonlarla fennî kovan olsa, Macaristan'm çıkardığı yüzlerce vagonu beş vilâyetimiz çıkarır.

HİMAYEİ Etfal Cemiyeti tarafından çocuk bakımı, sağlığı, terbiyesi için yeni harflerle neşredilen kitapların listesi aşağıdadır. Bu kitaplardan edinmek arzusunda bulunan ana ve babalarla mektepli çocuklara fiatlardan yüzde eli indirilir.

1 — 12 mektup

Bu mektuplar doğduğu günden bir yaşına kadar çocuklara yapılması lâzım gelen sağlık tedbirlerini ana ve babanın anlryacağı gibi öğretir 12 mektup 12 ay içindir. Mektupla adres bildirenlere bedava gönderilir.

F. Kuruş

2 — Ezop hikâyeleri	75
3 — Alinin düğmesi	75
4 — Eskimo ikizleri	35
5 — Filipin ikizleri	75
6 — Mağara ikizleri	75
7 — İsviçreli ikizler	75
8 — Meksikalı ikizler	75
9 — İrlandalı ikizler	75
10 — İskoçyalı ikizler	75
11 — Japon ikizleri	75
12 — Meşhur olmuş fakir çocuklar	75
13 — Tilkinin bin bir muzipliği	75
14 — Öz cesaret	50
15 — Bazı hayatî çarpışmalar	150
16 — Küçük çiftçiler	15
17 — Aydınım rüyası	25
18 — Annenin kitabı	150
19 — Şefkatli köylülerimize	5

YENİ KİTAPLAR: [*]

MUASİR AVRUPA FELSEFESİ

S. 250 F: 100 Kuruş

Muallim Ahmet Halit Kitaphanesi İstanbul.

---

[*] Burada mecmuaya gönderilen kitaplardan "ÜLKÜ,, nün şiirlerine uygun gölülenler ilân olunacaktır.

